

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapsen etu ja arki vanhempien välisessä huoltoriidassa

Sandra Huhdankoski, Y2302051

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2025

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

jhuhdank@ulapland.fi

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Koulutusohjelma: sosiaalityö

Työn nimi: Lapsen etu ja arki vanhempien välisessä huoltoriidassa

Tekijä: Sandra Huhdankoski

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 76

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tässä kvalitatiivisessa pro gradu -tutkimuksessa tarkastelen huoltoriidan keskellä elävien lasten arkea sekä etua. Tutkimusaineistona toimivat hovioikeuden huolto-oikeudenkäynneistä syntyneet päätökset. Tutkimusaineisto koostuu yhdestätoista tapauksesta, joissa hovioikeus on antanut päätöksen lapsen huollosta, tapaamisesta tai asumisesta. Analyysimenetelmänä tässä tutkielmassa käytän teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Tutkimuksen viitekehysinä toimii käsitteet lapsen arki sekä lapsen etu.

Tutkielman tulosten perusteella näyttäytyy siltä, että huoltoriita vaikuttaa lapsen arkeen monella tapaa. Lapsilla esiintyi huoltoriita liitännäisesti muuttoa vanhemmalta toiselle, muutoksia huoltosuhteissa, muutoksia etävanhemman tapaamisissa, sosiaalihuollon palveluita, vanhempien esittämiä väkivaltaväitteitä, psyykkisiä ja fyysisiä oireita, vanhempien pelkotilojen siirtymistä lapseen, lojaliteettiristiriitaa sekä vanhempien riitelyä.

Tutkielman tulosten perusteella näyttäytyy myös siltä, että lapsen etua käytetään aktiivisesti hovioikeuden perusteluissa ja hovioikeus tavoittelee lapsen edun mukaisia päätöksiä. Lapsenhuoltolakiin asetetut hyvän huollon tavoitteet sekä olosuhdeselvityksestä saadut tiedot toimivat aineistossa tapausten taustalla lapsen etua tavoittelevissa päätöksissä. Tuloksista oli havaittavissa, ettei kaikkien lasten näkemystä ollut kuultu oikeusprosessin aikana. Lapsen edun toteutumisen kannalta tämä näyttäytyy ongelmallisena, koska lapsen osallistumisoikeutta pidetään vahvasti linkittyneenä lapsen etuun.

Avainsanat: huoltoriita, lapsen etu, lapsen arki, huolto-oikeudenkäynti, lapsioikeus, vanhempien välinen konflikti

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.....	28
Taulukko 2.....	29
Taulukko 3.....	47
Taulukko 4.....	51
Taulukko 5.....	60

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Huoltoriidat ja niiden luonne.....	4
2.1	Huoltoriita ilmiönä.....	4
2.2	Huoltoriita oikeusprosessina.....	9
2.3	Sosiaalitoimen rooli huoltoriidassa.....	11
3	Lapsi huoltoriidassa.....	16
3.1	Lapsen arki.....	16
3.2	Lapsen osallisuus.....	19
3.3	Lapsen etu ja sen arvioiminen.....	22
4	Tutkimusasetelma.....	25
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tehtävä.....	25
4.2	Tutkimusaineiston kuvaus.....	26
4.3	Tutkimusaineiston analyysi.....	27
4.4	Tutkimuseettisiä lähtökohtia.....	31
5	Huoltoriidan vaikutukset lapsen arkeen.....	33
5.1	Asuinpaikka sekä etävanhemman tapaamiset.....	33
5.2	Perhesuhteissa tapahtuva väkivalta.....	38
5.3	Lapsen psyykinen ja fyysinen terveys.....	42
5.4	Huoltoriitaliitännäiset sosiaalipalvelut.....	44
5.5	Vanhempien välinen konfliktityyppi sekä sen vaikutukset.....	48
6	Lapsen etu hovioikeuden päätösteksteissä.....	54
6.1	Lapsen huoltajuus.....	54
6.2	Lapsen lähivanhempi ja asuinpaikka.....	60
6.3	Etävanhemman tapaamiset.....	64
6.4	Lapsen oma näkemys.....	68
7	Johtopäätökset ja pohdinta.....	72
	Lähteet.....	77

Nykyään ei ole poikkeuksellista, että lapsiperheissä vanhemmat eroavat ja lapsella on vanhempien erosta huolimatta tiivis yhteys kumpaankin vanhempaan. Kuitenkin eron hetkellä vanhempien välille saattaa joissain tapauksissa syntyä lapsen asioista erimielisyyttä. Useimmiten erimielisyydet saadaan ratkottua ja ne pysyvät siedettävissä rajoissa. On kuitenkin nähtävillä, että vanhempien väliset erityisen kinkkiset riitatilanteet lapsen huollosta lisääntyvät. (Gottberg 2012, 55.) Vanhempien välistä riitelyä lapsen asioista kutsutaan yleisesti nimityksellä huoltoriita. Huoltoriidalla voidaan tarkoittaa myös tilannetta, jossa vanhemmilla on vireillä oikeudenkäynti lapsen huollosta, asumisesta tai tapaamisista. (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 12–15.) Tässä työssä käytän huoltoriita nimitystä tuomioistuimeen viedyistä lapsen huoltoon, asumiseen tai tapaamiseen liittyvistä riidoista.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani hovioikeuteen vietyjä huoltoriitoja, joissa tuomioistuin on pyytänyt sosiaalitoimelta olosuhdeselvitystä. Tutkimukseni keskeinen lähtökohta on pyrkiä selvittämään sitä, minkälaisia ilmiöitä lapsen etuun liittyy huoltoriitatilanteissa ja sitä, miten lapsen etu tilanteissa toteutuu. Tarkastellakseni näitä ilmiöitä lapsen näkökulmasta olen kiinnostunut tutkielmassani myös lapsen arjesta, koska se ilmentää vahvasti lapsen hyvinvointia ja siihen liittyy vahvasti lapsen etu sekä sitä tavoittelevat ratkaisut. Lisäksi useissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, että lapsen ääni jää usein kuulematta auttamiskäytännöissä ja työntekijät kaipaavat lisää työkaluja lapsen kanssa työskentelyyn (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 10). Lapsen arkea tutkimalla pyrin nostamaan lapsen ääntä kuuluviin, jotta myös lapsen näkökulma tulisi huomioiduksi vanhempien välisessä huoltoriidassa.

Kiinnostukseni huoltoriitoihin on syntynyt lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä työskentelyn myötä, koska erilaiset huoltoriitatapaukset ovat lastensuojelun arviointityössä työkokemukseni mukaan runsaslukuinen ja haastava ilmiö. Kiinnostukseni myötä kirjoitin kandidaatintutkielman aiheesta ”lapsi vanhempien huoltoriidan välissä” (Huhdankoski 2022). Kiinnostukseni aiheita kohtaan synnytti ajatuksen jatkaa aiheen tutkimista myös pro gradu -tutkielmassa. Tutkielman tavoitteena on lisätä käsitystä vanhempien välisen huoltoriidan vaikutuksista lapsen arkeen. Toisena tavoitteena on lisätä käsitystä lapsen edun ensisijaisuudesta huoltoriidassa. Lisäksi haluan pro gradu -tutkielmani

kautta osallistua ajankohtaiseen keskusteluun lapsen näkökulmasta, arjesta ja edusta vanhempien välisessä huoltoriidassa.

Lapsi ei voi valita onko hän osallisena huoltoriidassa vai ei. Lähtökohtaisesti lapsen suojele kasvulle ja kehitykselle haitallisilta tekijöiltä on huoltajien tehtävä. Huoltoriidoissa huoltajan kyky tarkastella tilannetta lapsen näkökulmasta saattaa kuitenkin heikentyä, koska eron herättämät tunteet siirtyvät usein lapsen asioista sopimisen tielle (Kaivosoja & Auvinen 2003, 12–13). Koska lapsi joutuu tahtomattaan mukaan vanhempien väliseen huoltoriitaan, pidän erityisen tärkeänä sitä, että riidan keskellä pyritään viranomaisten toimesta tunnistaman lapsen etu, mikäli vanhemmat eivät sitä itse tunnista tai pääse asiasta yhteisymmärrykseen. Sosiaalityössä etenkin lastensuojelussa on usein arvioitavana lapsen etu sekä erilaisten päätösten vaikuttavuus lapsen etuun ja oikeuksiin. Vaikka tässä pro gradu -tutkielmassa lapsen edun tarkastelu hovioikeuden päätöksien kautta sijoittuinkin osittain oikeustieteen kentälle, on tuomioistuimien yhteiskunnassamme viimesijaisimpia toimielimiä päättämässä sekä arvioimassa lapsen etua koskevia kysymyksiä. Näin ollen pidän tärkeänä tarkastella näitä lapsen edulle tuomioistuimissa annettuja perusteluita myös yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

Lapsen etu toimii yhteiskuntapoliittisena lapsen hyvinvointia kuvaavana käsitteenä sekä moraalisena standardina ja sillä on pitkä historia Suomen lainsäädännössä (Pajulammi 2014, 181–184.) Tutkimus lapsen edusta huoltoriidassa on ajankohtainen aihe myös lapsen oikeuksien viimeaikaisten suositusten perusteella. Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolen siitä, että vaikka lapsen edun ensisijaisuus on sisällytetty Suomen lainsäädännössä useisiin eri lakeihin, ei lapsen etua sovelleta riittävän johdonmukaisesti. Komitea suosittelee, että lapsen oikeuksien periaatteen oikea ja systemaattinen soveltaminen varmistettaisiin ja periaatteen vaikutuksia seurattaisiin esimerkiksi hallinnollisissa ja oikeudellisissa menettelyissä erityisesti huoltajuus- ja tapaamiskysymyksissä. (CRC 2023, 4–5.)

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna huoltoriidan tutkiminen on tärkeää, koska ilmiönä se kuormittaa usein yhtäaikaaisesti yhteiskunnan palvelu- sekä oikeusjärjestelmää (Birnbaum & Bala 2010). Huoltoriidat tulevat kalliiksi ja niistä hintaa maksaa lapsi, perheet sekä yhteiskunta. Yksittäiset asiantuntijat saattavat myös tuntea itsensä kei-nottomiksi huoltoriidassa, koska ne vaativat monenlaista asiantuntijuutta ja huoltoriitojen monimutkaisuus korostaa moniammatillisen työskentelyn merkitystä

huoltoriitatapauksissa (Nikupeteri & Laitinen 2021, 25). Pitkittyneisiin huoltoriitoihin on Suomessa vaikea saada apua, koska palvelujärjestelmämme on keskittynyt tällä hetkellä lievempiin huoltoriitoihin. Huoltoriitoja tutkimalla perheille olisi mahdollista suunnitella erilaisia palvelupolkuja. (Vaitomaa 2021, 38, 41.) Pro gradu -tutkielmassa tarkastelen vanhempien välistä riitaisuutta Auvisen (2006) tekemän konfliktityypin jaottelun pohjalta, jossa riitatyyppeinä nähdään tasapeliriidat, psykososiaaliset riidat sekä patologiset riidat. Konfliktityypin varhainen tunnistaminen mahdollistaa oikeanlaisien ennaltaehkäisevien palveluiden suunnittelun sekä niiden piiriin ohjaamisen ja näin ollen vähentäisi lapselle huoltoriidasta aiheutuvia riskejä (Birnbaum & Bala 2010).

Aineistonani toimivat kahdesta eri hovioikeudesta pyydetty oikeudenkäyntiasiakirjat, joissa vanhemmat ovat hakeutuneet oikeuteen lapsen huoltoon, tapaamista tai asumista koskevissa erimielisyyksissä. Aineiston lapset ovat iältään 3–11-vuotiaita. Jokaisessa aineiston tapauksessa on tuomioistuimen toimesta pyydetty sosiaalitoimelta olosuhdeselvitystä perheen tilanteesta. Tuomioistuimen tulee hankkia tarvittaessa selvitys kunnan sosiaalitoimelta lapsen huoltoon tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa. Tuomioistuin pyytää sosiaalitoimelta selvitystä perheen tilanteesta noin puolessa oikeuteen vireille tulleista huoltoriitatapauksista (Immonen 2021, 94). Tässä työssä käytän tästä selvityksestä kansankieleen sekä tutkimuskirjallisuuteen vakiintunutta termiä ”olosuhdeselvitys”.

Tutkimukseni taustaluvuissa avaan tutkimuksen kannalta tärkeitä teemoja huoltoriidan ympäriltä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Luvussa 2 avaan huoltoriitaa ilmiönä ja oikeudellisena prosessina sekä sosiaalitoimen roolia huoltoriidassa. Luvussa 3 avaan lapsen arkea, osallisuutta sekä etua vanhempien välisessä huoltoriidassa. Luku 4 kertoo tämän tutkielman ytimeistä, eli tavoitteista, toteutuksesta sekä etiikasta. Tulosluvuissa 5 ja 6 avaan lapsen arkea huoltoriidassa sekä sitä, miten lapsen edun käsite tulee hovioikeuden aineistossa esille ja miten sitä on perusteltu. Tutkielmani päättyy lukuun 7, jossa teen johtopäätökset tutkimuksen tuloksista sekä niihin liittyvän pohdinnan.

2 Huoltoriidat ja niiden luonne

2.1 Huoltoriita ilmiönä

Suomessa vuosittain yli 30 000 lasta kokee vanhempiensa eron. Lapselle vanhempien eroaminen voi olla helpotus, mutta useimmiten ero on lapselle suuri menetys ja kriisi. Vanhempien eron taustalla voi olla useita tekijöitä muun muassa väsymys, uupumus, ristiriidat, puhumattomuus ja kumppanista vieraantuminen. Ero voi olla vanhemmille hyvin raskas, jonka vuoksi lapsen näkökulma eroon saattaa jäädä vanhemmilta huomioimatta. (Pruuki & Sinkkonen 2017.) On tärkeää huomioida, että kaikki lapset eivät koe vanhempiensa eroa samalla tavalla. Se, mikä alun perin saattaa näyttää eron vaikutukselta lapseen, voi olla kuitenkin monimutkainen vanhempien, lasten ja taustatekijöiden yhteisvaikutus. (Lansford 2009.) Useat pitkittäistutkimukset osoittavat, että useimmat perheet sopeutuvat eron jälkeiseen uuteen arkeen hyvin (Laajasalo 2021, 29).

Huoltoriita ei aina ole liitännäinen avioeroon tai pitkään parisuhteeseen. Huoltoriitoja käyvät vanhemmat ovat saattaneet erota jo ennen lapsen syntymää, tai eivät ole koskaan olleetkaan keskenään parisuhteessa. Nämä vanhemmat eivät ole koskaan kokeneet yhteisvanhemmuutta ja kerryttäneet luottamusta toisen vanhemmuuden taitoihin. Huoltoriidassa onkin usein kyse epäluottamuksesta toisen huoltajan kykyyn huolehtia asianmukaisesti lapsen hoivasta ja huolenpidosta. (Bergman & Rejmer 2017a, 147–148.) Epäluottamus aiheuttaa tarpeen taistella toista vanhempaa vastaan. Näille vanhemmille taistelun lopettaminen saattaa aiheuttaa tunteen siitä, että he hylkäisivät lapsensa toisen vanhemman vahingollisen käytöksen armoille, jolloin he jatkavat taistelua kaikista lapsiin liittyvistä asioista. Myös sukulaisia sekä ystäviä saatetaan osallistaa huoltoriitojen selvittelyyn, joka kasvattaa ongelmaa ja sen vaikutuksia. (Van Lawick & Visser 2015, 35.)

Huoltoriitoja kuvataan englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa termillä ”high conflict separation”. Termi on kuitenkin laaja sekä epämääräinen ja se kattaa sisälleen monia erilaisia huoltoriitatapauksia. (Birnbaum & Bala 2010, 403.) Englanninkielistä tutkimuskirjallisuutta sekä artikkeleja lukiessani tein havainnon, että ”high conflict separation” termillä kuvataan samankaltaisia tapauksia, kuin suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa, kun puhutaan huoltoriidoista tai pitkittyneistä huoltoriidoista. Myös Maija

Auvinen (2006, 32) toteaa väitöskirjassaan, että huoltoriita termillä voidaan yleiskielessä tarkoittaa kaikkia huoltajien välisiä konflikteja lapsen huollosta erotilanteessa.

Pelkän huoltoriita termin käyttäminen kuvaamaan kaikenlaisia huoltoriitatapauksia on nähty ongelmallisena ja erilaisten huoltoriitatyyppien jaottelun tarve on tunnistettu maailmalla. Esimerkiksi Kanadassa tuomarit ovat alkaneet tehdä erotteluja eriasteisten ja tyyppisten huoltoriitatapausten välille. Usein tämä oikeudellinen erottelu on implisiittistä, eikä erittele tekijöitä, joita oikeussuojakeinojen soveltamisessa on käytetty. Tämän pohjalta on tunnistettu tarve kehittää tarkempia ja selkeämpiä käsitteitä erityyppisten huoltoriitatapausten tunnistamiseksi ja erottamiseksi. (Birnbaum & Bala 2010, 403.) Käsitteiden kehittämisen tarve on tunnistettu myös Suomessa. Auvinen (2006) on tutkinut väitöskirjassaan tuomioistuimeen vireytettyjä huolto- ja asumisriitoja, joissa on pyydetty olosuhdeselvitys sosiaalitoimelta. Auvinen jaottelee huolto- ja asumisriidat kolmeen eri päätyyppiin; tasapeliriitoihin, psykososiaalisiin riitoihin sekä patologisiin riitoihin. (Mt. 254, 258.)

Huoltoriitoihin painottunut Turvassa-hanke, joka toimi vuosina 2019–2021 kehitteli Auvisen (2006) tekemän jaottelun pohjalta liikennevalomallin kuvaamaan erilaisia huoltoriitoja. Liikennevalomallissa tasapeliriidat muodostavat vihreän, psykososiaaliset sekä korkean konfliktin riidat muodostavat keltaisen ja korkean turvallisuusriskin patologisoituneet erotilanteet punaisen asiakasryhmän. Vihreän asiakasryhmän tasapeliriidoissa riidan osapuolina on kaksi tasavertaista vanhempaa, eikä vakavia psykososiaalisia ongelmia esiinny. Kuntien lakisääteisistä palveluista sekä varhaisen tuen palveluista on mahdollista saada tukea tasapeliriitoihin. Keltaisen asiakasryhmän korkean konfliktin riidoissa esiintyy muun muassa vanhempien pitkittynyt konflikti, toistuvia oikeuskäsittelyitä, umpikuja, henkistä väkivaltaa, vakavia yhteistyö- sekä kommunikaatiovaikeuksia, lapsen vieraannuttamisen kaltaista toimintaa, lapsen tai vanhemman psyykkistä oireilua sekä päihteidenkäyttöä ja riippuvuuksia. Punaisen asiakasryhmän vakavan turvallisuusriskin eroissa esiintyy muun muassa vakavaa väkivaltaa ennen eroa, vakavaa lapsen vieraannuttamista, henkistä, taloudellista, fyysistä, seksuaalista, tai kunniaan liittyvää väkivaltaa tai sen uhkaa, lapsen kaappausuhkaa, vainoa sekä perhesurmariski. (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 15–16.)

Birnbaum & Bala (2010) jaottelevat huoltoriidat kolmeen eri kategoriaan. Jaottelussa huoltoriidan yhdeksi muodoksi nimetään ”yhteistyövanhemmuuden ja vaihtotilanteiden

riita”. Tämänkaltaisissa huoltoriitatilanteissa vanhempien välillä voi esiintyä sanallista konfliktia ja vihamielisyyttä, vanhemmat eivät pysty kommunikoimaan johdonmukaisesti ja mahdollisesti lasten vaihtotilanteisiin liittyy henkistä väkivaltaa, lisäksi poliisia on saatettu osallistaa lasten palauttamiseen liittyvien haasteiden tai pienten fyysisten yhteenottojen vuoksi. Vaikka tämän tasoiset huoltoriidat ovat valitettavia, niin eroavat ne suuresti tapauksista, joihin liittyy perheväkivaltaa ja vakavaa vieraannuttamista. Toisena huoltoriita kategoriassa on ”perheväkivaltaa sisältävät huoltoriidat”, jota kuvaamaan sopii edellistä tyypittelyä paremmin termi ”korkean konfliktin huoltoriita”. Tämän tyyppiset huoltoriidat sisältävät vakavaa perheväkivaltaa kohdistuen huoltajan toimesta joko toiseen huoltajaan tai koko perheeseen. Vaikka kumpikin edellä mainittu huoltoriidan taso sisältävät konflikteja, niin poikkeavat ne hyvin paljon toisistaan väkivallan muotojen ja vakavuuden tasolla, jonka vuoksi niiden eriyttäminen näyttäytyy tarpeellisena. Kolmantena muotona mainitaan ”vieraannuttamista sisältävät huoltoriidat”. Näissä tapauksissa vanhempi vieraannuttaa lasta toisesta vanhemmasta erinäisin keinoin. Vanhempi saattaa esimerkiksi esittää tuomioistuimelle vääriä väitteitä väkivallasta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä estääkseen toiselta vanhemmalta huoltajuuden tai lapsen tapaamisen. (Birnbaum & Bala 2010, 410–412.)

Usein huoltoriidoissa perheillä on käynnissä samaan aikaan useita eri palveluita, tuloksetta. Tuloksettomien palveluiden käyttö kuormittaa sekä palvelujärjestelmää, että perheitä. (Vaitomaa 2021, Birnbaum & Bala 2010.) Huoltoriitojen eri tasoista tarvitaan lisää empiiristä tutkimusta, koska on ongelmallista käsitellä eritasoisia huoltoriitoja samalla tavalla niiden erilaisuuden vuoksi. Näin voidaan mahdollistaa, että perheet saavat asianmukaista apua ja heille voidaan tarjota oikeanlaista ohjausta sekä neuvontaa. Lisäksi konfliktityypin varhainen tunnistaminen mahdollistaisi oikeanlaisia ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja näin ollen vähentäisi lapselle huoltoriidasta aiheutuvia riskejä. (Birnbaum & Bala 2010.) Myös Vaitomaa (2021) kuvaa, että huoltoriitojen tyypittelyn pohjalta on mahdollista suunnitella erilaisia palvelupolkuja. Suomen palvelujärjestelmä on keskittynyt tällä hetkellä niin kutsuttuihin ”tasapeli riitoihin”. Vaikeisiin erotilanteisiin näyttäytyy olevan vaikea saada apua. (Mt., 38, 43.)

Vanhempien vihamielisyys, syyttely ja pelko toisiaan kohtaan ovat tyypillisiä huoltoriidoissa, jotka muuttuvat erityisen vaikeiksi silloin, kun epäillä perheväkivaltaa tai lapsen hyväksikäyttöä. Ammatillisilla herää näissä tilanteissa väistämättä useita eri kysymyksiä; onko näillä väitteillä tosiasiallinen perusta ja jos on, onko väitteille riittävästi

tuomisteita tuomioistuimessa, ja jos ei ole, mitä silloin ammattilaisten tulisi tehdä? Ammatteisilla herää myös kysymykseksi, millainen pääsy väkivaltaisella vanhemmalla tulisi olla lapseen. Perheväkivaltatilanteita arvioitaessa tulisi ensisijaisesti priorisoida lapsen suojaamista väkivaltaiselta ja laiminlyövältä ympäristöltä. (Jaffe ym. 2008.) Ammatilliset kokevatkin usein keinottomuutta vakavissa huoltoriitatilanteissa joutuessaan ratkomaan vaikeita riskejä sisältäviä tilanteita ilman, että heillä on siihen riittäviä tukirakenteita tai menetelmiä. Laki antaa raamit työskentelylle, mutta ei tarjoa osaamista tai keinoja kuormittavassa arjen työssä. (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 10.)

Väitteet väkivallasta työllistävät usein myös monia eri viranomaisia samanaikaisesti, koska huoltoriidat, joihin liittyy väitteitä väkivallasta, hyväksikäytöstä tai laiminlyönnistä, voivat olla samanaikaisesti käsittelyssä perheoikeusjärjestelmässä, lastensuojelussa sekä usein myös rikosoikeusjärjestelmässä (Houston, Bala & Saini 2017). Rikos- ja pakokokeinotilastojen mukaan vuonna 2019 eron jälkeisen väkivallan kohteeksi epäiltiin joutuneen 1680 uhria. Uhreista ja tekijöistä noin kymmenellä prosentilla oli yhteinen lapsi. Tilastojen pohjalta voidaan päätellä väkivallan olevan läsnä monen lapsen elämässä. (Rautio, Vaitomaa & Korpipää 2021, 14–15.) Väkivaltaväitteet ovat osa myös oikeuteen vietyjä huoltoriitaprosesseja. Väitteet väkivallasta eivät ole ainoita huoltoriitaprosessissa esitettyjä huolenaiheita, vaan osapuolet saattavat esittää huolta myös esimerkiksi mielen-terveys- ja päihdeongelmista sekä lapsen hoidon laiminlyönnistä, mutta väkivaltaväitteitä tuodaan ilmi myös ilman viittauksia näihin huolenaiheisiin. (Hautanen 2010, 74–75.)

Huoltoriitoihin saattaa sisältyä vakavimmillaan lapsikaappauksen, seksuaalisen hyväksikäytön tai perhesurman riski (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 10). Huoltoriita liitännäisesti esiintyvä väkivalta voi olla joko aikuisten välistä tai se voi olla aikuisen lapsen kohdistamaa tai kumppaakin (Hautanen 2010, 121). Lisäksi vanhemmat voivat tuoda esiin huoltaan toisen huoltajan uuden kumppanin lapsen kohdistamasta väkivallasta. Lapset voivat myös itse kertoa viranomaisille heihin kohdistuneen kotona väkivaltaa. (Bergman & Rejmer 2017a, 143–144.) Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikköön poliisin virka-avulla tulevista väkivaltaepäilyistä noin neljännekseen liittyy jonkinlainen ajankohtainen vanhempien erotilanne tai huoltoriita (Laajasalo 2021, 31).

Väkivallan tai sen uhan kohdistuessa lapseen, voidaan tuomioistuimessa arvioida sen olevan peruste valvotuille tapaamisille. Tapaamisten riskitekijöitä arvioitaessa tuomioistuin

nojaa päätöksenteossaan vanhempien kertomuksien lisäksi myös sosiaalitoimen olosuhdeselvityksiin sekä muihin asian ratkaisemisen kannalta olennaisiin tietoihin. (Hautanen 2010, 139.) Tuomioistuin voi kuitenkin antaa ratkaisunsa ainoastaan esitetyistä vaatimuksista. Eli toisin sanoen vireillepanovallan omaavan henkilön tulee esittää vaatimus valvotuista tapaamisista, jotta tuomioistuin voi antaa asiasta ratkaisun. Vireillepano-oikeus lapsen huolto- ja tapaamista koskevissa asioissa on huoltajilla, kolmansilla osapuolilla (muu lapselle läheinen henkilö) sekä sosiaalitoimella. Kolmansille osapuolille annettu vireytämisoikeus koskee ainoastaan tilannetta, jossa lapsen molemmat huoltajat ovat menettäneitä, eikä sitä tällöin voi soveltaa huoltoriita-asiassa. (Tolonen & Linnanmäki 202, 218–220.)

Ääritilanteissa vanhemman ja lapsen tapaamiset voidaan myös jättää vahvistamatta (KKO 2007:71). Vanhemman ja lapsen välistä suhdetta ei voi luoda tai ylläpitää väkisin, eikä lapsen oikeus vanhempansa saa muuttua lapsen velvollisuudeksi (Immonen 2021, 96). Tapaamisen katkokset toisen vanhemman kanssa saattavat kuitenkin aiheuttaa lapsessa huomattavaa stressiä. Mikäli tapaamiskatkos aiheutuu lasta pelästyttävästä tapahtumasta, ei katkos tapaamisissa välttämättä helpota lasta, vaan vanhemman rauhallinen tapaaminen sekä vanhempien yhteistyö voi parhaimmalla tapauksella auttaa lasta pääsemään irti peloistaan. (Karttunen 2010, 152–153.) Lapsen tunteet sekä pelot vanhempaan liittyvää tapaamista kohtaan tulee kuitenkin aina huomioida, jottei lapselle synny kokemusta, että hänen tunteensa sivuutetaan. Tapaamisia voidaan toteuttaa esimerkiksi valvotusti tai tuetusti, jonka jälkeen tapaamisia voidaan porrastetusti onnistumisen myötä lisätä. (Immonen 2021, 96.)

Hautanen (2010) on tehnyt väitöskirjassaan huomion siitä, ettei väitteitä perheväkivalta-asta aina huomioida suomalaisten tuomioistuinten antamissa huoltoriitoja koskevissa loppulausunnoissa. Tähän syynä voi olla se, ettei tuomioistuin näe väitteitä olennaisina huoltoriitatapausta käsiteltäessä. Lisäksi yhteiskunnallisessa keskustelussa väkivaltasyytökset saatetaan tulkita tarkoituksenhakuisena kiusantekona, joka voi myös johtaa väkivaltaväitteiden väistämiseen. (Mt., 169–170.) Australiassa toteutettu tutkimus huoltoriitaliitännäisestä väkivallasta antaa samansuuntaisia havaintoja Hautanen (2010) väitöskirjan kanssa. Tutkimuksessa suurin osa naisista koki, että heidän kertomuksiansa väkivallasta ei otettu tosissaan australialaisessa perheoikeudessa (Laing 2017). Perusteettomia väkivaltaepäilyksiä saatetaan esittää joko manipulaatiotarkoituksessa tai myös tahattomasti aidon huolen vuoksi (Laajasalo 2021, 33). Perusteettomana pidetyt väitteet

väkivallasta ovat kuitenkin tuoreen kansainvälisen katsauksen mukaan harvinaisempia, kuin yleisen keskustelun pohjalta saatetaan olettaa (Saini, Laajasalo & Platt 2020).

2.2 Huoltoriita oikeusprosessina

Lapsen asioista sopiminen eron jälkeen ei ole aina yksimielistä ja se saattaa aiheuttaa vanhempien välille kiistaa. Useimmiten kiistat pysyvät siedettävissä rajoissa ja lievenevät ajan myötä. (Gottberg 2004, 48.) Joskus riitatilanteet kuitenkin yltyvät ja vanhempien välinen ero saattaa olla niin vaikea ja riitaisa, että se vyöryy lapsen asioista sopimisen tielle. Vanhemmilla saattaa olla erilaiset näkemykset siitä, minkälaiset ratkaisut lapsen asumiseen sekä tapaamiseen liittyen ovat lapsen edunmukaisia. (Kroneld & Vätilä 2021, 81; Bergman & Rejmer 2017a, 145.) Mikäli vanhemmat haluavat vahvistaa keskinäisen yksimielisen sopimuksen lapsen tapaamisesta tai huollosta, tulee vanhempien tehdä kirjallinen sopimus ja esittää se vahvistettavaksi lapsen asuinpaikan hyvinvointialueelle (LHL 1983/361, 8 §). Mikäli vanhemmat eivät pääse keskinäisesti sopuun lapsen asioista, voi tuomioistuinsovittelu tulla kyseeseen. Tuomioistuinsovittelu on Suomessa kuitenkin vapaaehtoinen, jolloin kummankin huoltajan täytyy suostua siihen. Menettelyn ei kuitenkaan olla katsottu soveltuvan kaikkien riitaisten tapausten käsittelyyn, jolloin vaihtoehdoksi jää tuomioistuinkäsittely. (Hakalehto & Toivonen 2021, 284.) Toistuvat sekä ratkeamattomat huoltoriidat ovatkin määrällisesti lisääntyneet ja eron yhteydessä saatetaan jo aloittaa oikeudenkäynti, jota jatketaan niin pitkään, kuin se on mahdollista. (Gottberg 2004, 48–49.)

Mikäli sovittelu, eikä lastenvalvojan palvelu tule kyseeseen vanhempien erimielisyyksien vuoksi voidaan huoltoriita-asia käsitellä tuomioistuimessa. Tuomioistuinkäsittelyä haetaan hakemuksella, jonka voi panna vireille lapsen huoltaja, vanhemmat yhdessä, toinen vanhempi tai sosiaalilautakunta. (LHL 361/1983, 14 §.) Lapsenhuoltoasia käsitellään ensin käräjäoikeudessa ja käsittely alkaa kirjallisella valmisteluvaiheella, jossa pyydetään toiselta vanhemmalta vastinetta vireillepanija vanhemman vaatimukseen. Lähes poikkeuksetta vanhempien asiaa hoitaa oikeudenkäynnissä asianajaja tai lakimiesavustaja. (Kaivosoja & Auvinen 2003, 13.) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on prosessuaaliselta luonteeltaan indispositiivinen asia, jossa sovinto ei ole sallittu. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tuomioistuin ole sidottu asianosaisten vaatimuksien myöntämiseen tai kiistämiseen, vaan tuomioistuimen tulee päätöstä tehdessään ratkaista asia lapsen edun

mukaisesti. (Aaltonen 2020, 205.) Eli käytännössä tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät vanhemmat voisi päästä sopuun keskenään ja osa vanhempien välisistä riidoista päättyykin sopuun jo valmistelustunnossa aikaan saaduista sopimuksin (Kaivosoja & Auvinen 2003, 13).

Mikäli kuitenkin asianosainen on tyytymätön kärjäoikeuden päätökseen, voi hän hakea muutosta päätökseen hovioikeudesta. Määrällisesti eniten hovioikeus muuttaa kärjäoikeuden päätöstä lapsen tapaamisoikeudesta, kun taas vähiten muutosta kokee lapsen asuinpaikasta annettu alioikeuden päätös. (Valkama & Lasola 2008, 2.) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta käsittelevän asian ollessa vireillä tuomioistuimessa, voi tuomioistuin antaa asiasta väliaikais määräyksen, johon ei voi hakea muutosta. Väliaikais määräyksen tarkoituksena on osoittaa lapsen asuinpaikka tuomioistuimen käsittelyn ajaksi. Väliaikais määräyksen on myös keskeisesti katsottu varmistavan lapsen turvallisuutta. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 276.) Lapsen elinolosuhteet usein vakiintuvat oikeusprosessin aikana, jolloin näiden vakiintuneiden olosuhteiden muuttamista ei nähdä lapsen edun mukaisena, ellei muutokseen ole painavia perusteita (Valkama & Lasola 2008, 2). Lapsen vakiintuneista olosuhteista käytetään oikeuskirjallisuudessa termiä status quo (Aaltonen 2009, 59). Onkin huomautettu, että jossain tilanteissa huoltoriidan osapuolet voivat pyrkiä hyödyntämään väliaikais määräyksen luomaa status quoa saadakseen etua myöhempiin oikeusprosessiin (Tolonen & Linnanmäki 2020, 276).

Lapsen huoltoa koskeva tuomioistuinkäsittely eroaa monin tavoin perinteisestä siviiliprosessista. Lapsen huoltoa, tapaamista ja elatusta koskeva asia ei saa oikeusvoimaa ennen, kuin lapsi täyttää 18-vuotta, vaan tuomioistuimeen voidaan palata uudelleen ja uudelleen. (Aaltonen 2020, 8.) Erityispiirteet liittyvät siihen, että päätöksenteon perustana on toteuttaa lapsen etua tulevaisuudessa. Oikeusprosessissa käsiteltävät asiat eivät tule valmiiksi, vaan lapsen etuun vaikuttavat olosuhteet voivat muuttua ajan kanssa. Erityisesti oikeusprosessissa tulee torjua lapsen edun perusteella sitä, etteivät prosessissa vastakkain olevien osapuolten riitaisuus kärjistyisi. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 299–300.)

Tuomioistuimessa käsiteltävien huoltoriitojen luonne on myös siitä syystä erityinen, koska ne läpileikkaavat perheiden yksityiselämää. Osassa huoltoriitoja sovinnon hakeminen on hedelmällisempää, kuin toisissa. Tuomioistuimen tehtävänä on tarjota vanhemmille päätöksen myötä mahdollisuus sopuun tai välirauhaan. (Auvinen 2002, 114.) Kuitenkin on mahdollista, että konfliktoituneissa erotilanteissa yhteiskunnan

oikeusjärjestelmä voi avunsaannin lisäksi luoda sekä ylläpitää vanhempien välistä riitaa (Nikupeteri & Laitinen 2021, 22). Sopuun pääseminen pitkittyneissä huoltoriidoissa näytetään epätodennäköiseltä, kun taas ensimmäistä kertaa yksittäistä huoltoa koskevaa asiaa käsiteltäessä sopuun pääseminen näyttää todennäköisemmältä. Jatkuvat oikeudenkäynnit vievät pohjaa vanhempien väliseltä yhteistyöltä, kun taas ratkaisu, jonka molemmat vanhemmat hyväksyvät luo pohjaa yhteistyölle. (Valkama & Lasola 2008, 92–93.) Jatkuvat pitkäkestoiset oikeudenkäynnit ovat luonteeltaan myös vastakkainasettelua korostavia, polarisoivia ja psyykkisesti kuormittavia. Usein huoltoriitaa koskeviin oikeudenkäynteihin liittyy myös muita viranomaisprosesseja, jotka ovat päällekkäin oikeudenkäynnin kanssa. (Laajasalo 2021, 30.)

Tuomioistuimen päätös ei ratkaise vanhempien välistä syvää konfliktia ja joidenkin vanhempien väliset oikeusprosessit jatkuvat vuosikausia. Vanhemman saattaa olla vaikeaa hyväksyä tuomioistuimen lapsen etua tavoittelevia ratkaisuja, joka ajaa vanhemman viereyttämään asiaa aina uudelleen ja uudelleen tuomioistuimelle. (Vaitomaa 2021, 39.) Lakia lapsen huollosta ja tapaamisesta (361/1983) on uudistettu vuonna 2019, jolloin lakiin kirjattiin uusi kohta 14 a §, jonka tarkoituksena on pyrkiä ehkäisemään täysimittaista oikeudenkäyntiä sellaisissa tapauksissa, joissa tapauksen aikaisempien käsittelyiden perusteella on ilmeistä, ettei uudella hakemuksella ole menestymisen mahdollisuuksia. Näin ollen uuden lainkohdan tarkoituksena voidaan katsoa olevan huoltoriidan jatkuvien oikeuskäsittelyiden ehkäisy silloin, kun hakemuksessa vaadituilla muutoksilla ei ole edellytyksiä. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 226.)

2.3 Sosiaalitoimen rooli huoltoriidassa

Sosiaalityön keskeistä osaamisaluetta ovat sosiaalisista ongelmista kärsivät ihmiset, perheet sekä yhteisöt. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu antaa asiakkailleen ohjausta ja neuvontaa, auttaa sosiaalisten ongelmien ratkaisussa sekä järjestää tarvittavia tukitoimia. (Aaltonen 2020, 258.) Sosiaalitoimi ei voi päättää lapsen huollosta, vaan sosiaalitoimen roolia on enemmän luonnehdittu sovittelijaksi, selvittäjäksi sekä asiantuntijaksi (Tolonen & Linnanmäki 2020, 264). Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyen sosiaalitoimella on neljä eri tehtäväkuvaa, joilla on toisistaan poikkeavat tavoitteet ja näin ollen myös erilaiset säädöspohjat. Nämä tehtäväkuvat ovat: vanhempien välisen huolto-, tapaamis- ja elatussopimuksen vahvistaminen, perheasioiden sovittelu, olosuhdeselvityksen

laatiminen sekä täytäntöönpanosovitteluun liittyvät tehtävät. Näiden tehtävien lisäksi sosiaalitoimi auttaa perheitä ja lapsia myös yleisen neuvonta ja ohjausvelvollisuuden puitteissa. Sosiaalitoimi voi tarjota perheille näiden lisäksi myös muita palveluita, kuten muun muassa lastensuojelua tai taloudellista tukea. (Aaltonen 2020, 286.)

Lain lapsen huollosta ja elatuksesta 16 § mukaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys kunnan sosiaalilautakunnalta (361/1983). Tuomioistuin pyytää sosiaalitoimelta selvitystä perheen tilanteesta noin puolessa oikeuteen vireille tulleista huoltoriitatapauksista. Tätä selvitystä kutsutaan epävirallisesti olosuhdeselvitykseksi. Olosuhdeselvityksen tärkeänä tehtävänä on vastata tuomioistuimen pyytämiin kysymyksiin sekä tuoda lapsen ääni kuuluviin. (Immonen 2021, 94–95.) Tuomioistuimen pohdittavaksi jää se, minkälaisissa tilanteissa olosuhdeselvitystä kannattaa pyytää. Olosuhdeselvitys ei ole yleensä tarpeen, jos kysymyksessä on huoltomuodon tai tapaamisoikeuden yksityiskohdista. Rajatapauksissa olosuhdeselvityksen kestolla voi olla merkitystä siihen pyytääkö tuomioistuin selvitystä vai ei. Pitkä selvittelyaika voi vaikuttaa siihen, ettei selvitystä hankita, koska huoltoriidan pitkittyminen voi olla lapselle vahingollista. Joskus asian ratkaiseminen epätäydellisemmän aineiston pohjalta voi olla lapsen kannalta myönteisempi vaihtoehto, kuin asian pitkittäminen ja ratkaisu täydellisemmän aineiston pohjalta. Selvityksen hankkiminen riitaisassa lapsiasiassa on kuitenkin yleisesti käytäntönä ja pääsääntönä tuomioistuimissa. (Helevä-Vuoti & Leikas 2016, 30–31.)

Tuomioistuin pyytää selvitystä sosiaalitoimelta toimitettavaksi määräajassa. Määräajan pituutta ei ole standardoitu, vaan se asetetaan tapauskohtaisesti. Tuomioistuin yksilöi selvityspyynnössä kysymykset, joista selvitystä erityisesti tarvitaan. Yksilöidyt kysymykset eivät kuitenkaan estä sosiaalitoimea tuomasta olosuhdeselvityksessä esiin myös muita ratkaisun kannalta oleellisia seikkoja. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 267, 271.) Joissain tilanteissa tuomioistuin saattaa pyytää niin kutsutun ”pikaselvityksen” sosiaalitoimelta. Pikaselvitys pyydetään useimmiten ennen väliaikais määräyksen valmisteluistuntoa. Pikaselvityksen käyttöaste on suppea ja sitä pyydetään yleensä sellaisissa tilanteissa, joissa tuomioistuimelle on esitetty väitteitä lapsen turvallisuuteen liittyen. Pikaselvityksessä tuomioistuin yksilöi kysymykset ja voi pyytää sosiaalitoimea tarkastamaan omasta tiedokannastaan tai muilta viranomaisilta löytyykö esitetyille väitteille tukea. Pikaselvityksen aikana ei kuulla lasta eikä vanhempia. (Helevä-Vuoti & Leikas 2016, 36.)

Tavanomaisesti sosiaalityöntekijän kuitenkin tulee olosuhdeselvitystä tehdessään pyrkiä selvittämään lapsen mielipidettä keskustelemalla lapsen kanssa, mikäli lapsi siihen suostuu ja mikäli se on lapsen ikään ja kehitystasoon katsoen mahdollista, tai se ei ole ilmeisen tarpeetonta. Sosiaalitoimen selvityksellä on tärkeä rooli lapsen välittömän osallistumisen kannalta. Olosuhdeselvityksen kautta voidaan saada tietoa myös siitä, toivooko lapsi henkilökohtaista kuulemista tuomioistuimessa. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 264, 269.) Lapsen kuulemisessa tulee noudattaa hienotunteisuutta, eikä vanhemmuutta tule kyseenalaistaa pyytämällä lasta vertailemaan äitiä tai isää eri asioissa. Tämän tyyppinen kuuleminen voi lisätä lapsen kokemaa lojaliteettiristiriitaa. (Karttunen 2010, 160–161.) Olosuhdeselvityksen tekijän näkökulmasta ei olekaan helppoa tiedustella lapselta näkemyksiä asettamatta häntä vanhempien väliseen valintatilanteeseen. Ylipäätään voi olla haastavaa saada lapselta aitoa tietoa siitä, mitä lapsi ajattelee. Toistuvat huoltoriidat ja sen yhteydessä mahdollisesti esiintyvä lojaliteettiristiriita tekevät lapsen kuulemisesta jopa kyseenalaista. Toistuvat kuulemiset myös lisäksi kuormittavat lasta. (Immonen 2021, 94.)

Olosuhdeselvityksen kirjoittajan tehtävä onkin vaativa, koska sen kirjoittajan tulee havainnoida ja dokumentoida lapsen näkökulmasta haitallisia ja ongelmallisia sekä myös hyviä ja toivottavia asioita jo valmiiksi riitautuneiden vanhempien elämistä. Pahimmassa tapauksessa sosiaalitoimen olosuhdeselvitys voi lapsen näkökulmasta lisätä vanhempien välistä riitelyä vanhempien saadessa tietoonsa lapsen lojaliteettiristiriidan ja turvattomuuden kokemuksia. Parhaimmillaan olosuhdeselvitys tarjoaa vanhemmille tarkkaa analyysiä heidän vanhemmuudestaan. (Kääriäinen 2019, 383, 391.) Sosiaalitoimen tekemällä olosuhdeselvityksellä on tärkeä rooli tuomioistuimissa käsiteltävissä huoltoriidoissa, koska tuomareilla ei ole yhtäläistä pääsyä lapsen kokemusten tai arkielämässä tai perheessä esiin tulleiden pulmien äärelle. Tuomarit tarvitsevat näitä tietoja lapsen etua tavoittelevaa päätöksentekoa varten. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021, 32–33.)

Uutena kohtana lapsenhuoltolaissa on pykälä 16 a §, jonka mukaan selvityksen tekijää voidaan myös kuulla tuomioistuimen käsittelyssä (8.4.1983/361). Välittömän ja suullisen kuulemisen on katsottu tarjoavan paremman mahdollisuuden vuorovaikutukselle, kuin pelkän kirjallisen selvityksen antamisen. Asianosallinen voi pyytää selvityksen tekijää kuultavaksi tuomioistuimelta, mutta myös tuomioistuin voi tehdä pyynnön itsenäisesti, jos sen katsotaan olevan tarpeellista lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi taikka muista syistä. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 272–273.)

Olosuhdeselvitystyön lisäksi huoltoriidoissa saattaa olla osallisena myös lastensuojelu. Lastensuojeluviranomaiset kohtaavatkin yhä useammin tarpeen olla mukana riitelevien vanhempien erossa ja siihen liittyvissä huoltajuus- ja tapaamismenettelyissä. Lastensuojelun mukaan tulon saattaa aiheuttaa toisen tai kummankin vanhemman ilmoittamat epäilyt lapsen kohdistuvasta väkivallasta, henkisestä väkivallasta tai laiminlyönneistä. Myös ulkopuolinen taho, kuten poliisi tai terveydenhuolto voi ilmaista lastensuojelulle huolta riitaisten vanhempien keskelle jääneestä lapsesta. (Houston, Bala & Saini 2017.) Ammatilaisten mukaantulo saattaa pahimmassa tapauksessa hankaloittaa vanhempien välistä riitaa ylläpitämällä konfliktia ja väkivaltaisessa erossa lisätä vanhempien ja lapsen kokemaa turvattomuutta (Nikupeteri & Laitinen 2021, 24).

Tutkimukset osoittavat, että lastensuojelu saattaa olla haluton osallistumaan huoltoriitoihin, eivätkä lapset saa tarvitsemaansa apua sen seurauksena. Lastensuojelun työntekijöillä voi olla haasteita tunnistaa lapsessa huoltoriitaliitännäisiä suojelun tarvetta aiheuttavia henkisiä haittoja. (Houston, Bala & Saini 2017.) Gottbergin (2012) mukaan lastensuojelun tulisikin aikaisempaa tarkemmin huomioida vanhempien välisen huoltoriidan vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen (Mt., 56). Ammatilaisten puheesta kuuluu usein torjuva asenne sekä poislähtämisen kulttuuri. Lastensuojelu sysää huoltoriitatapaukset helposti käräjäoikeuden ratkaistavaksi, joka taas mielellään kuulisi lastensuojelua. (Vaitomaa 2021, 43.) Perheitä myös kierrätetään sosiaalihuollon palveluissa ja perhe saattaa kiertää kehää palvelutarpeen arvioinneista toiseen sekä lastensuojelun ja perhesosiaalityön asiakkaina. Perheiden tilanteen selvittely edellyttää työntekijöiltä jokaisen perheenjäsenen yksilöllistä huomioimista sekä lapsen tarpeiden tunnistamista. Arvioimiseen liittyy aina se riski, että lapsen tai vanhempien tilanne tulee arvioiduksi liian kapeasti tai väärin. (Nikupeteri & Laitinen 2021, 23–24.)

Lisäksi huoltoriidat ja niihin liittyvä selvitystyö koetaan kuormittavina sekä työllistävänä, eikä työskentelyyn useinkaan ole riittäviä työkaluja. Vanhemmat saattavat lisäksi vaikeissa erotilanteissa tehdä jatkuvasti lastensuojeluilmoituksia sekä perättömiäkin rikosilmoituksia toisistaan. (Rautio, Vaitomaa & Korpipää 2021, 22.) Oman työkokemukseni perusteella koen, että huoltoriidat ovat usein erityisen vaikeita erityiskysymyksiä lastensuojelussa juuri siitä syystä, koska lastensuojelulla ei ole keinoja ratkaista vanhempien välisiä erimielisyyksiä. Haastavuutta lisää myös se, että vanhemmat saattavat tehdä ”toisistaan” ilmoituksia lastensuojeluun, jossa tuovat esiin huolia toisen vanhemman luona vallitsevista olosuhteista. Äärimmäisissä tapauksissa ilmoituksia voi olla jopa satoja.

Useista palvelutarpeen arvioinneista huolimatta ilmoituksen huolille ei kuitenkaan aina löydy perusteita. Vanhemmat saattavat pitää yhteyttä tiiviisti sosiaalityöntekijöihin ja vaatia heitä selvittämään samoja huolia uudelleen ja uudelleen, vaikkei niille ole aikaisemmissa arvioinneissa löytynyt perusteita. Jatkuva selvitystyö kuormittaa sekä vanhempia että lapsia, mutta myös lastensuojelun työntekijöitä. Sosiaalityöntekijät ovatkin nimenneet huoltoriidat vaikeiksi ja erityistä osaamista vaativiksi tilanteiksi sosiaalityössä (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 19–22).

Helsingissä tilastoituja huolto- ja tapaamisriitoihin liittyviä lastensuojeluilmoituksia oli tehty vuoden 2019 syyskuun loppuun mennessä 130 kappaletta, kun taas vuoden 2020 vastaava luku oli 277 kappaletta. Huoltoriitoja saatetaan kuitenkin tilastoida myös muiden syykoodien alle, jonka vuoksi tarkkaa tilastoa huoltoriitaliitännäisistä lastensuojeluilmoituksista on vaikea muodostaa. (Rautio, Vaitomaa & Korpipää 2021, 6.) Julkista valtaa käyttävällä lastensuojelulla on velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen, jos lapsen hyvinvointi ei ole turvattavissa muilla keinoin. Lastensuojelun asiakkuudella lasta tai koko perhettä voidaan tukea lastensuojelulain mukaisilla tukitoimilla. (Räty 2023, 4.) Lastensuojelun asiakkuus näyttäytyy olevan yleistä sellaisissa huoltoriidoissa, joissa vanhemmat eivät ole päässeet sovintoratkaisuun (Valkama & Lasola 2008, 23–24).

3 Lapsi huoltoriidassa

3.1 Lapsen arki

Arki on itsestäänselvyys, mutta samalla myös vaikeasti määriteltävä käsite, jonka keskiössä on ennen kaikkea ihminen. Kaikkien ihmisten arkeen liittyy samankaltaisuus, toistot ja rutiinit. Arjen perusrakenteita muovaa muun muassa ihmisen ikä. Vanhemmilla ja lapsilla arkielämä limittyy toisiinsa, mutta on kuitenkin erilaista. Hyvä arki, kasvatus sekä kasvu liittyvät oleellisesti lapsen ja nuoren elämään. (Lindfors 2011, 20.) Lapsen arkeen kuuluu tavanomaisesti muutamia eri ympäristöjä, joista kaikkein tärkeimpänä on koti. Kotoa lähdetään aamulla ja sinne palataan päivän päätteeksi. Lapselle toisena tärkeänä ympäristönä on päiväkotitai koulu, jossa lapsi viettää suuren osan arkielämästään. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 153–158.) Vanhempien erotessa lapsen arki usein muuttuu ja ero saattaa sysätä koko perheen muutoksen tilaan. Eron myötä vanhempien tulee miettiä, miten arkiset käytännöt, kuten esimerkiksi kaupassa käynnit, siivoamiset sekä lasten kuljetukset hoidetaan jatkossa. Lapselle arjen muutos tarkoittaa tunnetasolla usein sitä, ettei toinen vanhempi ole enää läsnä jokapäiväisessä arjessa. (Kääriäinen 2008, 82.)

Lapsen oikeutta tuntea vanhempansa sekä olla heidän kanssaan tekemisissä erosta huolimatta pidetään tärkeänä lapsen identiteetin sekä tasapainoisen kehittymisen kannalta (Hakalehto & Toivonen 2021, 49). Lapsen kannalta onkin tavoiteltavaa, että lapsi saa huoltoa kummaltakin vanhemmaltaan riippumatta vanhempien välisen parisuhteen muodosta tai sen päättymisestä. Vanhemmat voivat jäädä eron jälkeen yhteishuoltajuuteen ja lapsi saattaa sopimusperusteisesti asua kummankin vanhemman luona vuorotellen, jos se koetaan tarkoituksenmukaiseksi. (Gottberg 2004, 48.) Onkin yhä tavallisempaa, että eron jälkeen vanhemmuus ja lapsen asuminen jaetaan puoliksi, jolloin lapsi asuu vanhempiensa luona vuoroviikoin. Vanhempien tulee kuitenkin päättää, kumman huoltajan luona lapsi on kirjoilla, koska virallisesti lapsella voi Suomessa olla vain yksi osoite. Lapsen asumisjärjestelyt voivat olla monenlaisia, koska vanhemmat voivat sopia järjestelyistä keskenään. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 5–6.)

Vanhempien rooli on siitakin syystä merkityksellinen, koska vanhemmat ovat lapselle usein niitä aikuisia, joihin lapsella on vahvin tunneside. Vanhemmat ovat myös niitä ihmisiä, jotka asettavat lapselle puitteet ja raamit, joiden sisällä lapset toimivat. Suhteen

merkittävyyttä lisää myös se, että jo pieni vauva kykenee aistimaan ja huomaamaan vanhempansa tunnevirtoja. Vanhempien tunnetilat ja kokema stressi sekä kiire saattavat myös välittyä aikuisen kautta lapsen maailmaan. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 162–165.) Lapsen perhesuhteilla onkin erityinen merkitys lapsen elämässä, joka tekee myös niissä esiintyvistä ristiriitatilanteista erityisiä. Lapsen näkökulmasta perhesuhteissa tapahtuvat konfliktit sekä jännitteet ovat kuitenkin osa tavanomaista arkielämää. Konfliktin kesto, sisältö sekä vakavuus vaikuttavat siihen minkälaisia tunteita lapsi kokee ja miten ne lapsen arkeen vaikuttavat. (Notko & Sevón 2018, 67.)

Emotionaalinen turvallisuuden kokemus suojaa lasta perhesuhteiden arjessa tapahtuvilta vaikeilta tilanteilta ja emotionaalista turvallisuutta voidaankin pitää tärkeänä lähteenä lapsen arjen hyvinvoinnin sekä perhesuhteiden välillä. Emotionaalisella turvallisuudella viitataan lapsen tunteeseen luottamuksesta ja turvallisuudesta perhesuhteissa. Emotionaalinen turvallisuus saattaa kuitenkin häiriintyä ongelmallisissa perhetilanteissa, kuten vanhempien välisten konfliktien tai väkivallan vuoksi. (Notko & Sevón 2018, 68–69.) Pitkittyneissä huoltoriidoissa lapsi on saattanut todistaa vanhempien välistä henkistä ja fyysistä väkivaltaa vuosia. Haastetta lapsen turvallisuuden tunteen säilyttämiseen saattaa lisäksi luoda väkivaltaa kokeneen vanhemman vaikeudet luoda lapselle turvallista maailmankuvaa. Väkivaltaa kokeneen vanhemman pelot toista vanhempaa kohtaan usein heijastuvat myös lapsen turvallisuuden kokemuksiin. (Isotalus 2021, 140–141.)

Lapsen arjen turvallisuuden tunteen rakentuminen on sidoksissa kodin positiiviseen ilma- piiriin, vertaissuhteisiin sekä päiväkodin ja koulun toimintaan. Lapsen arjen hyvinvointiin vaikuttaa olennaisesti myös se, miten lapsi tulee kuulluksi, miten heitä lähestytään arjen kohtaamisissa ja minkälaisena tiedontuottajana lapsi nähdään. Myös yhteiskunnallisilla olosuhteilla ja poliittisella päätöksenteolla esimerkiksi perhevapaaudistuksella on vaikutusta lapsen arjen hyvinvointiin. (Kallinen ym. 2021, 6, 10–11.) Negatiivisesti lapsen arjessa kokemaan turvallisuuteen vaikuttavat konfliktit perhesuhteissa, kuten riitely (Ks. Kaillinen ym. 2021, Isotalus 2021).

Lapsen arkeen kytkeytyy vahvasti myös lapsen perustarpeista huolehtiminen. Perustarpeista huolehtiminen kuuluu niin huoltajille kuin lapsen kanssa työskenteleville aikuisille. Lapsen tärkeimpiä perustarpeita ovat arvostuksen ja hyväksynnän saaminen sekä kuul-luksi ja nähdyksi tuleminen. Perustarpeisiin kuuluu myös riittävä puhtaus, ravinto, vaate-tus, terveydenhuolto sekä koulutus. Lapsen perustarpeiden laiminlyönti vaikuttaa

negatiivisesti lapsen kasvuun sekä kehitykseen, eli myös tämän arkeen. (Söderholm 2004, 59–60.) Pitkittynyt huoltoriita kasvattaa ongelmia lapsen perustarpeissa, kuten tunne-elämässä, sosiaalisissa suhteissa sekä akateemisessa suoriutumisessa (Laajasalo 2021, 30). Pitkittyneet huoltoriidat sekä vanhempien väliset konfliktit vaikuttavat myös lapsen mielikuviin perhe-elämästä, rakkaudesta, vanhemmuudesta ja kumppanuudesta. Mielikuvat voivat saada lapset tuntemaan surua, vihaa ja ahdistusta. Näissä tunnetiloissa he tarvitsevat vanhempiensa lohdutusta sekä suojaa, mutta samaan aikaan vanhempi aiheuttaa toiminnallaan näitä tunnetiloja lapselle. Tämä aiheuttaa lapselle yksinäisyyden sekä hämmennyksen tunteita. (Van Lawik & Visser 2015, 37.)

Lapsen arkeen liittyvät vahvasti myös perhesuhteissa esiintyvät lojaaliussuhteet vanhempia kohtaan (Karttunen 2010, 133). Lojaalius mielletään yleensä hyveenä ja se tarkoittaa uskollisuutta sekä velvollisuutta jotain henkilöä, yhteisöä tai aatetta kohtaan. Lojaalius nähdään merkittävänä tekijänä suhteessa yksittäisiin ihmisiin kuten ystäviin ja perheenjäseniin. (Castrén 2018, 165, 167.) Kuitenkaan kaikki lojaaliussuhteet eivät ole ongelmattomia, vaan lapsi saattaa joutua lojaliteettien ristituleen vanhempien riitatilanteissa (Karttunen 2010, 133). Vanhempien erotessa lapselta voidaan vaatia kannanottoa erosta aiheutuvissa muutoksissa, kuten asumiseen liittyvissä kysymyksissä. Mikäli lapsi ottaisi kantaa tähän, aiheuttaisi se toisen vanhemman laittamista toisen edelle. Koska lapsi on lojaali kummallekin vanhemmalleen, aiheuttaa tämä lapsen kannalta hankalan tilanteen. (Castrén 2018, 175.) Tätä ilmiötä kuvataan suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa lojaliteettiristiriidaksi (kts. mm. Karttunen 2010, Kääriäinen 2019, Laajasalo 2021).

Perheen eroaminen synnyttää lojaaliuden kannalta erityisen tilanteen, jossa velvoittavat sidokset tulevat näkyviksi. Lapsen näkökulmasta eroavien vanhempien keskellä olo saattaa aiheuttaa eri suuntaan vetävien lojaaliuden sidosten pakkoraon. (Castrén 2018, 175.) Lapsi, joka ei halua tehdä valintoja vanhempiensa välillä joutuu tilanteeseen, jossa häntä revitään eri suuntiin. Jos lapsi ilmaisee tuskaansa, siitä voi helposti tulla ammus vanhempien välisessä taistelussa, mikä lisää lapsen ahdistusta sekä vanhempien toisiaan tuhoavaa käyttäytymistä. (Van Lawik & Visser 2015, 37.) Väyrysen (2008) tutkimuksessa lapset nimesivät hankalimmaksi osaksi huoltoriidoissa vanhempien tiedustelut siitä, kumman luona lapsi haluaisi asua. Erityisen hankalina kuvastuivat ne tilanteet, joissa kysely oli jatkuvaa tai painostavaa. Vanhemmat saattavat myös lahjoa tai uhkailla lasta oman päämääränsä saavuttamiseksi. Tämän vuoksi lapsi saattaa kokea olevansa pelinappulana vanhempien välisessä riitelystä. (Mt., 33.)

Huoltoriidoissa lapsi saattaa pyrkiä luomaan erilaisia keinoja, joiden avulla hän pyrkii välttämään lojaliteettiristiriitaa. Karttusen (2010) tutkimuksessa nousi esiin neljä erilaista ratkaisumallin päätyyppiä, joiden avulla lapsi pyrki välttämään lojaliteettiristiriitoja. Ensimmäisessä ratkaisumallissa lapsi pyrkii kiinnittymään toiseen vanhempaan, jolloin lapsi ilmaisee mielipiteitä, joiden takana olettaa tai tietää tämän vanhemman olevan. Toisessa ratkaisumallissa lapsi kiinnittyy siihen vanhempaan, kenen kanssa kulloinkin viettää aikaansa ja pyrkii ilmaisemaan tämän vanhemman mielipiteitä. Kolmannessa ratkaisumallissa lapsi sulkeutuu tai ottaa etäisyyttä molempiin vanhempiinsa. Neljännessä ratkaisumallissa lapsi pystyy ilmaisemaan kertomuksensa ja tunteensa kummallekin vanhemmalle avoimesti. (Karttunen 2010, 134–135.) Niissä tilanteissa, joissa lapsi ottaa ainoastaan toisen vanhemman puolen, voi se olla lapselle helpotus. Painetta vanhempien välillä valitsemiseen tulee usein myös lapsen lähiverkostolta, kuten esimerkiksi isovanhemmilta sekä ystävilä. Usein myös ammattilaiset saattavat valita toisen vanhemman puolen. (Van Lawik & Visser 2015, 37–38.)

3.2 Lapsen osallisuus

Osallisuuden käsite on vaikeasti määriteltävä, koska se kattaa monia eri osa-alueita ihmisen elämässä. Osallisuuden käsitettä voidaan kuvata sisäkkäisinä kehinä, jotka muodostuvat osallisuudesta omaan elämään, osallisuudesta vaikuttamisprosesseihin lähipiirissä, palveluissa, yhteiskunnassa ja elinympäristössä sekä osallisuudesta vuorovaikutussuhteisiin ja elämän hyvinvoinnin lähteisiin. (Isola ym. 2017, 23.) Lapsen näkökulmasta osallisuutta voidaan tarkastella kokemuksina sekä mahdollisuuksina toimia. Vaikka osallisuus ei ole ainoa asia, joka vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen, on osallisuuden positiivisilla kokemuksilla lapsen kasvua ja kehitystä tukeva vaikutus. (Stenvall 2021, 183.) Osallistumisen mahdollisuudet vahvistavat lapsen kokemusta itsestään kyvykkäänä vastuunkantoon sekä neuvotteluun ja päätöksentekoon. Lapsen osallisuus oikeuksien toteutumisessa vanhemmilla on merkittävä rooli. Lapsen kehittyminen autonomiseksi päätöksentekijäksi on prosessi, joissa tilanne- sekä yksilökohtaisilla tekijöillä on tärkeä merkitys. Lapsen rohkaiseminen esittämään omia näkemyksiään tukee tätä prosessia. (Toivonen & Pollari 2021, 81–82.)

Lapset haluavat olla osallisia ja tulla ymmärretyksi sekä kuulluksi niissä yhteisöissä mihin he kuuluvat, myös perheessä. Lapset haluavat saada tietoa ympärillä tapahtuvista asioista ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, koska lapsille osallisuus sekä vaikutusmahdollisuudet omassa ympäristössä ovat tärkeitä. (Toivonen & Pollari 2021, 80.) Aikaisemmin perheitä on tarkasteltu lähinnä vanhempien toimijuuden näkökulmasta. Viimeisen 20 viimeisen vuoden aikana lapset on alettu näkemään toimijoina, joilla on kykyä jäsentää sekä ymmärtää omaa ympäristöään ja kykyä tehdä valintoja. (Notko & Sevón 2018, 68.) Lapsen osallisuusosoikeuksiin kuuluu konkreettisen osallistumisen lisäksi myös tätä laajempi osallisuuden kokemus. Osallisuuden kokemus tarkoittaa tunnetta siitä, että voi olla mukana omaa elämää koskevissa asioissa. Osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, koska sitä kautta lapsi pääsee käsiksi myös muihin oikeuksiinsa ja sitä kautta yhteiskunnassa sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon. (Toivonen & Pollari 2021, 80.) Vanhemman ja lapsen keskinäisen suhteen haasteita onkin se, milloin alaikäinen lapsi voi tehdä päätöksiä itsenäisesti. Huoltajalla on lähtökohtaisesti päätösvalta lasta koskevissa asioissa, mutta lainsäädäntöön on tehty tiettyjä poikkeuksia tilanteista, joissa lapsen on katsottu tarpeelliseksi antaa olla mukana itseään koskevassa päätöksenteossa. Lapsen osallisuusosoikeuksien toteutumisen kannalta onkin edellytettävää, että lapselle annetaan tarpeeksi tietoa siitä asiasta, josta ollaan päättämässä ja josta lapsella on oikeus kertoa mielipiteensä. (Hakalehto & Toivonen 2021, 53–54.)

Laissa on erikseen määriteltynä myös tilanteita, joissa lapsi voi tehdä päätöksen itsenäisesti ilman huoltajan suostumusta. Näihin tilanteisiin liittyy laissa joko suora ikäraja tai lisäksi päätöksentekijän arvio siitä onko lapsi kehitystasoltaan riittävän kypsä tekemään itsenäisen päätöksen. Esimerkiksi laissa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan täytäntöönpanoon ei saa 2 §:n mukaan ryhtyä, jos 12-vuotias lapsi sitä vastustaa. Silloin kun asian ratkaisu edellyttää sekä lapsen että huoltajan suostumusta puhutaan lapsen myötämääräämisosoikeudesta. (Hakalehto & Toivonen 2021, 55.) Näiden edellä mainittujen tilanteiden lisäksi on kuitenkin tärkeää, että lasta osallistetaan kaikessa häntä koskevassa päätöksenteossa kuulemalla lapsen näkemyksiä sekä mielipiteitä. Viranomaisten tulisikin antaa nykyistä enemmän lapsille mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon. Oleellista on nostaa lapsen kokemukset ja tuottama tieto aikuisten tiedon rinnalle. (Stenvall 2021, 183.)

Vanhempien erotilanteessa lapsen oikeudet esittää näkemyksiä ja tulla huomioon otetuksi itseään koskevassa päätöksenteossa joutuvat kuitenkin koetukselle, koska eroon liittyv

paljon kuohuvia tunteita, jotka vaikuttavat perheen arkeen (Kääriäinen 2008, 66). Osallisuuden näkökulmasta marginaaliseen ryhmään joutuvatkin ne lapset, jotka ovat joutuneet vuosia elämään arkea huoltoriidan keskellä ja kantamaan salaisuuksia sekä lapselle kuuluttomia huolia ja vastuita (Karttunen 2010, 154). Vaikka lapsi ei ole tuomioistuimessa häntä koskevassa huoltoriita-asiassa asianomistajana, on lapsi osallisena kuitenkin tahtomattaan osallinen, koska vanhemmat kiistelevät lasta koskevasta huollosta ja tapaamisoikeudesta (Tolonen & Linnanmäki 2020, 221).

Lapsen itsemääräämisoikeus yhdistetään usein lapsen osallisuuden mahdollisuuksiin (Hakalento & Toivonen 2021, 55). Esimerkiksi uudistettu lastensuojelulaki painottaa lapsen osallistamista häntä koskevissa asioissa ja se nähdään lapsen edunmukaisena (13.4.417/2017). Lapsen osallisuutta voidaan kuitenkin rajoittaa, jos on perusteltua suojata lasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa sopimattomalta päätöksenteolta (Hakalehto & Toivonen 2021). Lapsi ei voi esimerkiksi joutua ratkaisemaan yksinään aikuisille kuuluvia valintoja, vaan perheriitatilanteissa lapsi tarvitsee suojelua (Karttunen 2010, 16). Huoltaja ei voi säilyttää päätöksentekoa lapsen harteille, eikä osallisuus ole lapsen velvollisuus, vaan oikeus (Toivonen & Pollari 2021, 84). Etenkin tuomioistuinprosesseissa lapsen suojelu on saanut lapsen osallisuus-oikeutta korostetumman aseman. Tätä on perusteltu lapsen oikeudella tulla suojelluksi vanhempien väliseltä konfliktilta. (Hakalehto & Toivonen 2021, 57.)

Kuitenkin suojelun sekä osallisuuden yhtäaikainen toteutuminen on haastavaa (Karttunen 2010, 16). Suojelun sekä osallisuuden on katsottu olevan jopa päinvastaisia periaatteita. Lapsen osallisuuden rajoittaminen edellyttääkin todellista suojelun tarvetta. Osallisuuden ja suojelun välistä dilemmaa ratkaistaessa onkin tarpeen korostaa läpinäkyvää ja tarkkaa lapsen edun harkintaa, jotta molempia päämääriä voidaan toteuttaa ja turvata. (Toivonen & Pollari 2021, 85–86.) Lapsen osallisuutta sekä suojaamista on pyritty toteuttamaan yhtäaikaisesti lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa, jonka mukaan lapsella ei ole oikeutta vireyttää itseään koskevaa asiaa, jolloin lapsi ei ole asianomistajana huoltoriidassa. (1983/361, 14 §.) Siitä huolimatta päätöksen vaikuttavuus lapsiasiassa ei kohdistu pelkästään asianomistajiin, vaan myös prosessuaalisesti oikeudenkäynnin ulkopuoliseen tahoon, eli lapseen (Aaltonen 2020, 8). Vaikkei lapsi ole itse asianomistajana, voidaan tätä kuitenkin kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa hänen toiveidensa ja mielipiteen selvittämiseksi, jos se on asian selvittämisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain,

jos se on asian ratkaisemisen kannalta välttämätöntä ja siitä ei arvioida koituvan lapselle haittaa. (LHL 8.4.1983/361, 15 a §.) Lapsi ei kuitenkaan ole kuultavana todistajan asemassa, eikä lasta kuulla tuomioistuimessa näytön hankkimiseksi. Tavoitteena lapsen kuulemiselle on tarjota lapselle tilaisuus tuoda esiin omia toivomuksiaan sekä ajatuksiaan. (Helevä-Vuoti & Leikas 2016, 46.)

Lapsen oikeuksien komitean mukaan esimerkiksi tuomioistuimen päätös ei voi olla lähtökohtaisesti lapsen oikeuksien sopimuksen viitoittamalla tavalla lapsen edun mukainen, mikäli lapsen näkemystä ei olla selvitetty tai sitä ei olla otettu huomioon (Hakalehto & Toivonen 2021, 58–59). Modernissa lapsioikeudessa lapsen osallisuus liitetäänkin vahvasti lapsen edun harkintaan. Kuitenkaan lapsen etu ei ole sama asia, kuin lapsen oma tahto. Sen vuoksi lapsen osallisuus oikeuksien tarkastelussa on merkittävää tarkastella myös lapsen etua. (Pajulammi 2014, 181.)

3.3 Lapsen etu ja sen arvioiminen

Vanhempien erotessa eron jälkeinen vanhemmuus ja perheen uudelleenmuotoutuminen muodostavat lapsen kannalta keskeisen ulottuvuuden. Vaikka vanhempien ero olisi riittävä, on lapsella silti oikeus säilyttää suhteet kumpaankin vanhempansa. (Nikupeteri & Laitinen 2021, 22.) Lapsen oikeuksien toteutumisesta vastaavatkin ensikädessä huoltajat, mutta julkisella vallalla on viimekätinen velvollisuus huolehtia alaikäisen lapsen oikeuksien asianmukaisesta toteutumisesta (Hakalehto & Toivonen 2021, 22). Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklassa säädetään, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on huomioitava lapsen etu (60/1991). Oikeuskäytännöissä sekä olosuhdeselvityksissä eri osapuolten tulkinnat voivat kuitenkin olla ristiriidassa keskenään, jolloin lapsen etua on vaikea todentaa. Tällä hetkellä lapsen hankalaa asemaa erossa tai lapselle koituvia vaikutuksia ei tunnisteta riittävästi. Erityisesti pitkittynyt huoltoriita saattaa estää lapselta avun saamisen vuosikausiksi ja näin ollen vaikuttaa heikentävästi lapsen etuun. (Muukkonen & Vaitomaa 2021, 10.)

Lapsen etua ei suoranaisesti määritellä lapsenhuoltolaissa, mutta laissa on mainittuna erilaisia ohjenuoria sekä kieltoja, jotka ilmentävät lainsäätäjän näkemystä yleisestä lapsen edusta (Linnanmaa 2019, 100). Lapsen edun oikeusperiaatteen takana ovat perus- ja

ihmisoikeudet (Auvinen 2006, 201). Lapsen etu käsitteenä on saanut myös kritiikkiä sen teoriapohjan hajanaisuuden sekä tulkinnanvaraisuuden vuoksi. On mahdollista, että lapsen etuun viittaaminen päätöksessä voi luoda kuvitelman siitä, että päätös on lapsen edun mukainen, vaikka asiaa olisi sen syvällisemmin tarkasteltu päätöstä tehdessä. (Pösö 2012, 75–76.)

Lapsen oikeuksien komitea on luonnehtinut lapsen etua kolmesta näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma komitean mukaan on, että lapsen etu on sisällöllinen oikeus (*substantive right*). Sillä tarkoitetaan lapsen edun olevan tavoite ja harkinnan lähtökohta lapsikohdaisia päätöksiä tehtäessä yksilö- tai ryhmätasolla. Toisena näkökulmana on lapsen edun oleminen tulkintaa ohjaavana periaatteena (*a fundamental, interpretative legal principle*). Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa käsiteltävässä asiassa on useita tulkintavaihtoja. Näissä tilanteissa vaihtoehdoista on valittava se, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua. Kolmantena näkökulmana lapsen etu on komitean mukaan prosessuaalinen toimintaohje (*a rule of procedure*). Tällä komitea tarkoittaa, että päätöksentekoon on sisällytettävä analyysi siitä, miten päätös on vaikuttanut lapsiin. (Pajulammi 2014, 186–187.)

Lapsen etua voidaan tarkastella joko yksilötasolla tai yleisellä tasolla. Yksilötasolla arvioidaan, mikä ratkaisu on tietyn lapsen kannalta ihanteellinen ja tavoiteltava. Yleisellä tasolla lapsen edun tarkastelussa kiinnitetään huomiota lapsiin väestöryhmänä. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 26.) Lapsen etu käsitteenä ja periaatteena ohjaa lakia sekä viranomais-toimintaa, mutta käsite itsessään ei anna viitteitä siitä, mitä lapsen edulla tarkoitetaan ja miten sitä arvioidaan. Hammarbergin (2008) mukaan lapsen oikeuksien sopimus (60/1991) antaa viitteitä siitä, mikä on lapsen edunmukaista (Mt., 5). Kuten muun muassa lapsen oikeus koulutukseen, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän kanssaan tekemisissä, lapsen oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa, lapsen oikeus tulla suojatuksi kaikenlaiselta ruumiilliselta kurittamiselta, laiminlyönniltä sekä välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta, lapsen oikeus ajatuksen-, omantunnon ja uskonnonvapauteen, lapsen oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä sekä lapsen oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan sekä terveydenhuoltoon. (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991.) Lapsen oikeusasemaan vaikuttavissa päätöksissä lapsen etua on määriteltävä lapsen oikeuksien sopimuksen viitoittamalla tavalla (Hakalehto & Toivonen 2021, 45).

Lapsen etu toimii lapsioikeudessa normatiivisena käsitteenä, yhteiskuntapoliittisena lapsen hyvinvointia kuvaavana käsitteenä sekä moraalisenä standardina. Käsite on toiminut suomalaisessa lapsioikeudessa pitkään, jo vuoden 1925 ottolapsi laissa on maininta lapsen edusta yhtenä harkinnan mittarina. Kun YK:n lapsen oikeuksien sopimus ratifioitiin vuonna 1991 sai lapsen etu lopullisen vahvistuksensa suomalaisessa sääntelykentässä. (Pajulammi 2014, 181–184.) Suomalaisessa lainsäädännössä lapsen etua määritellään muun muassa lastensuojelulaissa. Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lapsen etua arvioitaessa tulee kiinnittää muun muassa huomiota siihen miten eri toimenpiteet sekä ratkaisut turvaisivat lapselle jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet, tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada hellyyttä ja ymmärrystä sekä ikä- ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa (13.4.2007/417).

Rädyn (2023) mukaan lapsen edun käsite voi olla lapsikohtaisesti sisällöltään erilaista. Lapsen etu käsitteenä saakin sisältönsä riippuen lapsen iästä, elämäntilanteesta sekä kehitystasosta. Lapsen etua ei voi määritellä tyhjentävästi, vaan kysymys on lapsikohtaisesti aina yksilökohtaisesta harkinnasta, jossa huomioidaan sukupuoli, ikä, kulttuuri, uskonto, äidinkieli ja vanhempien olosuhteet sekä kyky vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Lapsen etua voidaan lähestyä myös negatiivisesta lähtökohdasta arvioimalla sitä, mikä ei ainakaan ole lapsen edunmukaista. Tarkastelussa tällöin kiinnitetään huomiota niihin seikkoihin, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia tai hoitoa. Positiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna arvioidaan niitä seikkoja, jotka suojaavat lasta tai edistävät lapsen hyvinvointia tai kasvatusta. (Mt., 13–14.)

Lapsen oikeuksista ei tule tehdä kompromisseja, eikä niitä voi sivuuttaa. Kuitenkin lapsen oikeuksia tarkastellessa tulee huomioida erilaisia lähestymistapoja kulttuuriin, koulutukseen, elintasoon sekä perherakenteisiin liittyen. (Hammarberg 2008, 5.) Lapsen etua arvioidessa tosiasialliset perhesuhteet ovat keskiössä, mutta lapsen edun arviointia ei voida suorittaa yksinään vanhempien tarpeiden tai vaatimusten kautta, vaikkakin nämä tulee arvioinnissa riittävästi huomioida (Räty 2023, 13–14). Lapsen edun esisijaisuus lasta koskevassa päätöksenteossa on merkittävä periaate. Vanhempien tarpeet tai halut eivät mene lapsen edun edelle. Ilman tätä painopistettä lapsesta tulisi vanhempiensa oikeuksien toteutumisen väline. (Daly 2018, 82–83.) Lapsen etua arvioidessa tulee löytää sellaisia ratkaisuja, jotka turvaavat lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen sekä lapsen oikeuden vanhempiinsa (Räty 2023, 13).

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tehtävä

Tutkielman aiheen valitsin jo vuonna 2022, kun aloin kirjoittamaan kandidaatin tutkielmaa lapsen arjesta vanhempien huoltoriidan välissä (Huhdankoski 2022). Tutkimusaihe oli minusta niin mielenkiintoinen, että halusin jatkaa saman aiheen parissa pro gradu -tutkielmaani. Mielenkiinnon aiheeseen on alun perin synnyttänyt työskentelyni lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa kohtaan usein perheitä, joissa on ollut käynnissä tai on edelleen aktiivisesti käynnissä riita lapsen huollosta. Lapset saattavat myös oireilla vanhempien välisen huoltoriidan seurauksena, joka synnyttää tarpeen lastensuojelun interventiolle. Kuitenkin vanhempien keskinäisten välien parantaminen viranomaistoimin on näyttäytynyt erittäin haastavalta. Lapsen edun näkökulma valikoitui toiseksi tutkimuskysymykseksi, koska pohdin usein työssäni lapsen etua ja sen vuoksi olen kiinnostunut tutkimaan sitä, miten lapsen etua perustellaan hovioikeuden päätöksissä ja miten lapsen etu huoltoriidassa toteutuu. Arvioin myös työssäni lapsen arkea ja olen kiinnostunut tutkimaan sitä, minkälaisia vaikutuksia huoltoriidalla on lapsen arkeen.

Tutkimukseni tavoitteena on nostaa huoltoriidassa elävän lapsen ääni kuuluviin hovioikeuden asiakirjojen kautta sekä luoda käsitystä huoltoriidassa elävien lasten arjesta ja siitä, minkälaisia vaikutuksia huoltoriidalla on lapsen arkeen. Lisäksi tavoitteena on tarkastella ja lisätä ymmärrystä lapsen edun käsitteestä sekä yhteiskunnallisena että oikeudellisena käsitteenä. Lapsen etu toimii lähtökohtana päätöksenteossa yhteiskunnassamme tuomioistuimissa sekä myös sosiaalityössä, jonka vuoksi haluan tarkastella yhteiskuntamme järkeimmän päätäntävällän omaavan toimielimen perusteluita lapsen edulle. Tutkimukseni näkökulma rajautuu lapseen, jonka arkea ja etua tarkastelen hovioikeuden asiakirjojen kautta. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta huoltoriidan tutkiminen on tärkeää, koska se kuormittaa yhtäaikaaisesti useampia eri palvelujärjestelmiä sekä perheitä. Lapsen etua sekä arkea tutkimalla on mahdollista kerätä tietoa, jonka avulla on mahdollista suunnitella huoltoriita perheille palveluita.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii lapsen etu sekä lapsen arki. Teoreettiseksi viitekehykseksi on muotoutunut kaksi erillistä teemaa sen vuoksi, että teoriaan

perehtyessäni tein havainnon, että lapsen arkeen kytkeytyy myös vahvasti lapsen etu. Teoreettinen viitekehys tukee hyvin aihettani ja mahdollistaa aineiston tutkimista useasta eri näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni ovat muotoutuneet teoriaan sekä aineistoon perehtymisen kautta. Olen pyrkinyt asettamaan tutkimuskysymykseni tavoitetta vastaaviksi selkeiksi kysymyksiksi.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1. Miltä lapsen arki näyttäytyy vanhempien välisessä huoltoriidassa?**
- 2. Miten lapsen etua huomioidaan ja perustellaan tuomioistuinten ratkaisuissa?**

Tutkimusaiheen tärkeyttä korostaa se, että lapsen näkökulman esiin tuominen on välttämätöntä, jotta voimme yhteiskunnallisesti tunnistaa niitä kipukohtia, joita huoltoriidat lapsen arkeen ja elämään aiheuttavat. Ilman tutkimusta aiheesta, on hankalaa luoda toimivia lapsen ja perheiden tarpeisiin vastaavia palveluita. Tällä hetkellä jo olemassa oleva tutkimustieto antaa viitteitä siitä, että vaikeisiin huoltoriitoihin näyttäytyy olevan vaikea saada apua. (Kts. Vaitomaa 2021.) Haluan olla mukana pro gradu -tutkielmani avulla luomassa käsitystä vaikeiden huoltoriitatilanteiden keskellä elävien lapsen arjesta sekä edusta ja mahdollisesti näin myös kehittämässä toimivampia auttamiskanavia näille lapsille ja perheille.

4.2 Tutkimusaineiston kuvaus

Alun perin suunnitelmissani oli pyytää sosiaalitoimen tekemiä olosuhdeselvityksiä suoraan Helsingin kaupungin olosuhdeselvitys yksiköstä. Koska asiakirjat ovat suoraan asiakastietoja, ei niiden hankkiminen ollut yksinkertaista, vaikka olen itse töissä Helsingin kaupungilla. Tässä kohtaa tutkin muita mahdollisia tapoja tutkia lapsen etua sekä arkea huoltoriidassa ja sain opiskelukaveriltani vinkin tuomioistuinten päätöksistä sekä niiden luovuttamisesta tutkimuskäyttöön. Hovioikeuden päätökset huoltoriidoista ovat myös pääosin julkisia asiakirjoja, jonka vuoksi arvelin niiden saatavuuden olevan helpompaa, kuin salassa pidettävien sosiaalityön asiakasrekisterimerkinnöiden.

Päätin lähteä tiedustelemaan suoraan hovioikeuksilta millä perusteilla he voisivat minulle mahdollisesti aineistoa lähettää. Lähestyin kahta eri hovioikeutta sähköpostitse ja tiedustelin mahdollisuutta saada käyttööni kummastakin tuomioistuimesta 20 tapausta huoltoriidoista, joissa tuomioistuin on pyytänyt olosuhdeselvitystä. Päädyin pyytämään nimenomaisesti 20 tapausta kummastakin hovioikeudesta, jotta saisin mahdollisimman laajan aineiston, joka mahdollistaisi myös mahdollisten rajoitusten teon.

Kumpikin hovioikeus kertoi aineiston luovuttamisen olevan mahdollista, mutta he pyysivät perusteluita aineiston käyttötarkoituksesta sekä ohjaajani yhteydenottoa, jotta he voivat varmistua aineiston tarpeellisuudesta pro gradu -tutkielmaani. Tämän jälkeen lähetin perustelut aineiston tarpeellisuudesta ja ohjaajani lähetti myös oman sähköpostinsa kumpaankin hovioikeuteen. Tämän jälkeen meni muutama viikko ja kumpikin hovioikeus toimitti minulle päätökset niiltä osin, kuin ne ovat julkisia.

Tutkielmani aineistona toimivat hovioikeuden asiakirjat ovat päätöksiä lapsen huollosta asumisesta sekä tapaamisista, ja ne ovat syntyneet aivan muuhun tarkoitukseen, kuin tutkimuskäyttöön. Hovioikeuden asiakirjat ovat institutionaalisia asiakirjoja, koska ne ovat syntyneet osana arkista työtä. Hovioikeuden huoltoriita-oikeudenkäynnistä ovat julkisia, mutta ne saattavat sisältää myös salassa pidettäviä osuuksia, kuten lastensuojeluilmoituksia. Institutionaalisia dokumentteja ohjaavat myös usein säädökset siitä, miten ne täytyy tuottaa. Tämän vuoksi aineiston analyysissä tulee kiinnittää erityistä huomiota aineiston syntykontekstiin sekä siihen, miten niissä kuvataan asioita ja ihmisiä. Yksittäisen dokumentin tarkastelu itsessään ei anna kovin kattavaa kuvaa tutkittavasta ilmiöstä, mutta dokumentteja yhdistelemällä on mahdollista saavuttaa monipuolista näkökulmaa tutkittavaan ilmiöön. (Alastalo & Vuori 2021.)

4.3 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, joka pohjautuu teoreettiseen viitekehykseen lapsen etuun. Teorian merkitys on laadullisessa tutkimuksessa ilmeinen ja sitä tarvitaan välttämättä. Teoriaa tarvitaan myös tutkimuksessa sen etiikan, metodien sekä luotettavuuden hahmottamisessa. Tutkimusmetodiksi valikoitui teorialähtöinen sisällönanalyysi, jonka avulla dokumentteja voi analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Valitsin tämän metodin, koska aineistonani toimi

hovi oikeudesta toimitetut asiakirjat, joista on tarkoitus nostaa esiin tutkimuskysymyksen ja kerätyn teorian kannalta relevantteja teemoja. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä teoriolla on ensisijainen ja ohjaava rooli aineiston tarkastelussa (Puusa 2020).

Aineiston analyysi kytkeytyy laadullisessa tutkimuksessa aineiston hankintaan. Tutkijan on pyrittävä hahmottamaan oma esiymmärryksensä tutkittavaan aiheeseen. (Puusa 2020.) Oma kosketukseni ja esiymmärrykseni huoltoriitoihin on muodostunut lastensuojelun ja erityisen tuen tarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän työssä. Työssäni olen kohdannut perheitä, joissa on ollut käynnissä huoltoriita. Koen, että ymmärrykseni ilmiöstä on helpottanut aineistoon perehtymistä, koska minulla on jo ennestään käsitys siitä, minkälainen huoltoriita-asia on prosessina oikeudessa. Olen pyrkinyt pitämään esitiedoista huolimatta mieleni avoimena tutkittavalle aineistolle ja huomioimaan esitietojeni vaikutukset aineiston analyysiin.

Hovioikeudet lähettivät tekstit PDF-muodossa ja tekstin lukemisen sekä analysoinnin helpottamiseksi päädyin tulostamaan turvatulostuksella tekstit paperimuotoon. Yhteensä aineistoa oli alkuvaiheessa 939 sivua. Aineiston suuren koon vuoksi aineistoon oli tarpeen tehdä rajauksia. Tutkimuksen pilkkomista ohjaa tutkimustehtävä, joka auttaa laajan aineiston rajaamisessa (Puusa 2020). Pysin rajaamaan aineistosta ulkopuolelle sellaiset tapaukset, jotka eivät vastaa tutkimuskysymykseeni tai vastaava siihen heikosti (Puusa 2020).

Seuraavassa taulukossa kuvaan poissulkevia kriteereitä, joiden perusteella olen tehnyt rajauksia:

Taulukko 1. Aineiston rajausperusteet

Poissulkevat kriteerit	Poissuljettujen tapausten lukumäärä
Asia on palautettu käräjäoikeuden ratkaistavaksi	6
Asia koskee täytäntöönpanoa tai sen keskeytystä	4
Asia koskee pelkästään elatus- tai tapaamisasian käsittelyä	13
Asia koskee väliaikaismääräystä	2
Asia koskee tehdyn sovinnon vahvistamista	1

Käsittelyn peruuntuminen, koska asianomistaja perunut valituksen hovioikeuteen	1
Asianosainen kuollut kesken asian käsittelyn	1
Lapsi on huostaanotettuna	1
Yhteensä poissuljettuja	29 kappaletta

Tehtyjen rajausten jälkeen jäljelle jäi 11 tapausta (357 sivua), joissa jokaisessa on käsitelty lapsen huoltoa sekä lisäksi asumista tai lapsen ja vanhemman välisiä tapaamisia tai kumppaakin.

Luin aineiston läpi huolellisesti useaan otteeseen ja nostin sieltä esiin lapsen edun ja arjen käsitteet, jotka ovat valikoituneet teorian kautta ohjaamaan analyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2017). Aineistoon perehtymisen jälkeen lähdin etsimään aineistosta toistuvia teemoja, jotka linkittyvät tutkimuskysymysten kannalta oleellisiin yläteemoihin ”lapsen etu” tai ”lapsen arki”. Tämän jälkeen lähdin pelkistämään aineistoa ja karsimaan siitä pois tutkimuskysymysten kannalta epäolennaiset seikat. (Tuomi & Sarajärvi 2017.) Havaittiin, että ”lapsen etu” kytkeytyi neljään eri teemaan, joita olivat lapsen edun arviointi huoltajuuteen, tapaamisiin, asumiseen sekä lapsen omaan näkemykseen liittyvissä konteksteissa. ”Lapsen arki” kytkeytyi myös viiteen eri teemaan, joita olivat lapsen asuinpaikka, etävanhemman tapaamiset, lapsen psyykinen ja fyysinen terveys, vanhempien välinen konflikti sekä sosiaalipalvelut. Jaottelin pääteemat sekä alateemat eri väreillä, jotta ne on helppo havaita aineistosta.

Taulukko 2. Analyysissä käytetyt teemat

Yläteema	Lapsen arki	Lapsen etu
Alateemat	Asuinpaikka ja etävanhemman tapaamiset	Lapsen huoltajuus
	Perhesuhteissa tapahtuva väkivalta	Lapsen lähivanhempi ja asuinpaikka
	Lapsen psyykinen ja fyysinen terveys	Etävanhemman tapaamiset
	Vanhempien välinen konfliktityyppi sekä sen vaikutukset	Lapsen oma näkemys

Tämän jälkeen kokosin jokaisen teeman osalta erillisen tiedoston, johon kokosin yllä mainittujen teemojen sisällä tapahtuvat perustelut yläteeman kontekstissa. Liitin jokaisen

sähköiseen asiakirjaan siirtämäni yläteeman ja alateeman oikeaan aineistoon käyttämällä hovioikeuden ratkaisun diaarinumeroa, jotta kirjalliseen aineistoon oli tarvittaessa helppo palata. Huomasin tämän kuitenkin olevan haastavaa, koska diaarinumerot ovat pitkiä. Päädyin lopulta jaottelamaan tapaukset numeerisesti 1–11, jotta voin käyttää samaa numerista jaottelua myös tuloksien esittelyssä sekä suorissa hovioikeuden päätöksiin viittauksissa. Näin ollen lukijan on helppo seurata mitkä lainaukset linkittyvät toisiinsa ja hahmottaa paremmin sitä, miten johtopäätöksiin on päädytty.

Esimerkiksi ”perhesuhteissa esiintyvä väkivalta” alaisen otsikon tuloksiin päädyin siten, että aineistoon perehtymisen jälkeen havaitsin, että aineison tapauksissa esiintyy väkivaltaväitteitä. Huomion jälkeen tein aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta ratkaisun, että väkivaltaväitteet sekä perheväkivalta vaikuttavat lapsen arkeen ja se nousi yhdeksi alateemaksi kuvaamaan lapsen arkea huoltoriidassa. Aloitin analyysin etsimällä jokaisesta aineison tapauksesta mahdollisesti esiintyviä väkivaltaväitteitä. Tein taulukon, johon kirjasin jokaisen tapauksen kohdalle onko kyseisessä tapauksessa esiintynyt väkivaltaväitteitä vai ei. Ne tapaukset, joissa väkivaltaväitteitä esiintyi, alleviivasin kirjallisesta aineistosta kohdat korostuskynällä, joissa oli maininta väkivallasta. Tämän jälkeen siirsin kohdat erilliseen tiedostoon tietokoneelle. Erottelin tapaukset sekä väkivaltamaininnat toisistaan käyttämällä samaa numeerista jaottelua, kuin tulosten esittämisessä. Lisäksi kirjoitin tiedostoon tapauksen diaarinumeron, jotta minun oli helppo tarvittaessa palata kirjalliseen aineistoon. Tämän jälkeen lähdin kirjoittamaan jokaisesta tapauksesta kuvausta, joissa kerron minkälaista väkivaltaa tapaukset olivat sisältäneet ja onko väkivaltaväitteille todisteita, kuten muun muassa tuomioistuimen antamaa tuomiota. Tämän jälkeen analysoin saatuja tuloksia yhdessä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Lisäksi vertailen myöhemmässä ”vanhempien välinen konfliktityyppi sekä sen vaikutukset” tulososiossa väkivallan esiintymisen vaikuttavuutta vanhempien väliseen konfliktityyppiin.

Käytän aineistossani suoria lainauksia hovioikeuden päätöksistä. Jotkut lainaukset ovat pidempiä, mutta olen päätenyt sisällyttämään ne tuloksiin kokonaisuudessaan, koska ne ovat sisällöltään sellaisia, ettei niitä ole voinut tiivistää tai katkaista kadottamatta asian todellista merkitystä. Tuloksia esittäessäni olen alleviivannut lainatuista osista käsitteen lapsen etu, jotta käsite ratkaisuperusteena korostuisi ja olisi näin lukijaystävällistä.

4.4 Tutkimuseettisiä lähtökohtia

Olen pyrkinyt tutkimuksessani noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Olen tutkimuksessani hyödyntänyt hovioikeudesta hankkimaani aineistoa, jonka käsittelystä olen ollut eettisesti vastuussa koko tutkimusprosessin ajan. Tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävä, luotettava sekä tulokset uskottavia ainoastaan silloin, kun tutkimuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Viitataan tutkimuksessani selkeästi ja merkitsen lähteet hyvää tieteellistä käytäntöä kunnioittaen (Tuomi & Sarajärvi 2017).

Noudatan tutkimuksessani tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) ohjetta ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Tutkimuksessani en ole tutkimusvuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, vaan tutkimus suoritetaan hovioikeudesta pyydettyjen aineistojen perusteella. Prosessin aikana eettisesti minua mietityttävä asia oli se, etteivät huoltoriitaa käyvät vanhemmat ole tietoisia siitä, että juuri heidän tapauksiansa käytetään pro gradu -tutkiemani tutkimusaineistona. Tutkimuksen aineisto on sinänsä hyvin arkaluontoista, koska se sisältää henkilötietoja ja sijoittuu käsittelemään perheiden yksityiselämää. Tämänkaltaisen aineiston käsittelyn keskeisiä periaatteita on vastuullisuus, suunnitelmallisuus sekä lainmukaisuus. Suunnitelmallisuudessa tulee huomioida aineiston arkaluonteisuus ja siihen liittyvät riskit sitä käsiteltäessä. Yleisperiaatteena on, että tutkimukseen aineistossa esiintyvien henkilöiden yksityisyyttä suojellaan. (Kohonen, Kuula & Spoof 2019, 11–12.)

Olen pyrkinyt yksityisyyden suojaamiseen tulostamalla henkilötietoja sisältävän aineiston turvatulostuksella. Lisäksi olen säilyttänyt aineistoa kotonani lukitussa tilassa niin, ettei kenelläkään lisäkseni ole ollut pääsyä tutkittavaan aineistoon. Lisäksi olen tutkimustuloksia esitellessäni pitänyt aineiston arkaluontoisuuden vuoksi huolta siitä, ettei tutkimustuloksia ole mahdollista yhdistää yksittäiseen perheeseen tai henkilöön. Tämän vuoksi en aineistossani erittele mistä kahdesta hovioikeudesta olen huoltoriitatapaukset pyytänyt, enkä erittele yksityiskohtaisesti perheiden tilanteita muilta, kuin tutkimuksen toteutuksen kannalta relevanteilta osin. Olen myös erittelyitä tehdessäni kiinnittänyt siihen huomiota, ettei tapauksissa esiinny merkittäviä tunnistetietoja. Käytän aineistossani suoria lainauksia hovioikeuden päätöksistä, joista olen poistanut aineistossa esiintyvien henkilöiden nimet ja korvannut ne termein ”lapsi”, ”äiti”, tai ”isä”. Esittelen tapaukset numeerisesti **1**, **2**, **3** ja niin edelleen. Näillä toimilla olen pyrkinyt poistamaan aineistosta

tunnistettavuutta. Olen myös poistanut tutkimustulosten esittelystä tarkat vuosiluvut, koska vuosilukujen esittäminen ei ole relevanttia aineiston tuloksien kannalta ja se toimisi ainoastaan vain ylimääräisenä tunnistavuutta lisäävänä seikkana.

Sosiaalityöntekijänä työskentelyn myötä eettistä pohdintaa on myös aiheuttanut se, että olen halunnut varmistua siitä, että tutkimukseni parantaa lasten ja perheiden asemaa palveluverkostossamme. Olen kiinnittänyt pitkin pro gradu -tutkielmani huomiota siihen, etten ainakaan omalla työlläni heikennä jo valmiiksi hankalassa tilanteessa olevien lasten ja perheiden asemaa tutkielmani myötä.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskustelussa esille nousevat tavanomaisesti esiin kysymykset totuudesta ja objektiivisuudesta (Tuomi & Sarajärvi 2017). Koska minulla on jo aikaisemman työkokemukseni perusteella kokemusta tutkittavasta aiheesta ja olen näin ollen myös muodostanut aiheesta vahvan esikäsityksen on se jossain määrin vaikuttanut aiheen valintaan sekä tutkimustuloksista esiin nostamiini teemoihin. Olen kuitenkin pyrkinyt tarkastelemaan tuloksia mahdollisimman objektiivisesti ja pyrkinyt pysymään avoimena tutkittavalle aiheelle. Täysin arvovapaaseen laadulliseen tutkimukseen on kuitenkin turha pyrkiä, koska tutkijan esikäsitys vaikuttaa aina aineiston hankintaan sekä myös sen analyysiin (Puusa 2020).

Pyrin kuvaamaan läpi tutkimukseni tarkasti sitä, millä menetelmillä olen tutkimustani edistänyt sekä sitä, miten olen päätenyt tutkimustuloksiin. Tutkimuksen tuloksia ei voi yleistää kaikkiin huoltoriitoihin, koska jokainen huoltoriita on erilainen. Tutkimus kuitenkin antaa kuitenkin kuvausta siitä, minkälaista huoltoriidassa elävien lasten arki voi olla ja miten lapsen etua hovi-oikeuskäsittelyissä perustellaan.

5 Huoltoriidan vaikutukset lapsen arkeen

5.1 Asuinpaikka sekä etävanhemman tapaamiset

Huoltoriidan seurauksena lapsen asuinpaikka saattaa aineiston perusteella kokea muutoksen. Lapselle merkityksellistä on se, missä hän asuu, koska asuinpaikka rytmittää lapsen arkea sekä määrittelee myös arjen ympyröitä, kuten koulupaikan sekä sen, millä rytmillä hän tapaa toista vanhempaa (Immonen 2021, 91). Huoltoriidassa lapsen näkökulmasta tarkasteltuna aikuisten päättämä asuinpaikka tai mahdollinen muutto realisoituu ja lapsi onkin usein se, joka muuttaa. Muuttoliike lapsen kohdalla tarkoittaakin usein päiväkodin, koulun ja vapaa-ajan ympäristön muutosta (Kivijärvi & Peltola 2016, 9). Aineiston tapauksissa lapsen asuinpaikka muuttui hovioikeuden päätöksellä tapauksissa **3**, **6**, **7**. Tapauksessa **3** lapsi oli määrätty aikaisemmassa käräjäoikeuden päätöksessä asumaan isänsä luona, mutta äiti ei ollut palauttanut lasta isän luokse tapaamiselta, jonka vuoksi lapsi oli jäänyt äidin luokse asumaan vastoin käräjäoikeuden päätöstä. Tapauksessa **3** äiti oli vedonnut vastineessaan siihen, että lapsi ei ole halunnut itse palata tapaamiselta isän luokse, jonka vuoksi äiti ei ole kertomansa mukaan lasta siihen pakottanut.

Lapsi on kesällä 20XX kieltäytynyt palaamasta tapaamiselta isän luokse. Lapsi on aikaisemminkin useita kertoja ilmaissut haluttomuutensa palata isän luokse ja oi-reillut tämän luona asuessaan... (T3)

Vaikka tapauksessa **3** lapsi oli asunut äidin luona vastoin käräjäoikeuden päätöstä vuoden verran, katsoi hovioikeus tapauksessa isän soveltuvan paremmin lapsen lähihuoltajaksi ja päätti lapsen asumisen pysyttämistä aikaisemman käräjäoikeuden päätöksen mukaisesti isän luona. Konkreettisesti lapsen kannalta tämä tarkoitti **3** tapauksessa lapsen asuinpaikan muuttamista jälleen äidin luota takaisin isän luokse. Vanhempien riitely lapsen asuinpaikasta on näin ollen tapauksessa **3** aiheuttanut lapselle muuttoa vanhemmalta toiselle. Tapauksesta **3** ei ilmene asuvatko vanhemmat samalla paikkakunnalla, mutta joka tapauksessa muutto vanhemmalta toiselle on aiheuttanut lapsen elinympäristöön muutoksia huoltoriidan seurauksena. Muuton vaikutukset lapsiin ovat yksilöllisiä ja niihin vaikuttaa muutoksen suuruuden lisäksi myös vanhemmilta saatava tuki sekä lapsen oma resilienssi muutokselle (Kivijärvi & Peltola 2016, 8).

Asumisesta kiistely tuo epävarmuutta siihen, missä lapsi asuu, vaikkei lapsen asuinpaikka tuomioistuinkäsittelyn toimesta muuttuisikaan. Hovioikeus kiinnittää lapsen asumista arvioitaessa aineiston perusteella huomiota status quoon, jonka säilyttäminen nähdään usein lapsen edun mukaisena ratkaisuna. Status quo:lla tarkoitetaan lapsen vakiintuneet elinolosuhteita, joka on säilyttänyt pitkään vahvan asemansa keskeisenä huoltoriidan ratkaisuperusteena. Status quo on kuitenkin vain yksi ratkaisuperuste muiden joukossa, ja tuomioistuin voi päätyä toiseen ratkaisuun, mikäli se nähdään palvelevan lapsen etua paremmin. (Aaltonen 2009, 59.) Tapauksessa **6** lapsi oli asunut pitkään isän kanssa, mutta oireillut isän luona. Tapauksessa **6** lapsi oli sijoitettu kodin ulkopuolelle tämän oireilusta isän luona johtuen. Hovioikeudessa oli arvioitu, että lapsen vakiintuneiden olosuhteiden, eli status quon pysyttäminen puoltaisi asumista isän kanssa, mutta lapsen oireilu sekä olosuhteiden kuormittavuus isän luona puoltavat lapsen asumista äidin kanssa. Hovioikeus muutti näillä perusteilla lapsen asumisen isältä äidin luokse. Hovioikeus on kiinnittänyt arvioinnissa myös huomiota siihen, että lapselle tärkeät harrastukset ja ystävyys-suhteet saavat jatkumoa, vaikka lapsen asuinpaikka muuttuisi.

...Lapsen nykyisessä asuinpaikassa oleva uintiharrastus voi asuinpaikan vaihtuessa jatkaa ja lapsi voisi edelleen tavata XXXX asuvia ystäviänsä. Lapsi on olosuhdeselvityksen tekijöille todennut, ettei koulun vaihtuminen haittaisi häntä, ja nykyisiin kavereihin hän voisi pitää yhteyttä vapaa-aikanaan... (T6)

Tapauksessa **7** käräjäoikeus oli aikaisemmin päättänyt lasten muuttamisesta isän luokse, mutta virallisesti muutto ei ole aineiston perusteella tapahtunut, koska aineistossa tuodaan ilmi lasten asuneen koko elämänsä äidin kanssa samassa asunnossa. Syy miksi konkreettista muuttoa ei ole tapahtunut, ei aineistossa ole tuotu esiin. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden päätöstä ja pysytti lasten asumisen äidin luona, koska lasten olosuhteet olivat vakiintuneet äidin luokse.

Aineistosta selviää, että huoltoriidan seurauksena vanhempi voi hankaloittaa lapsen sekä toisen vanhemman välistä yhteydenpitoa. Lapsenhuoltolaissa on säädetty, että lapsella on oikeus säilyttää myönteinen ja läheinen suhde siihen vanhempaan, kenen luona lapsi ei asu. Laista huolimatta vaikeissa erotilanteissa toinen huoltaja saattaa alkaa vieraannuttamaan lasta toisesta vanhemmasta joko tahtomattaan tai tahallaan. (Häkkinen-Nyholm 2010, 499.) Tapaukset, joissa vanhempi oli omaehtoisesti rajoittanut ilman vahvistettua päätöstä vanhemman ja lapsen tapaamisia olivat tapaukset **1**, **2**, **3**, **4** sekä **10**.

Tapauksissa **1** sekä **2** äideillä oli huoli lasten ja isän tapaamisista, koska isät olivat kohdistaneet aikaisemmin äitien mukaan väkivaltaa lapsiin ja lapset oireilivat valvotuissa tapaamisissa. Kummassakin tapauksessa äidit olivat jättäneet lapsia viemättä käräjäoikeuden määräämiin valvottuihin tapaamisiin näillä perusteilla. Lasta suojellessa toiselta vanhemmalta on tärkeää harkita päätöstä tarkoin, sillä lapsenhuoltolain 2 §:n mukaan lapsella on oikeus säilyttää myönteinen suhde molempiin vanhempiinsa (8.4.1983/361). Hovioikeus oli kummassakin tapauksessa todennut, että tapaamiset eivät ole tällä hetkellä lasten edunmukaisia ja jättänyt tapaamiset vahvistamatta. Tämä antaa vaikutelman siitä, että kummassakin tapauksessa äitien huoli tapaamisten aiheuttamista oireilusta lapsissa on ollut jokseenkin aiheellista. Ei kuitenkaan ole pois suljettua, etteikö äitien oma pelko tapaamisten sujumisesta olisi jollain tapaa vaikuttanut lasten oirehdintaan tai sen voimakkuuteen.

Tapauksessa **3** hovioikeuden päätöksestä ilmenee, että äiti ei ole sallinut käräjäoikeuden aikaisemmassa päätöksessä lapsen ja isän tapaamisia käytännössä lainkaan. Lapsenhuoltolain mukaan lapsen kummankin huoltajan tulee myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen (LHL 8.4.1983/361, 2.2 §). Mikäli lähivanhempi perusteettomasti estää lapsen vahvistettua tapaamisoikeutta etävanhemman kanssa, voidaan sopimus laittaa täytäntöön pakkokeinoin (Aaltonen 2020, 131). Isä oli tässä tapauksessa hakenut tapaamisten täytäntöönpanoa käräjäoikeudelta. Äiti oli perustellut tapaamisten toteuttamatta jättämistä lapsen omalla haluttomuudella tavata isää. Karttusen (2010) mukaan lapsi saattaa kuitenkin ikävöidä toista vanhempaa, vaikka olisi itse kieltäytynyt tapaamasta tätä (Mt., 152). Äiti oli kertonut yrittäneensä tukea lapsen ja isän yhteydenpitoa lähettämällä muutamia kuvia isälle lapsesta ja kertomalla mitä äiti oli lapsen kanssa puuhastellut. Äiti oli myös kannustanut lastaan viestittämään isälle, mutta äidin mukaan lapsi ei ole siihen suostunut. Lapsenhuoltolain 2 §:n säädetyllä myötävaikuttamisvelvollisuudella tarkoitetaan myös sitä, että vanhempien on vältettävä kaikkea sellaista, joka on omiaan aiheuttamaan lapsen ja toisen huoltajan väliselle suhteelle haittaa (LHL 8.4.1983/361). Koska äiti ei ollut noudattanut myöskään aikaisemmin vanhempien välillä sovittua tapaamissopimusta, oli käräjäoikeus päätenyt aikaisemmassa käsittelyssä määräämään tapaamisten toteutumisen tueksi uhkasakon, joka oli suuruudeltaan 5000 euroa. Uhkasakko on mahdollista asettaa sellaisissa tilanteissa, joissa on huoltajan aikaisemman toiminnan perusteella syytä epäillä, ettei lähihuoltaja tule tuomioistuimen päätöksestä huolimatta mahdollisesti

noudattamaan tapaamissopimusta. Uhkasakon määräämisellä pyritään edistämään oikeuden päätöksen toteutumista. (Aaltonen 2020, 175–176.)

Tapauksessa **3** on todettu, että äidin negatiivinen suhtautuminen isään vaikuttaa mahdollisesti lapsen tahtoon olla olematta isän kanssa tekemisissä ja on aiheuttanut lapselle lojaliteettiristiriitaa. Vanhempien suhtautumisella onkin lapsen näkökulmasta suuri vaikutus suhteen säilymiseen etävanhemman kanssa. Vanhemman puhuessa toistuvasti negatiivisesti toisesta vanhemmasta, on se merkki lapselle siitä, etteivät myönteiset tunteet tätä vanhempaa kohtaan ole sallittuja. (Aaltonen 2009, 52–53.) Olosuhdeselvittelijät ovat tapauksessa todenneet, ettei äiti kykene myötävaikuttamaan lapsen ja isän välisiin tapaamisiin lähihuoltajalle kuuluvalla tavalla. Huoltajan velvollisuuksiin kuuluu kannustaa lasta yhteydenpitoon sekä lähtemään tapaamisiin myös silloin, kun lapsi ei itse sitä jostain syystä haluaisi (Aaltonen 2020, 131). Lisäksi oli katsottu, että äiti oli antanut lapsen ikään ja kehitystasoon nähden lapselle liikaa vastuuta päättää tämän ja isän välisistä tapaamisista. Lapsen oli kuitenkin olosuhdeselvittelijöiden mukaan todettu puhuneen myös mukavia asioita isän kanssa tehdyistä asioista sekä menneen tapaamaan isää hyväntuulisena. Tämä antaa vaikutelmaa siitä, että äidin negatiiviset puheet isästä ovat mahdollisesti jossain määrin vaikuttaneet lapsen tahtoon olla isän kanssa tekemisissä.

...Lapsi on ilmoittanut olosuhdeselvittelijöille, ettei hän halua tavata isää tai pitää yhteyttä tähän. Toisaalta vuonna 20XX toteutuneet tapaamiset ovat isän mukaan vaihtotilanteen jälkeen sujuneet hyvin ja lapsella on ollut mukavaa isän kanssa. Sovittelijan kertomuksen mukaan lapsi on XX.XX.20XX kertonut spontaanisti mukavista yhteisistä tekemisistä ja asioista, jotka ovat tapahtuneet edellisenä viikonloppuna isän luona. Myös tapaamispaikkakertomuksessa on merkintä, että lapsi on tullut isän luota valvottuun vaihtoon nauravaisena, tukee isän kertomusta hyvin sujuneesta tapaamisesta. Lapsi ei ole käräjäoikeuden päätöksessä todetulla tavalla osannut kertoa perimmäistä syytä siihen, miksi hän ei haluaisi tavata isäänsä. (T3)

Tapauksessa **4** äiti oli eron jälkeen antanut isälle toistuvasti mahdollisuuksia tavata lasta, mutta isä ei ollut halukas tapaamisiin. Lapsen ollessa 2-vuotias oli isän ja lapsen tapaminen päättynyt kummankin vanhemman hätäkeskukseen soittoon, koska isä oli paennut äitiä kauppakeskuksessa juosten. Tämän jälkeen äiti ei ollut antanut isän tavata lasta, mutta käräjäoikeuden käsittelyn jälkeen äiti oli alkanut noudattamaan käräjäoikeuden päätöstä isän sekä lapsen välisistä tapaamisista. Tapauksessa **10** äiti oli hankaloittanut isän sekä lapsen tapaamisia jättämällä viemättä lasta käräjäoikeudessa sovittuihin

tapaamisiin. Osa tapaamisista oli kuitenkin toteutunut sovituksi. Äiti oli perunut useita tapaamisia vetoamalla lapsen sairasteluihin. Hovioikeus on todennut, että joissain tilanteissa lapsen sairastuminen on hyväksyttävä syy perua tapaaminen, mutta levon järjestäminen on kuitenkin lähtökohtaisesti mahdollista kummassakin kodissa. Lisäksi äiti oli jättänyt tapaamisia toteuttamatta vetoamalla hautajaisiin osallistumiseen, auton tuulilasin pyyhkijöiden hajoamiseen sekä siihen, että isän naisystävä olisi ottanut lapsen vastaan isän sijasta, eikä tämä sopinut äidille. Vanhemmat olivat yrittäneet sopia korvaavia tapaamisia osan peruuntuneista tilalle, mutta korvaavia tapaamisia ei ollut vanhempien erimielisyyksien vuoksi saatu toteutettua. Vanhempien välinen huoltoriita on näin ollen tapauksessa **10** vaikuttanut suoraan lapsen sekä etävanhemman tapaamisiin.

Käräjäoikeus on johtopäätöksissään todennut äidillä olevan vaikeuksia noudattaa käräjäoikeuden antamaa päätöstä koskien tapaamisoikeutta. Edellä lausutuun perusteisiin äiti on jatkanut vastaavaa toimintaa hovioikeuskäsittelyn aikana... Hovioikeuden näkemyksen mukaan äiti ei kykene ymmärtämään oman menettelynsä haitallista vaikutusta lapseen, eikä äiti ole pyrkinyt lähivanhempana turvaamaan lapsen myönteistä suhdetta isäänsä. (T10)

Aineiston perusteella näyttöä, että huoltoriidan seurauksena lapsen asuinpaikka saattaa muuttua jopa useaan kertaan. Lisäksi huoltoriidan seurauksena etävanhemman sekä lapsen väliset tapaamiset saattavat aineiston perusteella kärsiä. Karttusen (2010) mukaan katkokset tapaamisissa saattavat aiheuttaa lapselle huomattavaa stressiä (Mt., 152). Tapauksissa **1** sekä **2** vanhempien huoli lapsen oireilusta on näyttöä jokseenkin ymmärrettävältä. Tapauksessa **3** äidin negatiivisten puheiden on katsottu vaikuttaneen lapsen omaan haluun tavata isää sekä aiheuttaneen lapselle lojaliteettiristiriitaa. Tapauksessa **4** tapaamisissa oli katkoa, mutta äiti oli alkanut noudattamaan tapaamissopimusta sen jälkeen, kun se oli tehty. Tapauksessa **10** äidin tapaamisten peruminen näyttää ainakin jossain määrin tahallista lapsen ja etävanhemman tapaamisten hankaloittamiselta. Huoltoriidalla näyttöä siitä olevan vaikutusta tapaamisten hankaloitumisen lisäksi mahdollisesti myös lapsen omiin ajatuksiin sekä mielipiteisiin toisen vanhemman luona asumisesta tai vanhemman tapaamisista. Osassa tapauksia oli havaittavissa lapsen mielipiteen toimineen vanhemman yksipuolisen päätöksen perusteluna jättää tapaamisia toteuttamatta.

5.2 Perhesuhteissa tapahtuva väkivalta

Käytän tässä osioissa termiä ”väkivaltaväitteet”, koska en aineistoni perusteella voi varmentua siitä, onko kyseessä ollut pelkkä väite vai todellinen väkivaltatilanne. Mikäli aineistosta selkeästi selviää, että väkivallasta on annettu tekijälle tuomio, tuon sen esiin tekstissä. Tutkimusaineistossa väkivaltaväitteitä esiintyi jossain muodossa tapauksissa **1**, **2**, **5**, **6**, **8** sekä **10**. Hautasen (2010) mukaan väkivaltaväitteet ovat tavanomainen osa tuomioistuimeen vietyjä huoltoriitoja (Mt., 74). Tapauksessa **4** oli isä määrätty lähestymiskielloon äitiä kohtaan. Syitä lähestymiskiellolle ei ollut kuitenkaan avattu hovioikeuden päätöksessä, joten jätin tapauksen **4** tämän osion ulkopuolelle. Aineistossa esiintyvä väkivalta oli suurimmassa osassa tapauksista vanhempien välistä, mutta myös aikuisen lapsen kohdistamasta väkivallasta oli maininta kahdessa tapauksessa. Kaikissa tapauksissa, joissa oli tuotu esiin väitteitä väkivallasta, toimivat ne perusteluina annetuille vastauksille tai vaatimuksille lapsen huollosta, tapaamisesta tai asumisesta. Kaikissa aineiston tapauksissa väkivallan tekijä tai väkivaltaväitteiden kohde oli isä. Myös Hautanen (2010) on tutkimuksessaan havainnut isien näyttäytyneen käräjä- ja hovioikeuteen viedyissä huoltoriidoissa selvästi useammin väkivaltaväitteiden kohteina, kuin äitien (Mt., 6).

Tapauksessa **2** isän äitiin kohdistama väkivalta oli todennettua, koska isä oli saanut tästä tuomion käräjäoikeudessa. Myös lapset olivat todistaneet hovioikeudelle toimitettujen todisteluiden valossa perheväkivaltaa vuosia. Lepistön (2010) mukaan väkivallan todistaminen on lapselle haitallista ja se vaikuttaa lapsen perhesuhteisiin (Mt. 61). Lisäksi tapauksessa on tuotu esiin epäilty pahoinpitely isän kohdistamana perheen lapseen. Todistelusta ilmenee perheen lasten olevan traumatisoituja pitkään jatkuneen perheväkivallan ja sen todistamisen vuoksi.

...XX kertomuksesta on käynyt ilmi, että lapsilla on trauma, koska he ovat nähneet perheväkivaltaa. Tästä on esitetty näyttönä XX käräjäoikeuden XX.XX.20XX antama tuomio, jolla isä on tuomittu äidin pahoinpitelystä yhdyskuntapalveluun. Asiassa on tuotu myös esiin isän lapsen kohdistama epäilty pahoinpitely vuodelta 20XX. (T2)

Tapauksessa **8** vanhempien välillä on ollut parisuhde, joka on päättynyt ennen lapsen syntymää. Parisuhteen aikana isä on ollut äidin valituksen mukaan väkivaltainen äitiä kohtaan. Äiti on toimittanut hovioikeuden käsittelyyn todisteeksi käräjäoikeuden

haastehakemuksen liittyen väitettyyn pahoinpitelyyn. Väitetty väkivalta ei ole tapahtunut lapsen elinaikana, vaan raskausaikana. Äidin tekemästä valituksesta on kuitenkin havaittavissa, että aikaisemmat väitetyt äitiin kohdistuneet väkivaltatilanteet vaikuttavat negatiivisesti äidin luottamukseen isään vanhempana ja äidillä esiintyy ainakin jonkin asteista huolta lapsen hyvinvoinnista isän kanssa. Väkivallan vaikutusten haitallisuus lapsen näkökulmasta välittyikin usein vanhempien vanhemmuuden kautta (Oranen 2012, 223). Käräjäoikeus oli aikaisemmassa päätöksessään määrännyt isän ja lapsen tapaamiset valvotuksi äidin vaatimuksesta, ja ne olivat sujuneet tapaamispaikkatodistelun mukaan hyvin. Siitä huolimatta jonkin asteista epäluottamusta äidin valituksesta päätellen on edelleen havaittavissa. Vanhempien välinen aikaisempi väkivalta voikin merkittävästi heikentää vanhempien välistä luottamusta ja heikentää yhteistyötä lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa (Hardesty ym. 2017). Hovioikeus ei katsonut, että äidin kertoman perusteella valvotut tapaamiset tai vaihdot olisivat kuitenkaan lapsen edun kannalta perusteltuja. Sen sijaan hovioikeus päätyi tuettuihin tapaamisiin.

Isä on käyttänyt ruumiillista väkivaltaa äitiin raskausaikana muun muassa kuristamalla tätä/ ottamalla kurkusta kiinni kaksin käsin kahteenkin eri otteeseen kahdenä päivänä ja lyömällä useita kertoja pään alueelle. Syyttäjä on nostanut syytteen isää vastaan pahoinpitelystä... Tämän vuoksi äiti katsoo, ettei yhdessä neuvoteltujen päätösten tekeminen ja yhteistoiminta isän kanssa lapsen asioissa ole mahdollista. Valvotut tapaamiset eivät ole enää tarpeen, mutta vaihtojen on oltava valvottuja. Äiti haluaa edistää lapsen ja isän tapaamisia, kunhan äiti voi olla lapsen turvallisuudesta ja huolenpidosta sataprosenttisen varma. Tapahtuneet väkivaltatilanteet vaativat luottamuksen rakentamista uudelleen rauhallisesti edeten. (T8)

Tapauksessa 5 väkivaltaa oli väitetyksi esiintynyt parisuhteen aikana isän äitiin kohdistamana sekä myös sen päätyttyä. Äiti on vastineessaan kertonut heidän entisen parisuhteensa sisältäneen väkivaltaa. Lisäksi isä on kohdistanut äitiin väkivaltaa lapsen vaihtotilanteessa. Väkivallan todistaminen, väkivallan uhan sekä mahdollisten seurausten keskellä eläminen vaikuttaa aina lapsen elämään, vaikkei lapsi itse olisi väkivallan kohteena (Oranen 2012, 217). Isä on tuomittu äidin pahoinpitelystä sakkotuomioon, joka tulee ilmi hovioikeuden asiakirjoista ja ilmenee isän valituksesta. Myös tässä tapauksessa väkivalta näyttää vaikuttavan äidin luottamukseen isää kohtaan ja äidin kokema pelko vaikuttaa siihen, ettei äidin näkemyksen mukaan toimivalle yhteishuollolle ole edellytyksiä. Hautasen (2010) mukaan perhesuhteissa kuvattu väkivalta onkin usein vanhemman perusteelle, ettei vanhempien väliselle yhteishuollolle ole edellytyksiä (Mt, 89). Lisäksi isän on

katsottu saapuneen lastensuojeluilmoituksen mukaan kohdistaneen myös väkivaltaa uuteen kumppaniinsa isän kotona ja tästä syystä hovioikeus on katsonut isän olosuhteiden olevan vakiintumattomat sekä sopimattomat lapselle. Vaikkei hovioikeuden, eikä kärjäoikeuden päätöksissä esitetä väitteitä isän kohdistamasta väkivallasta lapseen, tuo äiti kuitenkin esiin huolta lapsen fyysisestä turvallisuudesta sekä koskemattomuudesta isän tapaamisissa, jonka vuoksi äiti on vaatinut kärjäoikeuden päätöksen pysyttämistä valvotuista tapaamisista. Koska väitteitä lapseen kohdistuvasta väkivallasta ei ole esitetty, pohdin äidin huolen kumpuavan isän väkivaltaisesta käytöksestä häntä sekä nykyistä kumppania kohtaan. Äidin vaatimuksessa on nähtävillä huoli lapsen koskemattomuudesta sekä fyysisestä turvallisuudesta:

Lastensuojelu oli vuonna 20XX järjestänyt vaihdot valvottuina isän uhattua äitiä väkivallalla vaihtotilanteessa... Isä oli lapsen vaihtotilanteessa kohdistanut äitiin henkistä ja fyysistä väkivaltaa lapsen läsnä ollessa. Isä on myös vanhempien yhteiselämän aikana kohdistanut äitiin väkivaltaa...Äiti myös pelkäsi isää, eikä edellytyksiä toimivalle yhteishuollolle ollut...Oli lapsen edun mukaista, että tapaamisia jatkettiin valvotusti, jotta voitiin varmistaa, että tapaamiset toteutuvat lapsen koskemattomuutta ja fyysistä turvallisuutta kunnioittaen. (T5)

Tapauksessa **1** isää ei ollut tuomittu, mutta häntä syytettiin käsittelyssä esitettyjen todisteiden perusteella vakavista äitiin ja lapsiin kohdistuvista seksuaali- ja ihmiskaupparikoksista. Lisäksi isä oli väitetysti kohdistanut lapsiin sekä äitiin fyysistä väkivaltaa, uhannut sillä sekä haukkunut lapsia. Lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinta oli hovioikeuskäsittelyn aikaan päättynyt ja asia oli siirtynyt syyteharkintaan. Äiti oli yrittänyt viedä lapsia aluksi kärjäoikeuden aikaisemmin määräämiin valvottuihin tapaamisiin, mutta lasten vahvan oireilun vuoksi äiti oli jättänyt lopulta viemättä lapsia ollenkaan tapaamisiin ja oli lisäksi päättänyt isän sekä lasten välisen yhteydenpidon kokonaan. Hovioikeusistunnossa lasten oireilusta esitettiin laajaa todistusaineistoa. Hovioikeus jätti vahvistamatta isän sekä lasten väliset tapaamiset kokonaan esitetyn todistelun perusteella. Olosuhdeselvityksessä on kiinnitetty huomiota siihen, että äidin oma pelko vaikuttaa myös lasten suhtautumiseen isää kohtaan.

...Olosuhdeselvityksen tekijät ovat todenneet, että äidin reagointi isään valvotuilla tapaamisilla väistämättä vaikuttaa lasten pelokkaaseen suhtautumiseen isäänsä, mutta toisaalta äiti on yrittänyt rauhoitella lapsia tapaamisissa. (T1)

Tapauksissa **6** ja **10** äidit esittivät hovioikeuskäsittelyissä väkivaltaväitteitä isiä kohtaan. Tapauksessa **10** äiti oli nostanut syytteen isää kohtaan väkivaltaisesta käytöksestä, joka oli tapahtunut äidin mukaan kolmena erillisenä kertana kahden kuukauden aikana. Tutkinta asiassa oli päätetty ja asiasta oli tehty syyttämättäjättämispäätös. Asiaa ei muilta osin avattu hovioikeuden asiakirjoissa. Tapauksessa **6** äidin esittämien väitteiden mukaan isä on taipuvainen lähisuhdeväkivaltaan ja on kohdistanut väkivaltaa äitiin sekä lapseen. Lapsi oli aikaisemmin kertonut äidilleen väkivaltatilanteista isän luona, joista on käynnistetty esitutkinta, mutta joka oli sittemmin päätetty. Hovioikeus on esitettyjen todisteiden valossa katsonut, että isän ei olla näytetty äidin väittämin tavoin kohdistaneen väkivaltaa toistuvasti lapseen. Olosuhdeselvityksessä on esitetty kaksi hypoteesia lapsen isäänsä esittämien pelkojen ja ahdistuneisuuden ilmaisemisen syiksi.

Syksyllä 20XX laaditussa olosuhdeselvityksessä viitatussa lastensuojelutyöntekijän lausunnossa on esitetty kahtena hypoteesina lapsen isäänsä kohtaan ilmaise-man ahdistuksen syystä, että joko isä lapsen kertomalla tavalla on väkivaltainen lasta kohtaan tai äiti tietoisesti tai tietämättään heijastaa omia pelkojaan lapseen. (T6)

Väkivaltaväitteitä esiintyi yli puolessa aineiston tapauksista. Auvisen (2002) väitöskirjassa väkivaltaväitteitä esiintyi tuomioistuimeen viedyissä huoltoriitatapauksissa noin 10 prosentissa. Auvisen (2002) tutkimuksen aineisto on ollut omaa tutkimusaineistoani laajempi, joka selittää osaltaan eroavaisuuksia väkivallan esiintymisen määrissä. On kuitenkin todettavissa, että väkivaltaväitteitä esiintyy tuomioistuimeen viedyissä huoltoriidoissa ja se on myös näin ollen monen lapsen todellisuutta. Aineiston perusteella on havaittavissa, että vaikei väkivalta suoraan kohdistuisi lapseen, on sillä kuitenkin vaikutuksia tähän. Lapset saattavat joutua todistamaan vanhempien välistä väkivaltaa tai se voi vaikuttaa väkivaltaa kokeneen vanhemman luottamukseen väkivallan tekijänä toimineen vanhemman vanhemmuutta kohtaan. Lisäksi vanhemman pelot toista vanhempaa kohtaan voivat aineiston perusteella heijastua lapseen ja aiheuttaa lapsessa erilaisia ristiriitaisia tunteita sekä oirehdintaa (Kts. Isotalus 2021, 140–141).

5.3 Lapsen psyykinen ja fyysinen terveys

Aineistosta käy ilmi, että tapauksissa **1, 2, 3, 5, 6, 7** sekä **11** lapsilla esiintyi huoltoriidan aikana joko psyykkistä tai fyysistä oireilua tai ainakin näissä tapauksissa oireilua on tuotu esiin ja kuvattu hovioikeuden päätöksissä. Salon (2011) väitöskirjan tutkimukset osoittivat perheväkivallan sekä lasten läsnä ollessa tapahtuvan riitelyn keskeisenä lasten oireilua selittävänä tekijänä (Mt, 116). Tapauksessa **1** on kuvattu, että perheen lapsilla on esiintynyt voimakasta oireilua, josta on esitetty hovioikeudessa todisteina lääkärinlausuntoja sekä useita potilaskertomuksia. Hovioikeus on todennut, että lapset ovat joutuneet elämään erittäin vaikean ja kuormittavan perhetilanteen keskellä. Käräjäoikeus on kuitenkin aikaisemmassa käsittelyssä katsonut, että lasten oireilu on voinut myös johtua muista syistä ja että äiti on eri tavoilla sanoittanut lapsille kielteisiä asioita isästä, joilla on saatanut olla myötävaikutusta lasten oireiluun. Lapset ovat reagoineet psyykkisesti sekä fyysisesti valvotuissa olosuhteissa järjestettyihin isän tapaamisiin.

Isän tapaamisella XX.XX.20XX lapset olivat reagoineet voimakkaasti kirkuen ja roikkuneet äidissään ja tapaaminen oli jouduttu päättämään. Tapaamisella XX.XX.20XX lapset olivat kieltäytyneet menemästä tapaamishuoneeseen ja roikkuneet äitiin kiinni tarttuneina tapaamispaikan ovella... Tapaamisen jälkeen äiti oli ollut yhteydessä tapaamispaikkaan ja kertonut lapsen saaneen jonkinlaisen sairaskohtauksen, jonka lääkäri oli arvioinut stressiperäiseksi. (T1)

Tapauksessa **2** toisesta lapsesta oli tehty huoltoriidan aikana useita lastensuojeluilmoituksia, joissa tuotiin esiin huolta lapsen väkivaltaisesta käytöksestä. Lapselle oli lisäksi lääkärin toimesta asetettu diagnooseja, joita ei tarkemmin aineistossa avata. Lääkäri oli lausunnossaan todennut, että diagnoosien vuoksi lapsi tarvitsisi vakaat ja säännölliset elinolosuhteet. Perheen toinen lapsi oli saanut myös diagnoosin lääkärissä, jota ei myöskään aineistossa tarkemmin avata. Lääkäri oli lausunnossaan pitänyt ensisijaisena sitä, että perheen tilanne tasaantuisi ja vakaantuisi. Perheen traumaattisen historian sekä kommunikaatiovaikeuksien vuoksi perheelle oli suositeltu tiivistä perhetyötä sekä yksilökuntoutusta perheen kummallekin lapselle. Lasten lastensuojelun työntekijän mukaan kumpikin lapsi oli saanut lähetteen lastenpsykiatrialle, mutta hoitosuhdetta ei kuitenkaan ollut aloitettu, koska isän tapaamiset aiheuttivat lapsissa suurta kuormitusta. Perheen sosiaalityöntekijä oli myös arvioinut lapsilla olevan traumoja, koska he ovat todistaneet perheväkivaltaa.

Tapauksessa **3** lapsen koulun merkinnöistä käy ilmi, että lapsella on ollut koulussa häiritsevää käyttäytymistä, oppimis- ja keskittymisvaikeuksia sekä luvattomia poissaoloja. Todistelusta ilmenee, että lapsi on käynyt useita kertoja lääkärissä eri syistä ja että lapsella on todettu puolen vuoden aikana erittäin nopeaa painon nousua. Äiti oli nähnyt painon nousuun suurimpana syynä lapsen kokeman henkisen kuormituksen.

Kanta-kirjauksista ilmenee, että lapsi on XX.XX.20XX jälkeen käynyt useita kertoja useista eri syistä lääkärin vastaanotolla terveydenhuollon eri yksiköissä. Lääkärintarkastuksissa ovat nousseet esille vanhempien erotilanteeseen liittyneet lapsen psyykkiset oireet sekä noin puolen vuoden aikana tapahtunut erittäin nopea painon nousu. (T3)

Tapauksessa **5** äiti on tuonut esiin omassa vastineessaan, että lapsella on sellaisia erityishaasteita sekä diagnooseja, jotka lisäävät lapsen tarvetta vakaudelle, säännöllisille rutineille sekä tapaamisten toteutumiseksi turvallisissa ja vakiintuneissa olosuhteissa. Lapsella on myös kontakti psykiatrian poliklinikalle. Aikaisemmasta käräjäoikeuden päätöksestä ilmenee, että äidin kokemuksen mukaan lapsen psykiatrisen poliklinikan hoito oli myös viivästynyt, koska isä ei ollut suostunut yhteistyöhön. Hovioikeudessa esitettyjen todisteluiden valossa äidin kokemus viivästyisestä ei kuitenkaan saanut näyttöä.

Tapauksessa **6** lapsi oli tuonut esiin voimakasta ahdistusta isäänsä kohtaan. Hovioikeus, käräjäoikeus eikä lastensuojelu ole saaneet selville sitä, miksi lasta ahdistaa isän luona. Lapsi oli päädytty lastensuojelun toimesta sijoittamaan kodin ulkopuolelle hänen ilmaisehansa ahdistuksen vuoksi. Käräjä- sekä hovioikeuden asiakirjoissa on useita mainintoja, jotka puoltavat sitä, että tapauksen lapsi kärsii vaikea-asteisesta lojaliteettiristiriidasta vanhempiensa välillä. Äiti oli kuvannut, että lapsella esiintyy vakavaa oireilua, joka oli havaittu sekä koulussa että kotona. Lapsella oli ollut masentuneisuutta, keskittymisvaikeuksia sekä itsetuhoisia ajatuksia, jonka vuoksi lapsi oli päädytty ohjaamaan koulupsykologille. Isä kiistää, että lapsella olisi haasteita mielenterveydessä, vaikka käräjä- ja hovioikeuden todisteluiden valossa jonkinlaisia haasteita on havaittavissa. Koulupsykologi oli tehnyt lastensuojeluilmoituksen lapsesta, koska hänellä oli syntynyt huolta tämän hyvinvoinnista vanhempien riitaisessa tilanteessa.

Koulupsykologin yhteenvedosta ilmenee, että lapsi on tuonut ensimmäisellä koulupsykologin tapaamisella esiin vanhempien huonot välit sekä erot kasvatuskäytänteissä (mm. säännöt), ja että kotiasiat ja vanhempien välit ovat tuntuneet vaikeavertaisena lapselle. (T6)

Tapauksessa **7** lapsella on kuvattu esiintyneen pahoinvointia ja oksentelua. Lapsi oli käynyt oireilun vuoksi lastenlääkärillä. Lastenlääkäri oli kuvannut oireilua esitetystä todisteesta psykosomaattiseksi. Lääkärillä oli herännyt huoli vanhempien välien vaikutuksesta lapseen, jonka vuoksi lääkäri oli päättänyt tekemään lastensuojeluilmoituksen. Kumpikin vanhempi syytti lapsen oireilusta toisiaan. Tapauksessa **11** todetaan, että lasten asiakkuus lastensuojelussa oli alkanut sen vuoksi, että lapset olivat olleet kuormittuneita vanhempien välisistä riidoista ja oireilleet. Sitä miten lapset ovat oireilleet ei ole avattu enempää käräjä- tai hovioikeuden teksteissä.

5.4 Huoltoriitalliset sosiaalipalvelut

Jokaisessa aineistossa esiintyvissä huoltoriitatapauksissa sosiaalitoimi on ollut mukana vähintään olosuhdeselvityksen teon muodossa, koska hankin aineistoksi ainoastaan sellaisia huoltoriitatapauksia, joissa on tehty sosiaalitoimen toimesta olosuhdeselvitys. Aineistossa esiintyi olosuhdeselvityksen lisäksi sosiaalipalveluina: tuettuja tai valvottuja tapauksia, valvottuja vaihtoja, lastensuojeluilmoituksia, lastensuojelutarpeen arviointeja, lastensuojelun asiakkuuksia, perhekuntoutusta sekä lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Huoltoriitaprosessin raskautta lapselle saattaa lisätä se tosiasia, että lapsella on usein asiakkuuksia useissa eri viranomaisissa huoltoriidan seurauksena (Nikupeteri & Laitinen 2021, 25).

Yli puolella aineiston tapauksien lapsista oli tai oli ollut lastensuojelun asiakkuus. Lastensuojelun asiakkuudesta oli maininta tapauksissa **1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10** sekä **11**. Aineistosta ei kuitenkaan varmuudella selviä onko lastensuojelun asiakkuus ollut edelleen voimassa hovioikeuskäsittelyn aikana. Aineiston perusteella kuitenkin selviää, että useassa tapauksessa lastensuojelun asiakkuus oli avattu vanhempien riitaisten välien vuoksi. Lastensuojelulain 27 § mukaan lastensuojelun asiakkuus tulee kyseeseen silloin, jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä (13.4.2007/317).

... Lapsen lastensuojelun asiakkuus oli avattu sen jälkeen, kun lapsen vaihtotilanteeseen oli jouduttu kutsumaan poliisi. (T5)

... Lastensuojelun asiakkuus avattiin, koska lapset olivat kuormittuneita vanhempien huonoista väleistä ja niiden aiheuttamista erinäisistä tilanteista, mikä näkyi lasten oireiluna. (T11)

Aineiston tapauksista käy myös ilmi se, että lastensuojelu oli pyrkinyt työskentelemään vanhempien kanssa heidän keskinäisten välien parantumiseksi. Lastensuojelulain 4 § mukaan lastensuojelun tehtävänä onkin pyrkiä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä tukea vanhempia lapsen kasvatuksessa ja hyvinvoinnissa (13.4.2007/417).

... Perheessä oli aluksi keskitytty työskentelemään huoltajuuteen sekä vanhempien suhteeseen liittyvissä asioissa. (T2)

Vanhemmat olivat tehneet myös lapsistaan lastensuojeluilmoituksia, joissa ilmaisivat huolia toiseen vanhempaan liittyen. Joissain tapauksissa vanhemmat saattavatkin alkaa tekemään toisesta huoltajasta lastensuojeluilmoituksia, jotta vanhemman oma huoli tulisi näkyväksi (Heikkinen & Vaitomaa 2021, 129–130). Myös muut tahot, kuten lapsen hoitava lääkäri tai psykologi oli tehnyt lastensuojeluilmoituksia liittyen huoleen vanhempien keskinäisistä väleistä tai olosuhteista toisen vanhemman luona. Vanhemmat käyttivät lastensuojeluilmoituksia todisteina hovioikeuskäsittelyissä. Lastensuojeluilmoitukset ovat kuitenkin sisällöltään salassa pidettävää tietoa, joten aineistoni ei sisältänyt itse konkreettisia ilmoituksia vaan ainoastaan maininnan todistusaineistoluettelossa sekä lastensuojeluilmoituksen sisältöön viittauksia aineistossa. Joissain tapauksissa lastensuojeluilmoitukset myös ilmensivät hovioikeudelle vanhempien välien ristiriitaisuutta.

...Tehdyt lastensuojeluilmoitukset osoittavat vanhempien välien tulehtuneisuuden ja ristiriitaisuudet... (T9)

Ennen lastensuojelun asiakkuuden alkamista, tulee lastensuojelulain 26 § mukaan tehdä palvelutarpeen arviointi, jonka aikana lastensuojelutarve kartoitetaan (13.4.2007/417). Aina palvelutarpeen arviointi ei kuitenkaan johda mihinkään asiakkuuteen. Tapauksen 6

asiakirjoista selviää, että lapsen palvelutarpeen arvioinnit ovat olleet toistuvia. Palvelutarpeen arvioinnin aikana lasta tavataan ja hänen olosuhteitaan selvitetään. Lapsen tilannetta on tehtyjen palvelutarpeiden vuoksi selvitetty useiden eri viranomaisten toimesta, joka voi lapsen arjen näkökulmasta olla kuormittavaa. Tapauksessa **6** lapsi oli sijoitettu kiireellisesti muutamaa kuukautta ennen hovioikeuden huoltoriitaoikeudenkäyntiä. Sijoituksen syynä oli tilanne, jossa lapsi tunsu olonsa turvattomaksi isän luona. Lapsi oli ollut sijoituksen aikana haluton tapaamaan isäänsä ja ilmaissut pelkoa ja ahdistusta isää kohtaan. Lapsi oli useasti ilmaissut tahtonsa muuttaa äidin luokse. Lapsi oli ilmaissut tahtonsa äidin luokse muutosta myös olosuhdeselvityksen tekijöille. Hovioikeus kuitenkin piti mahdollisena, että lapsen mielipiteeseen on vaikutettu epäasiallisesti.

Aineiston tapauksissa **2** sekä **3** kärjäoikeus oli aikaisemmassa käsittelyssä määrännyt lapselle valvotut vaihdot. Tapauksessa **5** valvotut vaihdot oli aikaisemmin järjestetty lastenvalvojan sopimuksella. Valvotut vaihdot oli tapauksen **2** seuraavassa kärjäoikeuden käsittelyssä katsottu riittämättömiksi turvaamaan lapsen ja isän tapaamiset, jonka vuoksi kärjäoikeus päätyi toteuttamaan äidin hakemuksesta lapsen ja isän tapaamiset valvotuina. Aineiston tapauksissa **1**, **2**, **5** sekä **8** oli jossain vaiheessa ollut joko valvotut tai tuetut tapaamisen toisen vanhemman kanssa. Tuetulla tapaamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa tapaaminen toteutetaan erillisessä tapaamispaikassa ja tapaamisessa on mukana valvoja, joka on tapaamispaikan tiloissa saatavilla. Mikäli valvoja on läsnä koko tapaamisen ajan, on kyseessä valvottu tapaaminen. (Aaltonen 2020, 178). Tapaukset, joissa oli ollut valvottuja tai tuettuja tapaamisia, oli esiintynyt myös perheväkivaltaa. Hautasen (2010) mukaan väkivaltaväitteet kuvautuvatkin usein perusteena valvottuja tapaamisia haettaessa (Mt., 89). Valvotut tapaamiset tulevat kyseeseen, mikäli vanhemman ja lapsen välisessä tapaamisessa on fyysinen tai psyykinen riski lapsen turvallisuudelle, mutta tapaaminen itsessään kuitenkin nähdään lapsen edun mukaiseksi. Tuetut tapaamiset voivat tulla kyseeseen silloin, jos haasteita on muilla osa-alueilla esimerkiksi vanhemman asuinolosuhteet eivät ole soveltuvia tapaamisiin, mutta lapsi ei kuitenkaan ole psyykkisesti tai fyysisesti vaarassa. (Aaltonen 2020, 180–181.) Aineiston tapauksessa **5** hovioikeus määräsi tuetuista tapaamisista isän ja lapsen välille. Aineiston tapauksissa **1**, **2**, **8** valvotut tapaamiset oli määrätty kärjäoikeuden toimesta aikaisemmassa käsittelyssä, eivätkä ne jääneet enää hovioikeuden käsittelyssä voimaan.

Taulukko 3. Sosiaalipalveluiden esiintyminen

Tapaus	Maininta lastensuojelun asiakkuudesta	Sijoitus kodin ulkopuolelle	Tuetut/valvotut tapaamiset	Valvotut vaihdot
1	kyllä	ei	valvotut tapaamiset käräjäoikeuden päätöksellä, jotka päättyneet	
2	kyllä	kyllä	valvotut tapaamiset käräjäoikeuden päätöksellä, jotka päättyneet	käräjäoikeuden päätöksellä, päättyneet
3	kyllä	ei		käräjäoikeuden päätöksellä, päättyneet
4	kyllä	ei		
5	kyllä	ei	hovioikeus määräsi tuetut tapaamiset/ käräjäoikeus määrännyt aikaisemmin valvotut tapaamiset	lastenvalvojan päätöksellä, päättyneet
6	kyllä	kyllä		
7	ei	ei		
8	ei	ei	valvotut tapaamiset käräjäoikeuden päätöksellä, jotka päättyneet	
9	kyllä	ei		
10	kyllä	ei		
11	kyllä	ei		

Kuten taulukosta havaitsee, on sosiaalihuollon palveluita ollut käynnissä kaikissa tapauksissa, paitsi tapauksessa 7. Tapauksessa 7 oli kuitenkin esiintynyt useita lastensuojeluilmoituksia, joten jollain tavalla lastensuojelun työntekijät ovat tehneet selvitystyötä myös tässä tapauksessa. Myös lastensuojelun asiakkuudesta oli maininta suurimmassa osassa aineiston tapauksia. Valkaman & Lasolan (2008) mukaan lastensuojelun asiakkuus näytättyykin olevan yleistä sellaisissa tapauksissa, joissa vanhemmat eivät ole päässeet so-puun, kuten aineiston tapauksissa, joissa huoltoriita on viety seuraavalle oikeusasteelle (Mt, 23–24).

5.5 Vanhempien välinen konfliktityyppi sekä sen vaikutukset

Vaikka tutkimukseni keskiössä on lapsi, olen kokenut tarpeelliseksi tarkastella myös vanhempien välistä konfliktia sekä sen vaikutuksia lapsen arkeen, koska tutkimuskirjallisuudessa on nostettu esiin riitatyypin erottelun tärkeys lapsen avun saannin kannalta (Kts. Birnbaum & Bala 2010). Jokaisessa aineiston tapauksessa vanhempien välillä oli erimielisyyksiä. Aineiston tapauksissa on kuitenkin huomattavia eroja konfliktien syvyyksissä ja osassa tapauksista vanhempien välinen erimielisyys lasten asioista näyttäytyi kohtuullisempina kuin toisissa. Kohtuullisena erovanhempien riitaisuutena voidaan pitää tilannetta, jossa vanhempien suhtautuminen toisiinsa on vihamielistä, lasten asioista sopiminen on hankalaa eikä kommunikointia juurikaan ole (Autonen-Vaaranieniemi 2018). Kuitenkin suurimmassa osassa tapauksista vanhempien välinen konflikti näyttäytyi syvään juurtuneelta ja sisälsi myös epäasiallisia elementtejä, kuten haukkumista, epäasiallisia tekstiviestejä sekä muuta kiusantekoa. Aineiston perusteella huoltoriitatapauksista oli eroavaisuuksista huolimatta havaittavissa samankaltaisia elementtejä, joiden perusteella oli mahdollista tehdä tyypittelyä huoltoriitojen välille. Käytän tässä osiossa huoltoriitojen analysoinnissa Auvisen (2006) tekemää jaottelua, jossa huoltoriidat jaetaan kolmeen päätyyppiin; tasapeliriitoihin, psykososiaalisiin riitoihin ja patologisiin riitoihin.

Tapauksissa **1** sekä **2** vanhempien välillä ei ole ollut kommunikaatiota lähivuosina ollenkaan. Kommunikaatio on tapahtunut lähinnä tapaamispaikan sekä sosiaaliviranomaisten välityksellä. Kumpikin tapaus sisälsi vakavia syytöksiä väkivallasta sekä kulttuurillisia erityispiirteitä. Tapauksessa **3** vanhempien välinen parisuhde on päätynyt useita vuosia sitten. Vanhempien välillä on kuitenkin syvää epäluottamusta, joka ilmenee hovi oikeuden perusteluiden mukaan useista vanhempien tekemistä lastensuojeluilmoituksista, joissa kumpikin tuo huolta toisesta vanhemmasta. Lastensuojeluilmoituksen selvitykset eivät kuitenkaan ole johtaneet mihinkään palveluihin, josta voi mahdollisesti päätellä, ettei vanhempien vanhemmuudesta ole noussut viranomaisilla huolta. Kumpikin vanhempi on samaa mieltä siitä, etteivät he kykene yhteistyöhön, mutta eri mieltä siitä, kummasta vanhemmasta yhteistyökyvyttömyys johtuu. Lisäksi etenkin äiti on tuonut myös viranomaisille esiin negatiivisia seikkoja esiin isästä sekä vuosia sitten päättyneestä parisuhteesta.

...Sovittelijan kertomuksen mukaan äidin puheessa korostuu useat negatiiviset viittaukset isään, parisuhteeseen ja sen päättymiseen liittyvissä asioissa. (T3)

Tapauksessa **4** isä oli eron jälkeen määrätty äitiä kohtaan lähestymiskieltoon, jota isä oli toistuvasti rikkonut. Aineistosta käy lisäksi ilmi, ettei isän ja äidin välillä ole keskusteluyhteyttä ollenkaan, eikä isä ole äidin tiedusteluista huolimatta kertonut äidille esimerkiksi siitä, miten isän ja lapsen tapaamiset olivat sujuneet. Isä on ilmoittanut keskustelewansa äidin kanssa ainoastaan sosiaaliviranomaisten kautta. Olosuhdeselvityksessä on tehty huomio, että vanhemmilla on erimielisyyttä lähes kaikista asioista, eikä yhteistoimintaedellytyksiä vanhempien välillä ole olosuhdeselvittelijöiden toimesta nähty. Tapauksessa **5** vanhempien välinen parisuhde on päättynyt useita vuosia sitten. Vanhemmat ovat eri mieltä lapsen huollosta sekä tapaamisista, mutta aktiivisia hovioikeuskäsittelyn ulkopuolisia vanhempien välisiä erimielisyyksiä tai haasteita aineistossa ei tuoda ilmi. Tapauksessa **6** vanhemmat ovat yhtä mieltä siitä, että heillä on tulehtuneet välit. Todistajien mukaan isällä esiintyy äkkipikaista ja aggressiivista käytöstä äitiä kohtaan. Isä on myös esittänyt huolta äidin mielenterveydestä hovioikeudessa, mutta mitään todisteita ei äidin mielenterveyden haasteista ole hovioikeudessa esitetty.

Tapauksessa **7** hovioikeus on todennut, ettei vanhempien välillä ole juurikaan ollut aikaisemmin keskusteluyhteyttä, josta kumpikin vanhempi on syyttänyt toisiaan. Isä on myös tuonut esiin vetoamassaan todistelussa esiin yksittäisiä tapahtumia vuosien varrelta, joissa äiti on mahdollisesti toiminut moitittavasti. Hovioikeus on katsonut, että isä on pyrkinyt tuomaan tällä tavoin menettelemällä esiin kielteisiä seikkoja äidistä. Vanhempien välisen riidan vuoksi vanhempien yhteydenpito toisen vanhemman sukulaisiin on katkennut, eivätkä myöskään lapset pidä yhteyttä isän sukulaisiin ollessaan äidillä tai äidin sukulaisiin ollessaan isällä. Vanhempien välinen yhteistyö on kuitenkin jossain määrin parantunut hovioikeuskäsittelyn myötä ja vanhemmat ovat pystyneet sopimaan lasten asioista esimerkiksi tekstiviestitse.

Tapauksessa **8** vanhempien parisuhde oli päättynyt ennen lapsen syntymää. Vanhempien välillä oli ongelmia kommunikaatiossa sekä heidän välillään oli epäluottamusta, mutta he olivat kuitenkin pystyneet yhdessä sopimaan lasta koskevista asioista. Vanhempien välistä riitelyä kuvastaa se, että isä on julkaissut sosiaalisessa mediassa äitiin sekä lapseen liittyviä julkaisuja, joissa isä oli jakanut julkisesti omia näkemyksiään huoltoriidasta.

Isän XXXXX päivityksestä kesältä 20XX ilmenee, että isä on kertonut muun muassa ”kostautuvan, kun lapsi saa kuulla tästä epäoikeudenmukaisesta toiminnasta

*häntä kohtaan”. Isä on myös kertonut viestissä, että ”tällaista huoltajuuskiusaa-
mistoimintaa kutsutaan psyykkiseksi/henkiseksi pahoinpitelyksi ja, että lapsen äiti
on henkisesti pahoinpidellyt lasta 7 kk ajan”. (T8)*

Tapauksessa **9** perheen vanhempien välit ovat kuvautuneet lastensuojelun työntekijöille sekä olosuhdeselvityksen tekijöille riitaisina. Vanhempien välinen konflikti on kuitenkin jossain määrin laantunut ja pahin riitaisuus on ajoittunut eron jälkeiseen aikaan. Tapauksessa **10** olosuhdeselvittelijät ovat todenneet vanhempien välien näyttäytyneen riitaisilta sekä siltä, että molemmat vanhemmat puhuvat liikaa aikuisten asioita lapsille. Vanhemmat olivat itse todenneet aineiston perusteella, että lasten asioiden hoito on vanhempien riitaisten välien takia viivästynyt. Lapsen puheterapian aloitus on viivästynyt useita kuukausia sen vuoksi, että tieto asiasta oli mennyt isän kotiin ja isä oli unohtanut asian. Perheen toinen lapsi ei ollut päässyt eroperheiden lapsille tarkoitettuun ryhmään vanhempien erimielisyyksien vuoksi. Lisäksi lasten passien sekä puhelimien hankinta oli vanhempien riitojen takia viivästynyt. Perheen sukulaiset ovat puuttuneet vanhempien väliseen riiteltyyn.

Vanhempien välit ovat olleet eron jälkeen riitaisat siten, että lasten asioiden hoitaminen on edellä todetun tavoin jossain määrin viivästynyt. Asiassa on kuitenkin ollut riidatonta, että keväällä 20XX vanhemmat ovat kyenneet tekstiviesteillä sopimaan lapsia koskevista asioista. Lapsille on hankittu passit sekä puhelimet. (T10)

Tapauksessa **11** vanhempien välinen kommunikaatio on tapahtunut todisteellista viestintätapaa käyttäen sekä lyhyesti lasten vaihtotilanteissa. Aineistosta selviää, että vanhempien välit ovat olleet etäiset vuosia, eikä kommunikaatio vuosien saatossa ole parantunut. Äiti tuo vastauksessaan ilmi omaa näkökantansa siitä, että lapset oireilevat vanhempien pitkittyneen riidan vuoksi, vaikkei isä sitä äidin mukaan myönnä. Isän mukaan lasten oireilu on johtunut siitä, etteivät lapset ole saaneet tavata isäänsä usein. Vanhemmat ovat myös käyneet lasten asioista useita kertoja oikeutta, joka kuvaa vanhempien välisiä risti-riitaisuuksia ja niiden pitkää kestoja.

...Vanhemmilla on haasteita lasten asioista sopimisessa ja heidän väliset riitaisuutensa vaikuttavat kielteisesti lapsiin... Vanhemmat myös tulkitsevat asioita eri tavoin, mikä käy ilmi vuonna 20XX annetun päätöksen mukaisten tapaamisten eriväistävistä tulkinnoista. Asiassa ei ole näytetty, että erimielisyydet johtuisivat vain toisesta osapuolesta, vaikka isän näkemys on se, että yksinomaan äiti on se, joka

riitauttaa asioita ja tekee asioista riitaisia heti, jos isä ei suostu äidin vaatimukseen... (T11)

Seuraavaksi esittelen taulukon, jonka olen tehnyt havainnollistamaan aineistossa esiintyviä vanhempien välisiä konflikteja sekä niiden riitatyyppisiä. Käytän tyypittelyssä apuna Auvisen (2006) tekemää konfliktityyppien jaottelua, jossa riitatyyppit on jaettu kolmeen päätyyppiin tasapeliriitoihin, psykososiaalisiin riitoihin sekä patologisiin riitoihin.

Taulukko 4. yhteenveto riitatyypeistä

Tapaus	Väkivaltaväitteitä	Huoltomuoto	Asuminen	Lastensuojelun asiakkuus	Riitatyyppi
1	kyllä	yksinhuolto äiti	äidillä	kyllä	patologinen
2	kyllä	yksinhuolto äiti	äidillä	kyllä	patologinen
3		yksinhuolto isä	isällä		psykososiaalinen
4	lähestymiskielto	yksinhuolto äiti	äidillä	kyllä	psykososiaalinen
5	kyllä	yksinhuolto äiti	äidillä	kyllä	psykososiaalinen
6	kyllä	rajoitettu yhteishuolto		kyllä	psykososiaalinen
7		yhteishuolto			tasapeli
8	kyllä	yhteishuolto			epävarma
9		yhteishuolto		kyllä	tasapeli
10	kyllä	yhteishuolto		kyllä	psykososiaalinen
11		rajoitettu yhteishuolto		kyllä	psykososiaalinen

Auvisen (2006) jaottelun mukaisina tasapeliriitoina aineiston perusteella näyttäytyivät tapaukset **7** sekä **9**. Vihreän kategorian tasapeliriidoissa osapuolet nähdään tasavertaisina vanhempina, joilla on keskenään erimielisyyksiä lapseen liittyvistä asioista ja vaikeuksia vuorovaikutuksessa tai yhteistyössä, mutta riita ei ole patologisoitunut (Auvinen 2006, 255). Tapauksissa **7** ja **9** lasten asioista oli pystytty lopulta sopimaan esimerkiksi tekstiviestitse. Tapauksessa **9** vanhempien välit olivat näyttäytyneet ristiriitaisilta sekä tulehtuneilta lastensuojeluilmoitusten perusteella, mutta hovioikeuden käsittelystä saa kuitenkin vaikutelman vanhempien välien parantumisesta käsittelyn aikana. Nämä tapaukset eivät myöskään sisältäneet haastavia psykososiaalisia ongelmia, väkivaltaa tai riippuvuuksia, tai ainakaan niitä ei hovioikeuden päätöksessä ole tuotu esiin. Auvisen (2006) mukaan tasapeliriidat ovat sellaisia riitoja, joissa vanhempien väliset erimielisyydet eivät ole kärjistyneitä (Mt, 255). Kuitenkin huoltoriidat näyttäytyivät myös näissä tapauksissa jossain

määrin kärjistyneiltä, koska huoltoriita on viety jo seuraavalle oikeusasteelle. Kuitenkin käsittelyn aikana syntynyt sovinnollisuus ja hovioikeuden päätöksistäkin ilmenevä yhteistyön parantuminen oikeusprosessin aikana puhui sen puolesta, että tapaukset **7** sekä **9** näyttäytyivät vihreinä tasapeliriitoina. Kummassakin vihreän kategorian riidassa hovioikeus on päätyntä myös yhteishuoltajuuteen ja se on nähty lapsen edun mukaisena.

Määrällisesti eniten aineistossa esiintyi psykososiaalisia riitoja. Auvisen (2006) mukaan psykososiaalisissa riidoissa toisen huoltajan huoltajuuskyky on alentunut ja niissä esiintyy moniongelmaisuuksia, kuten päihteiden väärinkäyttöä tai mielenterveyden haasteita. (Mt., 256). Missään aineiston tapauksessa ei tuotu esiin huolta päihteidenkäytöstä. Tapauksessa **6** isä oli esittänyt huolta äidin mielenterveydestä. Tapauksissa vanhemmilla oli taustallaan useita käräjäoikeuden käsittelyitä sekä hovioikeuden käsittely lapsen huollosta tai muusta, joka kuvaa vanhempien välisen konfliktin pitkäkestoisuutta. Vanhempien välit kuvautuivat myös kaikissa aineiston tapauksissa haastavina sekä jossain määrin joustamattomina sekä kroonisesti riitaisina. Psykososiaaliset riidat näyttäytyivät moniongelmaisina, jonka osatekijäksi on esitetty väkivallan esiintymistä (Mt., 256). Tapauksissa **5**, **6**, **10** oli esitetty väkivaltaväitteitä ja vanhempien välillä vallitsi vanhemmuuteen vaikuttava epäluottamus. Tapauksessa **4** äidillä oli isää kohtaan lähestymiskielto, joka itessään jo kuvaa vanhempien välisen haastavuutta. Tapauksissa **3**, **4** sekä **10** vanhempi oli myös omaehtoisesti rajoittanut lapsen tapaamisia toisen vanhemman kanssa. Yleisin huoltomuoto oli psykososiaalisissa riidoissa yksinhuolto. Muut huoltotyypit olivat rajoitettu yhteishuolto kahdessa tapauksessa ja yhteishuolto yhdessä tapauksessa. Edellä kuvatun vuoksi päädyin analyysissäni siihen, että tapaukset **3**, **4**, **5**, **6**, **10** sekä **11** näyttäytyivät Auvisen (2006) tekemän jaottelun pohjalta psykososiaalisina riitoina.

Patologisina riitoina näyttäytyivät tapaukset **1** sekä **2**. Aineiston perusteella on havaittavissa, että punaisissa korkean riskin eroissa oli läsnä kummassakin tapauksessa lastensuojelun asiakkuus, hovioikeus oli päättänyt yksinhuollosta ja ne sisälsivät vakavia väkivaltaväitteitä. Auvisen (2006) mukaan patologisissa riidoissa vanhempien välillä vallitsee poikkeuksellisen hankala patologioidun riitatilanne (Mt., 257). Patologisiksi tulkitsemisessäni tapauksissa etävanhemman ja lapsen välille oli aikaisemmin määrätty valvotut tapaamiset, jotka tuomioistuimien oli kuitenkin katsonut riittämättömiksi turvaamaan lasten etu. Hovioikeus jätti kummassakin tapauksessa lapsen ja etävanhemman tapaamiset vahvistamatta. Lapsen ja vanhemman tapaamiset voidaan jättää vahvistamatta sellaisissa tilanteissa, jossa tapaamiset katsotaan olevan vasten lapsen etua. Tapaamisten

poistamiselle on kuitenkin korkea kynnyks, koska lapsen ja vanhemman tapaamiset ovat lähtökohtaisesti katsottu olevan lapsen oikeus. (Aaltonen 2009, 126–127.) Aineistosta käy ilmi, että patologisissa riidoissa lapsilla esiintyi myös voimakasta oireilua. (Auvisen 2006, 257) mukaan patologisissa riidoissa perheenjäsenillä on näyttäytynyt esiintyvän myös vaikeaa psyykkistä ylikuormitusta, joka on näyttäytynyt hoitoa vaativana psykososiaalisena oireiluna, kuten tapausten **1** sekä **2** lapsilla.

Tapaus **8** oli vaikeaa sijoittaa mihinkään Auvisen (2006) jaottelun mukaiseen riitatyyppin kategoriaan. Tapauksessa **8** tasapeliiriittaisuutta puoltaa se, että vanhemmat ovat päässeet lapsen tapaamisista osittain sopuun ja kumpikin vanhempi piti tärkeänä, että lapsella on suhde molempiin vanhempiin. Tapauksessa **8** on myös hovioikeuden toimesta muutettu käräjäoikeuden aikaisempi äidin yksinhuoltajuus vanhempien yhteishuolloksi, joka antaa kuvan siitä, että yhteistoimintaedellytyksiä vanhempien välillä on hovioikeudessa nähty. Tapaus **8** kuitenkin on sisältänyt väitteitä väkivallasta, jonka vuoksi se sopisi myös patologisten riitojen kategoriaan. Auvinen (2006) on omassa väitöskirjassaan havainnut 10 prosenttia tapauksista olleen sellaisia, ettei niitä ole voinut luokitella luotettavasti mihinkään kategoriaan tai että ne olisivat luokkajaon perusteella sopineet kahteen erilliseen kategoriaan (Mt., 257).

6 Lapsen etu hovioikeuden päätösteksteissä

6.1 Lapsen huoltajuus

Kaikissa aineiston tapauksissa huoltajuutta oli käsitelty ensin käräjäoikeudessa. Tapaukset, joissa käräjäoikeuden päätökseen oli haettu huoltajuuden osalta muutosta hovioikeudesta, olivat **1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11**. Huoltajuutta oli hakenut itselleen aineistossa joko isä tai äiti. Lapsenhuoltoasia laitetaan vireille hakemuksella (Tolonen & Linnanmäki 2020, 220). Lapsen huoltajia ovat lapsenhuoltolain 3 §:n mukaan hänen vanhempansa tai he, keille lapsen huolto on uskottu. Huoltajan tehtävinä on 4 § mukaan lapsen huolenpito, päätöksenteko lapsen henkilökohtaisissa asioissa sekä lapsen edustaminen lasta koskevissa asioissa. (8.4.1983/361.) Aineiston tapauksissa riita-asiaa on ensin käsitelty käräjäoikeudessa, mutta toinen tai molemmat asianosaiset ovat esittäneet tyytymättömyytensä käräjäoikeuden päätökseen, jonka vuoksi asia on siirtynyt hovioikeuden käsiteltäväksi. Tuomioistuimen tehtävänä on riitaisissa lapsiasioissa huolehtia lapsen edun toteutumisesta (Tolonen & Linnanmäki 2020, 319). Tapauksessa **7** vanhemmat olivat olleet yksimielisiä siitä, että huolto voi jatkua yhteisenä.

Aineistossa yhteishuoltoa arvioitiin hovioikeuden toimesta lapsen edun kontekstissa sitä puoltavien (positiivisten) sekä sitä vastaan puhuvien (negatiivisten) seikkojen perusteella. Lapsen edun arviointi voidaan suorittaa joko positiivisista tai negatiivisista lähtökohdista (Räty 2023, 13–14). Yhteishuoltoa on aineistossa perusteltu lapsen edun kontekstissa siten, että on lapsen edun mukaista, että kumpikin vanhempi osallistuu lapsen huoltoon, vaikka vanhemmilla olisikin keskinäisiä ristiriitoja. Lapsenhuoltolain 10 §:ssä on säädetty, että tehtäessä ratkaisua lapsen huoltajuudesta on kiinnitettävä erityisesti huomiota vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeen vanhempien välisten ristiriitojen edelle (8.4.1983/361), kuten hovioikeus on toiminut tapauksessa **8**.

Huoltomuodon valintaa koskevan säännöksen tarkoituksena on korostaa sitä, että huoltajan tärkeänä ominaisuutena on kyky suuntautua ensisijaisesti lapsen etuun ja tarpeisiin, vaikka vanhempien keskinäisissä väleissä olisikin ristiriitoja. (T8.)

Hovioikeus myös nojasi perusteluissaan sosiaalitoimen tekemiin olosuhdeselvityksiin. Olosuhdeselvityksen keskeisenä tehtävänä onkin tuomioistuimen avustaminen

oikeudenkäyntiaineiston hankkimisessa sekä asiantuntijatiedon antaminen. (Tolonen & Linnanmäki 2020, 264.) Olosuhdeselvityksissä on arvioitu myös lapsen edun kannalta huoltajuuskysymyksiä. Tuomioistuinta ei ole sidottu sosiaalitoimen näkemykseen, mutta olosuhdeselvityksestä saatava tieto toimii aineiston tapauksissa osana huollonjaon arviointia, kuten tapauksessa 6.

Selvitystyöntekijät ovat sekä 2018 että 2021 tehdyssä olosuhdeselvityksessä pitäneet lapsen edun mukaisena jäädä vanhempien yhteishuoltoon. Vanhempien tahto välttää toistensa kanssa asiointia ei ole riittävä peruste uskoa lapsen huoltoa yksin toiselle heistä. (T6.)

Tapauksessa 8 hovioikeus muutti kärjäoikeuden äidille osoittaman yksinhuollon vanhempien yhteishuolloksi. Kärjäoikeus oli tarkastellut päätöksessä lapsen etua negatiivisista lähtökohdista. Kärjäoikeus oli todennut, että yhteishuolto vaarantaisi lapsen edun toteutumisen, koska huoltajien keskinäiset välit todennäköisesti vaarantaisivat lapsen tasapainoisen käsityksen ja lasta koskevat päätökset todennäköisesti altistuisivat vanhempien välisille ristiriidoille, joka ei ole lapsen edun mukaista. Hovioikeus oli kuitenkin kärjäoikeuden kanssa eri mieltä. Hovioikeuden muuttaessa päätöstä, oli ratkaisussa yhteishuoltoa puoltavaa se, että lapsen tapaamiset olivat toteutuneet sovitusti ja vanhemmat olivat saaneet sovittua lapsen asioista tekstiviestitse, vaikka keskinäisiä kommunikaatio ongelmia vanhempien välillä olikin ilmennyt. Huoltomuotoa pohdittaessa suurimpana kysymyksenä onkin vanhempien edellytykset yhteistoimintaan ristiriidoista huolimatta (Immonen 2021, 91). Vanhempia kuultaessa heillä ei myöskään ole ollut eriäviä mielenpiiteitä lapsen asumiseen, terveydenhuoltoon tai koulutukseen liittyvistä asioista, jonka vuoksi hovioikeus katsoi vanhempien riitaisista väleistä huolimatta heidän kykenevän yhteishuoltoon ja se on nähty lapsen edun mukaisena ratkaisuna.

Lapsen tapaamiset ovat tässä asiassa toteutuneet suunnitellusti ja molemmat vanhemmat pitävät hovioikeuden käsityksen mukaan tärkeänä, että lapsi tapaa isäänsä, mikä osoittaa vanhempien kykyä yhteistyöhön lasta koskevissa asioissa. Hovioikeudessa ei ole tullut esiin sellaisia seikkoja, jotka antaisivat aiheen epäillä isän kykyä ottaa huomioon lapsen etu ja tarpeet. Lapsen edun mukaista on, että lapsella on mahdollisimman tiivis yhteys vanhempiinsa ja vanhemmilla lapsen asioissa yhteys toisiinsa. Tämän vuoksi sille seikalle, miten vanhemmat kykenevät toimimaan keskenään, jotta yhteishuolto toteutuisi, ei voi asettaa erityisen ankaria vaatimuksia. (T8.)

Painavana syynä yhteishuollon määräämiselle näyttäytyi aineiston perusteella olevan se, että vaikka vanhemmilla olikin riitaiset välit, pystyivät he sopimaan lapsen asioista esimerkiksi tekstiviestien välityksellä niin, ettei lapsen asioita jäänyt hoitamatta vanhempien erimielisyyksien sekä riitaisuuden takia. Lapsen edun mukaiseksi on katsottu huoltajuuden tuoman statuksen vanhemmuutta vahvistava vaikutus. Huoltajuuden säilyminen voi tukea vanhemman vanhemmuutta motivoimalla tätä osallistumaan lapsensa elämään ja sillä voi näin ollen olla psykologinen vaikutus sille vanhemmalle, kenen luona lapsi ei asu. (Aaltonen 2009, 29.)

Käräjäoikeus on määrännyt lapsen vanhemmat yhteishuoltoon...Vanhempien välit ovat olleet eron jälkeen riitaiset siten, että lasten asioiden hoitaminen on edellä todetun tavoin jossain määrin viivästynyt. Asiassa on kuitenkin riidatonta, että vanhemmat ovat keväällä 20XX kyenneet sopimaan tekstiviesteillä lapsia koskevista asioista lasten edun mukaisesti. Siten asiassa ei ole tarvetta määrätä yhteishuoltoon rajoituksia. (T9.)

Yhteishuolto on lähes poikkeuksetta tuleva kyseeseen, mikäli vanhemmat ovat lapsen asioista samaa mieltä. Huoltajuutta voidaan kuitenkin jakaa tehtävänjakomääräyksin, mikäli vanhempien välinen riita kohdistuu vain joihinkin yksittäisiin lasta koskeviin asioihin. (Aaltonen 2009, 30–31.) Aineistossa tapauksissa **6** sekä **11** käy ilmi, että vanhemmilla ilmeni erimielisyyksiä lasten asioista tietyillä osa-alueilla, mutta muutoin vanhemmat olivat kykeneviä sopimaan lapsen asioista. Hovioikeus määräsi näissä tapauksissa vanhemmat yhteishuoltoon, mutta asetti yhteishuollolle tehtävänjakomääräykset. Tätä tilannetta kutsutaan rajoitetuksi yhteishuolloksi (Aaltonen 2009, 30). Tapauksessa **6** hovioikeus on todennut vanhempien olevan riitaisia, eivätkä he kykene kokonaiseen yhteishuoltoon. Hovioikeus oli kuitenkin katsonut, että tehtävänjakomääräyksellä kummankin vanhemman huoltajuus on mahdollista säilyttää, eikä edellytyksiä yksinhuoltajuuden määräämiselle näin ollen ole. Hovioikeus on tarkastellut tapausta lapsen edun kontekstissa positiivisten (edun mukaisten) sekä negatiivisten (ei edun mukaisten) seikkojen perusteella.

Vanhemmat ovat ilmaisseet olevansa eri mieltä lapsen asuinpaikan, koulutuksen ja terveydenhoidon osalta. Vanhemmat eivät ainakaan tällä hetkellä kykene yhdessä päättämään lapsen huoltoon liittyvistä asioista siten, että lapsen etu aidosti toteutuu. Näin ollen lapsen jääminen kokonaan vanhempiensa yhteiseen huoltoon taikka

edellä kerrottuja seikkoja koskevaan päätöksentekoon jääminen vanhemmille yhteisesti on lapsen edun vastaista. Oikeus kuitenkin katsoo, että lapsen kummankin vanhemman säilyminen lapsen huoltajana tukee kummankin vanhemman vanhemmuutta ja on siten lapsen edun mukaista. Perusteita määrätä lapsi yksin jommankumman vanhemman huoltoon ei näin ole. Sen vuoksi asia on ratkaistava niin, että lapsi jää vanhempiensa yhteishuoltoon tehtävänjakomääräyksin siten, että toinen vanhempi yksin päättää lapsen asuinpaikasta, koulutuksesta sekä terveydenhuollosta. (T6.)

Aineistossa korostuivat vanhempien riitaiset välit, koska alun perinkin oikeuteen oli hauduttu erimielisyyksien vuoksi. Tuomioistuin kuitenkin huoltomuotoa miettiessään kiinnitti erityistä huomiota siihen, kuinka riitaiset vanhempien välit olivat ja voivatko vanhemmat erimielisyyksistä huolimatta toimia yhteishuollossa. Huoltomuotoa miettiessä ratkaisu tulee tehdä kokonaisarvion perusteella (Aaltonen 2009, 32). Hovioikeus on ottanut ratkaisuisissa **8** sekä **11** kantaa vanhempien riitaisiin väleihin lapsen edun näkökulmasta ja kannanotto näyttäytyy pedagogiselta, jolla hovioikeus on nähtävästi pyrkinyt vastuuttamaan vanhempia kehittämään välejään paremmaksi. Kuitenkaan vanhempien ohjaaminen yhteistyöhön riitaisissa tilanteissa ei välttämättä toimi käytännössä, eikä huoltoratkaisu voi perustua toiveeseen, että vanhempien keskinäinen yhteistyö jossain kohtaa parantuisi. Syvä vanhempien välinen konflikti yleensä vähentää yhteistoiminnan edellytysten todennäköisyyttä. (Aaltonen 2009, 31.)

...Tarvittaessa vanhempien tulee kehittää yhteistyökykyään lapsen edun mukaiseksi. (T8.)

Hovioikeus toteaa, että mitkään viranomaismääräykset tai tuomioistuinten ratkaisut eivät poista vanhempien välisiä erimielisyyksiä, jos vanhemmat eivät sitä itse tahdo tai siihen kykene. Lapsen edun ja hyvinvoinnin kannalta ongelman ydin on vanhempien riitaisissa väleissä ja vanhempien tulisi sitoutua työstämään riitaisia välejään. Sitä kautta voidaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. (T11.)

Vaikka yhteishuollolla on vahva asema oikeuskäytännöissä, voi jossain tapauksissa yhteishuollon vahvistaminen olla vastoin lapsen etua (Aaltonen 2009, 30). Yksinhuollosta hovioikeus päätti yhdestätoista tapauksesta viidessä, joissa neljässä tapauksessa yksi-huolto osoitettiin äidille ja yhdessä tapauksessa isälle. Huoltajuuden arvioinnissa hovioikeus keskittyi yhteishuollon toimimista puoltaviin (positiivisiin) sekä sitä vastustaviin (negatiivisiin) tekijöihin. Myönteisinä seikkoina huoltajuutta arvioitaessa pidetään yleisesti ottaen muun muassa sitä, että vanhemmat pystyvät keskustelemaan ja sopimaan

lapsen asioista, vanhemmat ovat yhtä mieltä lapsen asioista sekä lapsen tapaamisista sekä vanhempien kasvatuseriaatteen ovat samansuuntaiset (Aaltonen 2009, 30).

Tässä asiassa lasten edun mukaista ei ole, että vanhemmat sopisivat asioista keskenään. Asiassa ei ole tullut esiin mitään sellaisia seikkoja, joiden on oikeuskäytännöissä ja -kirjallisuudessa katsottu puoltavan yhteishuollon toimimisen todennäköisyyttä. (T1.)

Tapauksessa 4 kärjäoikeus oli muuttanut yhteishuollon äidin yksinhuolloksi. Isä vetosi valituksessaan siihen, että jos äiti määrätään lapsen yksinhuoltajaksi, voidaan hänen oleskelulupansa Suomessa peruuttaa. Hovioikeus on tarkastellut ja punninnut asiaa lapsen edun kontekstissa negatiivisista lähtökohdista ja perustellut asiaa seuraavasti:

Hovioikeus toteaa, että isän mahdollinen oleskeluluvan peruuttaminen johtaa siihen, että lapsen oikeus tavata isäänsä vaikeutuu. Tätä ei voida pitää lapsen edun mukaisena. Toisaalta lapsen edun mukaisena ei voida myöskään pitää sitä, että vanhempien välille määrätään yhteishuolto tilanteessa, jossa siihen vanhempien keskinäiset välit huomioon ottaen ei ole edellytyksiä. Tämän vuoksi hovioikeus katsoo, ettei kysymystä lapsen huollosta ratkaistaessa voida antaa ratkaisevaa painoarvoa sille mikä vaikutus huoltoratkaisulla on mahdollisesti toisen vanhemman oleskeluluvan mahdolliseen peruuntumiseen. (T4.)

Yhteishuoltoa vastustavana seikkana on yksinhuoltoa määrätessä aineistossa näyttäytynyt tapauksessa 1, 2 sekä 3 vanhempien syvä konflikti sekä se, että vanhempien erimielisyydet ovat huomattavia ja erimielisyyksiä esiintyy lähes kaikissa lasta koskevissa asioissa. Aineiston perusteella näyttäytyy, että mikäli erimielisyyttä ilmenee kaikilla lapsen asioiden osa-alueilla, on hovioikeus näissä tapauksissa päättänyt tehtävänjakomääräyksen sijaan yksinhuoltoon. Yksinhuollon vahvistaminen tulee usein kyseeseen silloin, kun vanhempien keskeiset riidat ovat jo pitkään vahingoittaneet lasta ja viivästyttäneet tai estäneet lasta koskevien päätösten tekoa (Aaltonen 2009, 32).

Lasta koskeviin tärkeisiin päätöksiin tarvitaan molempien vanhempien suostumus. Jos vanhempien välit ovat riitaiset, ei pääsäännöksi tarkoitettu yhteishuolto ole lapsen edun mukainen ratkaisu. Vanhempien näkemykset lasten erityistarpeista, koulunkäynnistä ja terveydenhuollosta eroavat toisistaan huomattavasti. Vanhempien välinen konflikti vaikuttaa myös itsessään kielteisesti lapsen hyvinvointiin...

Näin ollen lasten edun mukaista on, että heidät määrätään yksin äitinsä huoltoon. (T2.)

Huoltajat voivat vireyttää huoltoriita oikeudenkäyntiä aina uudelleen käsiteltäväksi, mikä pitkittää vanhempien välistä erimielisyyttä (Tolonen & Linnanmäki 2020, 225). Useiden ja jatkuvien oikeudenkäyntien on todettu olevan vaikuttavana seikkana yksinhuollon määräämiselle, koska se on hovioikeuden ratkaisuperusteissa kuvastanut vanhempien syvään juurtunutta konfliktia.

*Hovioikeus toteaa, että vanhempien välillä on eron jälkeen käyty useita lapsen asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä oikeudenkäyntejä...Hovioikeuskäsittelyn aikana on käynyt selväksi, että vanhempien välit ovat kroonisesti tulehtuneet ja ettei heidän välillään ole toimivaa keskusteluyhteyttä lapsen asioista sopi-
miseksi.... Edellä esitetyn perusteella hovioikeus päätyy siihen, että yhteishuollon ylläpitäminen olisi tässä tilanteessa lapsen edun vastaista ja lapsi on määrättävä yksin isän huoltoon. (T3.)*

Tapauksissa **1** ja **2**, joissa hovioikeus päätti yksinhuollosta toiselle vanhemmalle, on tilanteessa ollut vanhempien yhteistoiminnan haasteiden lisäksi käynnissä myös rikos-epäily toisen vanhemman kohdistamasta väkivallasta vanhempaan sekä lapseen. Näissä tapauksissa hovioikeus on katsonut, ettei yhteishuoltajuuden myöntäminen ole ollut lapsen edun mukaista ja perustellut sitä seuraavasti.

Yhteishuoltoa vastaan puhuvia tekijöitä sen sijaan on ilmennyt useita. Vanhempien välillä ei ole kommunikaatiota eivätkä he ole kyenneet sopimaan asioista. Erimielisyydet ovat jatkuneet pitkään eikä välien parantuminen ole odotettavissa ottaen huomioon myös edelleen vireillä olevat rikosasiat, joissa isää epäillään vakavista äitiin ja lapseen kohdistuvista väkivaltarikoksista. Hovioikeus katsoo, että näissä olosuhteissa yhteishuoltoa ei voida pitää lapsen edun mukaisena ratkaisuna. (T1.)

Seuraavaksi esittelen taulukon, johon olen koonnut yhteenvedon aineistossa esiintyvistä huoltajuuden muutoksista kärjäoikeuden ja hovioikeuden päätösten välillä sekä huolto-
muodon jakautumisesta vanhempien kesken.

Taulukko 5. Huoltajuuden muutokset ja jakautuminen vanhempien kesken

Tapaus	Huoltajuus hovioikeuden ratkaisussa	Käräjäoikeuden ratkaisu huoltajuudesta
1	yksinhuolto äiti	rajoitettu yhteishuolto (äiti päättää hoidosta, kasvatuksesta ja koulutuksesta sekä harrastuksista)
2	yksinhuolto äiti	yksinhuolto äiti
3	yksinhuolto isä	yhteishuolto
4	yksinhuolto äiti	yksinhuolto äiti
5	yksinhuolto äiti	yksinhuolto äiti
6	rajoitettu yhteishuolto (äiti päättää asuinpaikasta, koulutuksesta, terveydenhuollosta)	rajoitettu yhteishuolto (isä päättää asuinpaikasta, koulutuksesta, terveydenhuollosta)
7		yhteishuolto
8	yhteishuolto	yksinhuolto äiti
9	yhteishuolto	yhteishuolto
10	yhteishuolto	rajoitettu yhteishuolto (isä päättää päiväkodista)
11	rajoitettu yhteishuolto (äiti päättää kaikesta, paitsi uskonnosta ja nimestä)	rajoitettu yhteishuolto (äiti päättää kaikesta, paitsi uskonnosta ja nimestä)

Aineiston yhdestätoista tapauksesta yhteishuoltoon päätyi hovioikeuden käsittelyssä tapaukset **8, 9, 10**. Tapauksessa **7** vanhempien yhteishuoltoa ei käsitelty hovioikeudessa, jolloin se jäi voimaan. Tapaukset **6** ja **11** määrättiin yhteishuoltoon tehtävänjakomääräyksin, jolloin toinen huoltajista vastaa yksinomaan lapsen erikseen määritellyistä asioista, kuten koulutuksesta, passista, terveydenhoidosta tai asumisesta. Hovioikeus päätti yksinhuollosta tapauksissa **1, 2, 3, 4, 5**. Tapauksissa **1, 2, 4, 5** yksinhuoltoon määrätty oli äiti ja tapauksessa **3** isä. Auvinen (2006) on tehnyt väitöskirjassaan myös havainnon siitä, että yksinhuolto ohjautuu todennäköisemmin äideille, kuin isille (Mt., 249). Hovioikeus muutti käräjäoikeuden aikaisempaa ratkaisua tapauksissa **1, 3, 6, 8** sekä **10**.

6.2 Lapsen lähivanhempi ja asuinpaikka

Aineistossa lapsen asumista koskevaa erimielisyyttä käsiteltiin tapauksissa **3, 6, 7, 9, 10** sekä **11**. Osassa aineiston tapauksista käräjäoikeus oli määrännyt lasten asumisen isän

luokse ja äiti oli valittanut päätöksestä hovioikeuteen muuttaakseen asumisen äidin luokse. Näin oli tapauksissa **6**, **7**, **9**, **10**. Tapauksessa **9** kiisteltiin pelkästä lähivanhemmuudesta, koska tapauksen **9** lapset asuivat jo vuoroviikoin vanhempiensa luona. Tapauksessa **3** käräjäoikeus oli määrännyt lapset asumaan äidin luokse ja isä haki asumiseen muutosta. Tapauksessa **11** isä ei hae lähivanhemmuutta, vaan vuoroviikkoasumista. Aineiston tapauksissa **1**, **2**, **4**, **5**, **8**, joissa ei käsitelty lasten asumista hovioikeudessa oli käräjäoikeus päättänyt lasten asumisesta äidin luona. Aineistossa äiti näyttäytyi olevan aktiivisempi osapuoli hakemaan lasten asumista itselleen, mikäli asuminen oli määrätty isän luokse. Asumisesta päättäminen on lapsen näkökulmasta merkityksellisintä, koska asuminen määrittelee sen, missä lapsi käy koulua, missä tämä asuu ja kuinka hän tapaa vanhempaa, kenen luona hän ei asu (Immonen 2021, 91).

Lapsen asumista ratkaistaessa voidaan olettaa, että lapsen etu toteutuu parhaiten silloin, jos ratkaisu toteuttaa lapsenhuoltolain 1 §:n määritellyjä hyvälle huollolle asetettuja tavoitteita. Nämä tavoitteet ovat kuitenkin yleisluontoisia, joka jättää päätöksentekijälle laajan harkintavallan. (Aaltonen 2020, 56.) Hovioikeus muutti käräjäoikeuden ratkaisua asumisesta tapauksissa **3**, **6**, **7**. Hovioikeus on kiinnittänyt asumista arvioitaessa huomiota siihen, miten vanhemmat suhtautuvat toisiinsa, miten vanhemmat turvaavat yhteydenpidon toiseen vanhempaan sekä siihen, miten olosuhteet ovat muuttuneet käräjäoikeuden päätöksen jälkeen. Yhtenä tärkeänä huomioon otettavana perusteena lapsen asumista ratkaistaessa onkin se, kumpi vanhempi oletettavasti lähihuoltajana kykenee tukemaan lapsen myönteistä suhdetta toiseen vanhempaan (Aaltonen 2020, 88). Tapauksessa **3** katsottiin tällä perusteella, ettei äiti ollut myötävaikuttanut lapsen ja isän tapaamisiin, jonka vuoksi hovioikeus katsoi isän soveltuvan lähihuoltajaksi paremmin.

Lapsen asuessa isän luona äidin ja lapsen tapaamiset ovat toteutuneet sovitulla tavalla. Sen sijaan lapsen asuessa äidin luona lapsen ja isän väliset tapaamiset ja yhteydenpito eivät ole toteutuneet käytännössä lainkaan ilman viranomaisten myötävaikutusta. Hovioikeuden arvion mukaan äiti ei lähivanhempana pysty jatkossakaan riittävästi turvaamaan isän ja lapsen tapaamisia.... Näillä perusteilla hovioikeus asiaa kokonaisuutena harkitessaan päätyy siihen, että on lapsen edun mukaista, että hänet määrätään asumaan isän luokse. (T3.)

Tapauksessa **6** lapsen huolto muutettiin isän luota äidille, koska lapsella oli esiintynyt isän luona voimakasta kuormitusta ja oireilua, josta lapsi oli myös kertonut ulkopuolisille. Lapsi oli myös itse toivonut asumista äidin luona. Näin ollen olosuhteet olivat muuttuneet

käräjäoikeuden päätöksen myötä ja hovioikeus muutti lapsen asumisen äidin luokse seuraavin perustein:

Lapsen vakiintuneet olosuhteet puoltavat hänen asumisensa pysyttämistä isän luona. Tämän painoarvoa kuitenkin heikentää lapsen nykyolosuhteilla kokema ilmeinen kuormitus sekä se, miten lapsen on mahdollista käsitellä tätä kuormittavaa tilannetta isän luona. Myös lapsen oma tahto puhuu ratkaisun puolesta.... Hovioikeus toteaa, että edellä mainituin perustein lapsen edun mukaisena voidaan lähtökohtaisesti pitää asumisen määräämistä äidin luokse. (T6.)

Tapauksessa 7 käräjäoikeus on muuttanut asumista äidin luota isän luokse. Kuitenkaan konkreettisesti muuttoa ei ole aineiston perusteella käräjäoikeuden päätöksestä huolimatta ole tapahtunut, vaan lapset ovat asuneet äidin luona koko ajan. Asumista arvioitaessa hovioikeus on kiinnittänyt huomiota siihen, että vanhempien välillä ei ole juurikaan keskusteluyhteyttä, vanhemmat ovat toisiaan kohtaan joustamattomia lasten asioista sopimisessa, mutta yhteistyö on jossain määrin parantunut viime aikoina. Lasten yhteydenpito on myös hankaloitunut sukulaisiin huoltoriidan seurauksena. Äidin sukulaisiin lapset pitivät yhteyttä äidin luona ja isän luona isän sukulaisiin. Hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, että lasten asuessa äitinsä luona, on isän ja lasten tapaamiset toteutuneet hyvin.

Hovioikeus katsoo, että suurin merkitys ratkaisuperusteena tällaisissa tilanteissa on annettava vakiintuneiden olosuhteiden säilyttämiselle ja sen ohessa myös vanhempien suhtautumiselle toisiinsa... Äiti on myös tukenut lasten harrastuksia. Tämäkin seikka voidaan ottaa huomioon arvioitaessa sitä, kumman vanhemman luona lasten tulisi asua. Kerrotuilla perusteilla hovioikeus päätyy katsomaan, että on lasten edun mukaista määrätä heidät asumaan äidin luona. (T7.)

Vanhempien suhteen laadun arvioinnilla on tärkeä osa lapsen asumista ratkaistaessa. Tuomarin vanhemmilta saaman tiedon lisäksi sosiaalitoimen tekemillä olosuhdeselvityksillä on keskeinen rooli vanhemman ja lapsen välisen suhteen tilan selvittämisessä. (Aaltonen 2020, 84.) Hovioikeus myös nojasi jokaisessa tapauksessa ratkaisussaan sosiaalitoimen tekemiin olosuhdeselvityksiin.

Hovioikeus katsoo, kuten olosuhdeselvittelijätkin, että lapsen määräämistä asumaan äitinsä luokse ei ole pidettävä lapsen edun vastaisena ratkaisuna. (T6.)

Tapauksissa **9**, **10**, **11** hovioikeus on pitäytynyt käräjäoikeuden päätöksessä asumisen suhteen. Tapauksessa **10** äiti oli hakenut muutosta käräjäoikeuden päätökseen, jossa lapsi oli määrätty asumaan isän luokse. Hovioikeus katsoi äidillä olleen vaikeuksia noudattaa käräjäoikeuden antamaa päätöstä koskien tapaamisoikeutta. Äiti on useita kertoja peruuttanut lapsen tapaamisen isän kanssa, eikä tilanne ole merkittävästi muuttunut käsitteilyiden välisenä aikana. Harkittaessa lapsen huolto- ja tapaamisratkaisua lapsen edun kannalta, voidaan huomioida se, miten huoltaja ehdokkaat pystyisivät turvaamaan tapaamisten onnistumisen sekä läheissuhteet (Linnamäki 2019, 98). Lapsen myönteisen suhteen säilyminen kumpaankin vanhempaan katsottiin parhaiten toteutuvan tässä tapauksessa lapsen asuessa isän luona, eikä aihetta käräjäoikeuden päätöksen muuttamiselle näin ollen ollut.

Tapauksessa **9** hovioikeus on katsonut vanhempien olevan tasavertaisia ja kummankin pystyvän tukemaan lapsen suhdetta etävanhempaan. Vanhemmilla oli käytössä vuoroviikko järjestely. Päätöksentekijän kannalta lapsen asumista ratkaistaessa vaikeimpia tilanteita onkin sellaiset, joissa kumpikin vanhempi pystyy tarjoamaan lapselle hyvän huollon ja olosuhteet (Aaltonen 2020, 56). Hovioikeus on tässä tapauksessa nojannut status quoon.

Oikeuskäytännöissä on usein katsottu, että silloin kun lapsen olosuhteet ovat hyvät, lapsen edun mukaista ei ole muuttaa olosuhteita (niin sanottu status quo -periaate) ... On otettava huomioon, että olosuhteiden muuttaminen aiheuttaisi väistämättä lapsille stressiä. Edellä todetut seikat huomioon ottaen asiassa ei ole aihetta muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua lasten asumisesta. (T9.)

Tapauksessa **11** on isä hakenut vuoroasumista. Vuoroasumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi asuu pääsääntöisesti yhtä paljon kummankin huoltajansa luona (Aaltonen 2020, 52). Hovioikeus kuitenkin pitäytyi pysyttämään käräjäoikeuden päätöksen voimassa äidin lähivanhemmuudesta, eikä vahvistanut vuoroviikkoasumista. Vuoroasumista vastaan puhuvat useat lapsen edun vastaiset tekijät, kuten pitkä välimatka vanhempien kotien välillä sekä vanhempien yhteistyön puutteellisuus. Hovioikeus on nojannut päätöksessään käräjäoikeuden ratkaisuun.

Kun vuoroasuminen ei vanhempien pitkän välimatkan ja keskinäisen yhteistyön puutteellisuuden vuoksi ole mahdollista, lasten edun kannalta toivottavaa olisi, että lapset pystyisivät tapaamaan isäänsä niin sanottuina viikkotapaamisina kuitenkin niin, että lasten koulunkäynti turvattaisiin. (T11.)

Vanhemmat, joiden luokse lapsi määrättiin asumaan tai lapsi jo asui, olivat myös lapsen huoltajia joko yksin tai yhdessä toisen vanhemman kanssa. Teoriassa olisi kuitenkin mahdollista, että lapsi määrättäisiin yksinhuoltoon vanhemmalle, kenen luona lapsi ei asu, koska laki lapsen huollosta ja elatuksesta ei ole kytkenyt huoltajuutta ja asumista yhteen. Käytännössä tällaisia ratkaisuja ei kuitenkaan tehdä, vaan vanhempi kenen luona lapsi asuu, on aina myös hänen huoltajansa. (Aaltonen 2020, 53–54.)

Yhteenvetona todettakoon, että lopulta lapsista äidin kanssa asuivat hovioikeuden päätöksellä tapauksien **6, 7, 11** lapset ja isän kanssa **3, 9, 10** lapset. Käräjäoikeuden päätöksellä äidin kanssa asuivat lapset **1, 2, 4, 5, 8**. Eli yhdestätoista lapsesta kahdeksan lasta asui äidin kanssa ja kolme isän kanssa. Myös Auvisen (2006) tutkimuksessa on tehty havainto, jonka mukaan kaikista asumisratkaisuista asuminen määräytyi tulosten perusteella yli kaksi kertaa useammin äidin kuin isän luokse (Mt, 251–252).

6.3 Etävanhemman tapaamiset

Aineiston kaikissa tapauksissa käsiteltiin lapsen ja etävanhemman tapaamisia, pois lukien tapaus **4**, jossa käräjäoikeuden tapaamissopimus on jäänyt voimaan. Tapaamiset ovat lapsen oikeus pitää yhteyttä ja tavata sitä vanhempaa, kenen luona lapsi ei asu. Laissa ei ole erikseen säädetty siitä, miten tapaamisoikeuden tulisi toteutua. (Linnanmäki 2019, 97.) Tapauksissa, joissa käsiteltiin myös asumista, tapaamiset olivat toissijaisena vaatimuksena, mikäli asumista ei määrätä hovioikeudessa kyseisen vanhemman luokse. Tapauksissa **3, 6, 7, 8, 9** vanhemmat olivat päässeet tapaamisista keskinäiseen sopuun tapaamisista, ja hovioikeus vahvisti vanhempien sopimuksen lapsen edunmukaisena. Tapauksissa **1, 2, 5, 10** sekä **11** oli vanhemmilla erimielisyyttä tapaamisista. Hovioikeus katsoi lähtökohtaisesti, että tapaamiset etävanhemman kanssa ovat lapsen edun mukaisia. Tapaamisten vahvistamisessa hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, saako lapsi tapaavan vanhemman luona tarvitsemaansa huolenpitoa.

Olosuhdeselvityksestä tai muustakaan todistelusta ei ilmene, etteikö lapsi saisi kumman tahansa vanhemman luona kasvunsa kannalta tarvitsemaansa huolenpitoa. Tästä syystä olosuhdeselvityksessä on pidetty lapsen edun mukaisena mahdollisimman laajan tapaamisoikeuden turvaamista molempiin vanhempiin riippumatta siitä, miten lapsen asuminen ratkaistaan. (T3.)

Tapauksissa **3, 6, 7, 8**, huoltajat tai vanhemmat ovat olleet yksimielisiä tapaamisoikeuden määrän suhteen, jolloin hovioikeus on vahvistanut tapaamiset. Yksimielisten vanhempien keskinäinen sopimus voidaan kuitenkin jättää lastenvalvojalla tai oikeudessa vahvistamatta, mikäli katsotaan, että sopimus on lapsen edun vastainen (Tolonen & Linnanmäki 2020, 136). Hovioikeus edellä mainituissa tapauksissa kuitenkin katsonut, ettei vanhempien keskinäinen sopimus ole vasten lapsen etua.

Hovioikeus katsoo, että näiltä osin vanhempien välillä syntynyt sopimus ei ole vastoin lapsen etua. Tämän vuoksi asia on ratkaistava vanhempien sopimalla tavalla. (T3.)

Kaikissa tapaamisoikeutta käsittelevissä tapauksissa hovi- tai kärjäoikeus oli määritellyt lapsen ja etävänhemman välisten tapaamisten toteutumisen laajuuden kirjallisesti. Lapsenhuoltolain 9 a §:ssä säädetään, että tuomioistuimen tuleekin tapaamisista päätettäessä antaa tarkat määräykset tapaamisten ja luonapidon ehdoista (8.4.1983/361). Tapauksissa **10** sekä **11** on vanhempien välillä ollut riitaa tapaamisten yksityiskohdista (alkamisaika sekä päättymisaika), vaikka niistä oli päätetty jo kärjäoikeuden toimesta. Hovioikeus pyrki lapsen edun nimissä tarkentamaan lapsen ja etävänhemman tapaamisten ehtoja. Näillä toimilla hovioikeus pyrki selventämään päätöstä ja vähentämään vanhempien omia tulkintoja, jotka saattavat olla ristiriidassa keskenään ja aiheuttaa mahdollisesti lisää eripuraa vanhempien välille.

Vaikka päätöksen muuttamisen edellytykset eivät täyty, se ei ole esteenä sille, etteikö edellisen päätöksen yksityiskohtia voitaisi tarkentaa lapsen edun edellyttämällä tavalla. Vanhemmat ovat tulkinneet vuoden 20XX päätöksessä määrättyä tapaamisoikeutta eri tavoin, mistä on aiheutunut vanhempien välille riitaa. Vanhempien erimielisyydet huomioiden tapaamisoikeudesta on aiheutta määrätä mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja siten, ettei sitä voida tulkita eri tavoin. (T11.)

Tapauksessa **5** hovioikeus on katsonut, että lapsen edunmukaista on päättää tapaamisten toteutumisesta erillisessä tapaamispaikassa tuettuina, koska isällä oli omassa elämässään haasteita, kuten riitoja uuden aviopuolison kanssa ja perheen kotona on usein vierailut poliisi. Tuetulla tapaamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa tapaaminen toteutetaan erillisessä tapaamispaikassa ja tapaamisessa on mukana valvoja, joka on tapaamispaikan tiloissa saatavilla (Aaltonen 2020, 178). Tuettujen tapaamisten katsottiin tapauksessa **5** riittäviksi turvaamaan lapsen etu.

Olosuhdeselvityksen mukaan isän arki ja avioelämä on vaikuttanut vakiintumattomalta. Isällä on ollut ristiriitoja puolisonsa kanssa ja näihin tilanteisiin on isän kertoman sekä poliisitietojen mukaan soitettu toistuvasti poliisit paikalle.... Hovioikeuden näkemyksen mukaan tapaamisten toteuttaminen tuettuina tapaamispaikassa on lapsen edun mukaista. (T5.)

Lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on otettu kantaa siihen, että lapsen ja vanhemman tapaamiset voidaan jättää vahvistamatta, mikäli ne eivät ole lapsen edun mukaisia. Oikeuskäytännössä kuitenkin tapaamisten vahvistamatta jättämiseen suhtaudutaan kuitenkin tätä varovaisemmin. (Aaltonen 2020, 193–194.) Aineistossa esiintyy tapaukset **1** sekä **2**, joissa hovioikeus jätti vahvistamatta lapsen sekä huoltajan väliset tapaamiset kokonaan, koska tapaamisten ei katsottu olevan sillä hetkellä lapsen edun mukaisia. Lapsen ja vanhemman tapaamisia pidetään yleisesti ottaen tärkeänä osana lapsen identiteetin kehittymisen kannalta. Mikäli lapsen ja vanhemman tapaamiset kääntyvät lapsen etua vastaan, eikä niitä voida valvotusti järjestää turvallisesti on viimesijainen keino jättää tapaamiset vahvistamatta. (Aaltonen 2020, 192.) Kummassakin tapauksessa lapset olivat oireilleet aikaisempien valvottujen tapaamisten aikana voimakkaasti.

Tapauksessa **1** kärjäoikeus oli aikaisemmin määrännyt isälle ja lapsille valvotut tapaamiset, koska isää on epäilty vakavista äitiin sekä lapsiin kohdistuvista rikoksista. Hautasen (2010) tutkimuksen mukaan tuomarit tarvitsevat muutakin näyttöä väkivallasta, kuin toisen huoltajan kertomuksen, jotta asia vaikuttaisi huolto-oikeudenkäynnin päätöksentekoon (Mt. 232). Valvotut tapaamiset oli tässä tapauksessa kuitenkin määrätty, vaikka isää ei ollut tuomittu asiasta, vaan prosessi oli vielä kesken. Äiti vaati omassa hovioikeuden vastineessaan, ettei tapaamisia vahvistettaisi ollenkaan ja isä vaati hakemuksessaan valvomattomia tapaamisia. Hovioikeus päätyi olemaan vahvistamatta isän ja lasten välisiä tapaamisia, koska niiden katsottiin aiheuttavan lapsille vakavia oireita. Kuitenkaan itse

väkivaltaepäilyt eivät näkyneet hovioikeuden perusteluteksteissä, vaikka hovioikeuskäsittelyn aikana isä oli saanut tuomion vakavista lapsiin ja äitiin kohdistuneista rikoksista. Hautanen (2010) on tehnyt tutkimuksessaan havainnon siitä, että väkivaltaväitteet usein katoavat oikeuden perusteluteksteissä, eikä niihin oteta suoraan kantaa (Mt. 233). Tapaamisten vahvistamatta jättämistä oli perusteltu hovioikeuden toimesta siten, että lapset olivat oireilleet tapaamisilla itkien, huutaen ja ahdistuen, eikä lasten kanssa ollut päästy vuorovaikutukseen tapaamispaikan valvojien tai isän toimesta. Isä ei ollut myöskään valvotuilla tapaamisilla hahmottanut lasten hädän vakavuutta ja tapaamiset oli jouduttu useasti keskeyttämään nopeasti.

Näissä olosuhteissa tapaamisten jatkamista nykyisellään ei voida pitää lapsen edun mukaisena. Tapaamiset on jo nyt järjestetty valvottuina ja asiassa esitetyn selvityksen perusteella valvottujen tapaamisten toteuttamistavan muutoksilla ei ole saatavissa aikaiseksi sellaisia olosuhteita, jotka vähentäisivät lasten oireilua tapaamistilanteissa. Siten lasten edun mukaista on poistaa toistaiseksi isän tapaamiset. (T1.)

Tapauksessa **2** hovioikeus on katsonut, että isä käyttäytyisi valvotuissakin olosuhteissa tavalla, joka kuormittaisi lapsia psyykkisesti haitallisella tavalla. Hovioikeuden mukaan tapauksessa jo pelkkä tapaamisoikeuden vahvistaminen todennäköisesti aiheuttaisi lapsissa ja lasten olosuhteissa lapsen edun kannalta vahingollista huolta isän menettelyyn liittyvien epävarmuustekijöiden, lasten erityistarpeiden sekä lasten voimakkaan oireilun vuoksi.

Hovioikeus toteaa, että lapsen huoltoa ja tapaamista koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Ottaen huomioon perheen tausta sekä lasten tämänhetkinen hauras tilanne ja keskeneräinen tuen saaminen, hovioikeus katsoo, ettei tapaamisia voida näissä olosuhteissa tällä hetkellä toteuttaa edes valvottuina ja niihin liittyvillä erityisjärjestelyillä lasten hyvinvointia sekä kehitystä ja kuntoutumista vaarantamatta. Asiassa on siten edellytykset evätä lasten ja isän väliset tapaamiset, jotta lasten tilanne tasoittuu ja rauhoittuu. Selvää kuitenkin on, että tämä on tarkoitettu lähtökohtaisesti väliaikaiseksi ratkaisuksi. (T2.)

Yhteenvetona todettakoon, että hovioikeus vahvisti tapauksissa **3, 6, 7, 8** vanhempien keskenään sovitut tapaamisratkaisut lapsen edun mukaisina. Tapauksessa **9** vanhemmilla oli ollut käytössä vuoroasumisjärjestely, jossa lapset asuivat viikon kerrallaan kummankin huoltajan luona ja järjestely jäi hovioikeuden käsittelyssä voimaan. Tapauksessa **10**

sekä **11** hovioikeus on tarkentanut tapaamisen kestoa kellon tarkasti vanhempien välisen riidan mahdollisuuden minimoimiseksi. Edellä mainituissa tapauksissa hovioikeus oli tullut kinnut laajan tapaamisoikeuden olevan lapsen edunmukaista. Tapauksessa **5** hovioikeus oli katsonut lapsen edun mukaiseksi tuetut tapaamiset erillisessä tapaamispaikassa. Hovioikeus jätti vahvistamatta lapsen edun nimissä tapauksen **1** sekä **2** tapaamiset isän kanssa.

6.4 Lapsen oma näkemys

Lapsen kuuleminen häntä koskevassa asiassa on hänen perus ja ihmisoikeutensa (Aaltonen 2020, 347). Tapauksissa **1, 2, 4, 5, 7, 8, 10** ei oltu selvitetty lapsen näkemystä tai mielipidettä huoltoon, asumiseen tai tapaamisiin, tai ainakaan sitä ei olla kirjoitettu auki hovi- eikä käräjäoikeuden päätöksissä. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä, mikäli sen katsottaisiin vaarantavan lapsen kehitystä tai terveyttä. Lain esitöissä tällaisia tilanteita voi olla esimerkiksi silloin, jos lapsen henkisen tilan vuoksi lapsen mielipiteen selvittäminen järkyttäisi häntä tai kuormittaisi kohtuuttomasti. (Aaltonen 2020, 349.) Lapset olivat näissä tapauksissa iältään 3–11-vuotiaita. Kuulemiselle ei ole asetettu alaikäraja, mutta olosuhdeselvittelijät tapaavat pieniäkin lapsia (Aaltonen 2020, 359). Olosuhdeselvittelijät ovat katsoneet, että tapauksessa **1** lapset ovat olleet niin nuoria, ettei heidän mielipidettään olla voitu sen takia selvittää.

Olosuhdeselvittelijät ovat tavanneet lasta äidin kanssa. Lasten mielipidettä ei olla voitu selvittää johtuen heidän nuoresta iästään. (T1.)

Kaikissa yllä mainituissa tapauksissa, joissa mielipidettä ei olla selvitetty, ovat olosuhdeselvittelijät arvioineet lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Tällaisissa tilanteissa kyse on lapsen kuulemisesta laajassa mielessä, jolloin havainnot tuovat informaatiota lapsen edusta (Aaltonen 2020, 359, 361). Havainnot ovat osaltaan toimineet hovi- ja käräjäoikeuden ratkaisuperusteena. Vanhimmillä 8–11-vuotialla lapsilla tapauksissa, joissa mielipidettä ei ollut selvitetty on esiintynyt erityishaasteita, joka voi mahdollisesti osaltaan selittää sitä, ettei lapsia ollut kuultu heidän mielipiteensä selvittämiseksi. Näitä perusteluita ei kuitenkaan mielipiteen kirjaamatta jättämiselle ollut kirjoitettu oikeuden päätöksissä auki, joten varmaa tietoa kuulematta jättämisen syistä ei aineisto tarjoa.

Lapsen mielipide oli selvitetty tapauksissa **3**, **6**, **9**, sekä **11** ja lapsien omat näkemykset oli kirjattu päätöksissä näkyväksi. Tapauksessa **9** olivat lapset ilmaisseet toiveensa asumisratkaisusta. Hovioikeus oli päätösratkaisussaan todennut, että lapsen mielipide asumisesta huomioidaan tapaamisten laajuudessa, mutta asuminen itsessään ei vastannut lapsen omaa toivetta. Tapauksessa **11** lapsi oli esittänyt toivomuksen tavata isäänsä enemmän. Tapauksessa **11** ei kuitenkaan muutettu aikaisempaa ratkaisua, vaikka lapsi oli toivonut näkevänsä isäänsä aikaisempaa ratkaisua enemmän, koska toinen ratkaisu palveli hovioikeuden näkemyksen mukaan kokonaisuudessaan lapsen etua paremmin. Varttuneemmankin lapsen mielipiteen vastaiseen lopputulokseen voidaan päätyä, mikäli muun oikeudenkäyntiaineiston valossa toinen lopputulos palvelisi lapsen etua paremmin (Aaltonen 2020, 391). Hovioikeus on tapauksen **11** ratkaisussa todennut, että lapsen ikä ja kehitystaso on sellaisessa vaiheessa, että lapsen mielipiteelle tulee antaa painoarvoa ja se otetaan huomioon lapsen edunmukaisuutta arvioitaessa.

Lapset, erityisesti tämä lapsi ovat iältään ja kehitystasoltaan sellaisessa vaiheessa, että heidän mielipiteensä on otettava huomioon asiaa ratkaistaessa. Hovioikeuden arvioitavaksi jää, onko lasten oma toive heidän etujensa mukaista ja mikä merkitys sille tulee antaa asiassa.... Hovioikeus kuitenkin toteaa, että lasten oma toive ei kuitenkaan automaattisesti ole heidän etujensa mukainen ratkaisu asiassa. Lasten oma toive on otettava huomioon kokonaisarvona lasten edun mukaisuudesta. (T11.)

Tapauksessa **6** lapsi ei ole halunnut kertoa olosuhdeselvittelijöille isään liittyviä asioita, koska oli pelännyt isän reaktiota. Lapsi oli kuitenkin ilmaissut tahtonsa päästä muuttamaan äidin luokse. Hovioikeus on todennut, että lapsenhuoltolain uudistuksen tavoitteena on ollut parantaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi. Selvää kuitenkin hovioikeuden ratkaisun mukaan on se, ettei lasta tule asettaa tilanteeseen, jossa hänen tulisi itse päättää asemastaan vanhempien välisissä riitaisuuksissa. Vanhempien välisessä konfliktisessa tilanteessa lapsen omien autenttisten näkemysten selvittäminen erillisinä vanhempien näkemyksistä on usein hankalaa (Heikkinen & Vaitomaa 2021, 130).

Ratkaisu siitä, missä lapsen etu on asua, perustuu kokonaisvaltaiseen arvioon. Lapsen iästä riippumatta hänen etunsa ei välttämättä vastaa hänen omaa tahtoaan, vaan lapsen toiveet ja mielipide ovat ainoastaan yksi hänen etuunsa vaikuttava seikka... Hovioikeus toteaa tältä osin, että selvitystyöntekijät eivät ole päätyneet siihen, että lapsen toive asua äitinsä luona olisi ainut mahdollinen vaihtoehto ja siten ainut hänen etunsa mukainen ratkaisu. (T6.)

Karttusen (2010) mukaan työntekijän ja viranomaisen on arvioitava ja perusteltava, kuinka paljon painoarvoa lapsen mielipiteelle annetaan. Lapsen mielipiteen riippumattomuuden arviointi on haasteellinen ja monisyinen prosessi. (Mt. 164.) Hovioikeus on todennut tapauksessa 6, että vanhempien konflikti ja oikeusriita vaikuttavat väistämättä lapsen tunteisiin ja toiveisiin ja sitä kautta hänen tahtonsa, jonka vuoksi lapsen on vaikeaa arvioida asiaa puhtaasti omista lähtökohdistaan. Huoltoriita muodostaakin erittäin vaikean tilanteen lapsen aidon mielipiteen selvittämiseksi. Vanhempien välisessä riidassa lapselle ei jää aina mahdollisuutta aidosti muodostaa ja ilmaista omia toivomuksiaan. (Aaltonen 2020, 350.) Hovioikeus on arvioinut, että lapsen lähtökohdat mielipiteen muodostamiselle ovat tässä tapauksessa huoltoriidan vuoksi heikot, eikä oikeus voinut pitää poissuljettuna sitä, etteikö lapsi olisi asettunut syystä tai toisesta äidin puolelle.

Joka tapauksessa selvää on, että lapsen ilmaisema tahto on reaktio vanhempien väliseen riitaan. Mahdollisuudet riippumattomaan mielipiteen muodostamiseksi ovat heikot. Vaihtoehtona, että lapsi on vanhempien välisessä riidassa asettunut syystä tai toisesta äidin puolelle, ei ole pidettävä poissuljettuna. (T6.)

Hovioikeus on todennut tapauksessa 6, että olosuhdeselvitykseen kirjatusta lapsen lausumista osa ei vaikuta ikätasoisilta tai lapsen omalta tuottamiselta. Lapsen on katsottu käyttäneen aikuismaisia, ikätasoon sopimattomia ilmaisuja. Tästä hovioikeus on oletettavasti päätellyt, että lapsen näkemykseen on ehkä myötävaikutettu aikuisten taholta. Karttusen (2010) mukaan mikäli lapsen puheessa on merkkejä epäasiallisesta vaikuttamisesta, ei mielipidettä lähtökohtaisesti voida pitää riippumattomana (Mt. 143.) Hovioikeus on todennut, että lapsen mielipidettä ei voida ohittaa, mutta asiassa ei olla riittävällä tavalla selvitetty sitä, miten lapsen tahto on muodostunut ja onko lapsi saanut riittävästi tietoa tavalla, jonka hän ymmärtää ja onko hän voinut harkita asiaa huolellisesti ja onko lapsi voinut ilmaista tahtonsa ilman läheisen ihmisen myötävaikuttamista.

Selvityksestä ei ilmene, onko ja miten tarkemmin selvitetty miten hänen toiveensa oli muodostunut ja onko lapsen toive siten hänen etujensa mukaista... Johtopäätöksenä hovioikeus katsoo, että lapsen tahdonmuodostusta ei ole riittävällä tavalla selvitetty siten, että lapsen ilmaisemalle tahdolle olisi annettava ratkaisevaa merkitystä arvioitaessa, missä hänen etunsa mukaista on asua. (T6.)

Tapauksessa 3 lapsi on ilmaissut olosuhdeselvittelijöille, että hän haluaa asua äidin luona, eikä halua mennä isän luokse tai tavata tätä. Hovioikeus on arvioinut toisaalta tapaamisten sujuneen aikaisemmin hyvin ja lapsella olleen olosuhdeselvityksen mukaan mukavaa isän kanssa. Sovittelijan mukaan lapsi on aikaisemmin kertonut hänelle mukavista jutuista isän kanssa sekä yhteisistä tekemisistä. Myös isä on kertonut tapaamisten sujuneen hyvin. Hovioikeus on katsonut, että olosuhdeselvityksestä ilmenevien seikkojen sekä sovittelijan kertomuksen mukaan lapsi ei kykene muodostamaan mielipidettään itsenäisesti, vaan mielipiteeseen on vaikuttanut äidin negatiivinen suhtautuminen isään sekä vanhempien pitkittyneestä riidasta aiheutunut lojaliteettiristiriita. Karttusen (2010) mukaan lapsen vaikea lojaliteettiristiriita voikin ilmentyä siten, että lapsen mielipiteet kuulostavat velvoite-tilta. Kyseessä voi olla tilanne, jossa lapsen lojaliteettiongelma ilmenee siten, että lapsi sitoutuu toiseen vanhempaan ja toistaa tämän mielipiteitä ja argumentteja. (Mt, 164.)

Nämä seikat ja lapsen nuori isä huomioon ottaen hovioikeus katsoo, ettei lapsen mielipiteellä voida tässä kohtaa antaa juurikaan painoarvoa asiaa koskevaa lapsen edun mukaista ratkaisua tehtäessä...Olosuhdeselvityksessä ei ole tullut esiin mitään sellaisia seikkoja, jotka tukisivat sitä, että olisi lapsen edun mukaista, ettei tapaamisia isän kanssa olisi. (T3.)

Yhteenvetona todettakoon, että lapsen oman näkemyksen painoarvon arvioiminen huoltoriita-asiassa on näyttäytynyt monisyiselle ja haastavalle. Hovioikeus on perusteluissaan tuonut esiin lapsen näkemykseen vaikuttavan vanhempien riitelyn sekä myös mahdollisen lojaliteettiristiriidan. Hovioikeus myös punnitsi muita seikkoja, kuten olosuhdeselvityksestä ja muusta todistelusta saatuja tietoja lapsen mielipiteen painoarvoa arvioidessaan. Hovioikeuden asiakirjojen perusteella alle puolessa tapauksista (4 tapausta) lapsen näkemys tai mielipide käsiteltävään asiaan oli selvitetty ja kirjattu päätökseen. Myös Auvinen (2006, 417) on tehnyt väitöskirjassaan havainnon siitä, että lapsia ei aina kuulla tuomioistuimiin viedyissä huoltoriidoissa.

Tämän tutkielman lähtökohtana oli lisätä ymmärrystä siitä, minkälaista arkea huoltoriidan keskelle joutuneet lapset elävät sekä siitä, miten hovioikeus huomioi ja perustelee lapsen edun käsitettä päätösteksteissään. Aikaisempi työkokemukseni sekä tekemäni kandidaatin tutkielma on luonut minulle ennakkokäsityksen siitä, että huoltoriidat ovat erityistä osaamista vaativa haastava ilmiö ja ainakin vaikea-asteiset huoltoriidat usein vaikuttavat lapsen arkeen negatiivisesti. Yhtenä keskeisenä tutkimustuloksena oli havainto siitä, että huoltoriita vaikuttaa lapsen arkeen monella tapaa. Huoltoriita liitännäisesti lapsen arjessa esiintyi tulosten perusteella muuttoa vanhemmalta toiselle, muutoksia huoltosuhteissa, muutoksia etävanhemman tapaamisissa, sosiaalihuollon palveluita, vanhempien esittämiä väkivaltaväitteitä, psyykkisiä ja fyysisiä oireita, vanhempien pelkotilojen siirtymistä lapseen, lojaliteettiristiriitaa sekä vanhempien riitelyä. Avaan näitä tutkimustuloksia seuraavissa kappaleissa tarkemmin.

Tulosten perusteella huoltoriidan keskellä elävillä lapsilla näyttäytyi olevan monia eri psyykkisiä tai fyysisiä oireita, kuten väkivaltaisuutta, itsetuhoisia ajatuksia, masentuneisuutta, pahoinvointia, oksentelua, häiritsevää käyttäytymistä, keskittymisvaikeuksia, oppimisvaikeuksia, lojaliteettiristiriitaa, ahdistusta, sekä psykosomaattista muuta oireilua. Lisäksi osa lapsista kärsi traumaattisista kokemuksista, jotka olivat syntyneet kuormittavasta perhetilanteesta. Aineistossa esiintyi myös lapsia, keillä oli psykiatrian asiakkuus. Saman suuntaisia tuloksia olen saanut aikaisemmassa kandidaatin tutkielmassani, jossa havaitsin lasten kärsivän huoltoriita liitännäisesti muun muassa ahdistuneisuudesta, unetomuudesta, vatsakivuista vanhemmalta toiselle siirryttäessä, vanhemman ikävästä, aggressiivisuudesta sekä kouluhankaluuksista (Huhdankoski 2022). Ei ole kuitenkaan täysin poissuljettua, että lasten oireilu johtuisi aineistossa jostain muistakin syistä, kuin vanhempien huoltoriidasta. Useissa tapauksissa kuitenkin joko terveydenhuolto, tuomioistuimien tai toinen vanhempi oli todennut tai arvellut oireiden johtuvan vanhempien välisestä riitelystä. Myös muissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia siitä, että lapset oireilevat samankaltaisesti huoltoriidassa. (Kts. Bergman & Rejmer 2017b, Karttunen 2010, Väyrynen 2008, Huhdankoski 2022.) Vanhempien konfliktityypillä ei näyttäytynyt olevan tulosten perusteella vaikutusta siihen oireiliko lapsi vai ei. Jokaisessa konfliktityypissä esiintyi oireilua. Tämä voi mahdollisesti johtua siitä, että jokaisella lapsella, kuten aikuisellakin on erilainen resilienssi elämässä tapahtuville vastoinkäymisille.

Tulosten perusteella näyttäytyy, että huoltoriidassa esitetään väkivaltaväitteitä vanhempien toimesta. Aineiston tapauksissa väkivaltaväitteet kohdistuivat poikkeuksetta isiin. Hautanen (2010) on tehnyt tutkielmassaan havainnon siitä, että myös äiteihin kohdistuu väkivaltaväitteitä tuomioistuimeen viedyissä huoltoriidoissa, mutta useimmin väkivaltaväitteet kohdistuvat isiin. Selittävä tekijä eroavaisuudelle omien sekä Hautasen (2010) tuloksien kanssa on varmasti aineiston koko. Tutkielmani aineisto on ollut pienempi, ja on ollut sattumanvaraista, ettei joukkoon ole sattunut yhtään tapausta, jossa väkivaltaväitteiden kohteena olisi äiti. Aineistossa väkivaltaväitteitä esittävä vanhempi oli omassa hakemuksessa tai vastineessaan kertonut tapahtuneen väkivallan vaikuttavan luottamukseen toista vanhempaa ja tämän vanhemmuutta kohtaan. Tulosten perusteella on havaittavissa, että väkivaltaväitteiden esittämisellä on yhteys siihen, että väkivaltaväitteiden esittäjä kokee pelkoa lapsen turvallisuudesta sekä hyvinvoinnista väkivaltaväitteiden kohteen ja lapsen tapaamisten yhteydessä. Epäluottamus toista vanhempaa kohtaan on myös mahdollisesti elementti, joka syventää tai pitkittää huoltoriitakonfliktia.

Tulosten perusteella vanhempien toisiaan kohtaan kokemat pelot voivat siirtyä myös lapseen ja ilmetä muun muassa haluttomuutena tavata sitä vanhempaa, ketä kohtaan toinen vanhempi tuntee negatiivisia tunteita. Tällainen toimintatapa kuvautuu Karttusen (2010) mukaan lojaliteettiristiriidan yhtenä päätyyppinä (Mt., 134). Osassa tapauksista riitaisuudet olivat lisäksi vaikuttaneet muun muassa sukulaisten tapaamisiin, lasten asioiden hoitamiseen sekä asioiden hoitamisen viivästymiseen. Vanhemmat olivat myös tehneet lastensuojeluilmoituksia lapsistaan, joissa on esitetty huolta toisen vanhemman luona vallitsevista olosuhteista. Lastensuojeluilmoitukset olivat johtaneet toistuviin palvelutarpeen arviointeihin tai ilmoitusten selvittämiseen jo olemassa olevassa lastensuojelun asiakkuudessa. Huomattavaa tapauksissa oli myös se, että usein vanhemmat syyttivät riitaisuuksista yksinomaan vain toista osapuolta, vaikkei hovioikeudessa ollut toteen näytetty, että riitaisuudet aiheutuisivat ainoastaan toisesta osapuolesta. Erityisen vahingollisena pidetään lapsen kannalta tilannetta, jossa lapsi joutuu todistamaan vanhempien välistä riitelyä (Autonen-Vaaraniemi 2018.) Kysymyksenä herääkin se, millä tavoin aineiston vanhempien riitaiset välit näkyvät lapsille. Hovioikeuden asiakirjoissa ei tuoda esiin tätä näkökulmaa, mutta pohdin sitä, että mikäli vanhempien välillä on hyvin riitaiset ja vuosia kestäneet tulehtuneet välit, voiko tämä asia jäädä lapsilta huomaamatta tai heihin jollain tapaa vaikuttamatta ainakin välillisesti vanhempien omien tunteiden siirtyessä mahdollisesti lapseen.

Aineiston perusteella näyttäytyy, että tasapeliriidoissa hovioikeus on päätenyt yhteishuoltajuuteen sekä laajaan tapaamisoikeuteen ja ne on nähty lapsen edun mukaisina ratkaisuuina. Psykososiaalisissa riidoissa hovioikeus on päätenyt huoltomuodon suhteen eniten yksinhuoltoon, toisiksi eniten rajoitettuun yhteishuoltoon ja yhdessä tapauksessa yhteishuoltajuuteen. Patologisissa riidoissa hovioikeus on päätenyt yksihuoltajuuteen sekä jättänyt vahvistamatta lasten ja etävanhemman väliset tapaamiset. Vanhempien riitatyypillä näyttäytyy mahdollisesti olevan yhteys siihen minkälaisen päätöksen huollosta, asumisesta ja tapaamisista hovioikeus katsoo lapsen edun mukaiseksi. Tämä tukee Auvisen (2006) tekemiä havaintoja siitä, että tasapeliriidoissa usein löytyy paremmat edellytykset yhteishuoltoon, kun taas psykososiaalisissa ja patologisissa riidoissa on tavanomaisempaa päätyä yksinhuoltoratkaisuun.

Lapsen oikeuksien komitea on tuonut esille huolta siitä, ettei Suomessa huomioida lapsen etua riittävän systemaattisesti oikeuskäytännöissä ja on suositellut, että lapsen etua seurataan ja tarkistellaan oikeuskäytännöissä erityisesti huolto- ja tapaamisasioissa (CRC 2023, 4–5). Tulosten perusteella näyttäytyy, että jokaisessa huolto- asumista ja tapaamista koskevissa hovioikeudenkäynneissä arvioitiin lapsen etua ja se toimi keskeisenä ratkaisuperusteena. Hovioikeus käytti lapsen edun arvioinnissa sekä positiivisia lapsen etua puoltavia että negatiivisia lapsen etua heikentäviä seikkoja. (Kts. Rätty 2023.) Hovioikeus on tulosten perusteella nähnyt lähtökohtaisesti lapsen edun mukaisena, että lapsen elämään osallistuvat kummatkin huoltajat. Kun oikeus on arvioinut lapsen edun kontekstissa huoltajien osallistumisoikeutta, eli huoltajuutta, lähivanhemmuutta sekä lapsen ja etävanhemman tapaamisia, on hovioikeus kiinnittänyt ratkaisuperusteissaan huomiota useisiin eri seikkoihin. Ratkaisuperusteissa katsottiin lapsen edun kannalta tärkeäksi se, että huoltaja pystyy tukemaan lapsen ja toisen vanhemman välistä suhdetta. Tämä arviointikriteeri nousi aineiston perusteella yhdeksi tärkeimmäksi lapsen edun arviointikriteeriksi, joka on myös osa lapsenhuoltolain (8.4.1983/361) 1 §:ssä asetettuja hyvän huollon tavoitteita. Toisena tärkeänä lapsen edun arviointiperusteena toimi vanhempien yhteistoimintakyky lapsen asioissa. Mitä parempi vanhempien yhteistyökyky oli, sen paremmin se korreloi lapsen edun mukaisuuden kanssa. Tämä seikka korostui etenkin huoltajuuskysymyksiä arvioitaessa. Vanhempien välinen riitaisuus ei sinänsä ollut hovioikeuden perusteluissa este esimerkiksi yhteishuollolle tai vuoroviikkoasumiselle. Esteeksi yhteishuollolle kuitenkin muodostui se, jos vanhemmat olivat äärimmäisen erimielisiä useista lasta koskevista asioista. Tällöin hovioikeuden mukaan lapsen edun mukaista ei ollut yhteishuoltajuus. Lapsen edun arvioinnissa hovioikeus käytti jokaisessa tapauksessa

apunaan sosiaalityöntekijöiden tekemään olosuhdeselvitystä, jonka kautta hovioikeus sai tietoa lapsen näkemyksistä, lapsen olosuhteista sekä vanhempien vanhemmuudesta.

Lapsen kuulluksi tulemisen oikeuden toteutuminen näyttäytyi olosuhdeselvityksissä tulosten perustella heikolta. Lapsen mielipide oli selvitetty alle puolessa tapauksista olosuhdeselvityksen teon yhteydessä. Kuitenkin valtaosassa aineiston tapauksia lapsen mielipidettä ei ole selvitetty, tai ainakaan sen selvittämättä jättämistä ei olla kirjoitettu aineistossa kaikissa tapauksissa auki. Lapsen oikeuksien kannalta tämä näyttäytyy ongelmallisena, koska lapsella on oikeus tulla kuulluksi itseään koskevassa asiassa. On kuitenkin myös olemassa vahva näkökulma siitä, että lasta tulee yhtäaikaisesti suojata vanhempien väliseltä riitelyltä, eikä lasta voi asettaa tilanteeseen, jossa vanhempien välinen erimielisyys tulisi lapsen ratkaistavaksi. (Kts. Karttunen 2010.) Pidän kuitenkin tärkeänä, että seikat, joiden vuoksi lapsen kuuleminen on jätetty suorittamatta, kirjattaisiin tuomioistuimen päätösteksteihin sekä olosuhdeselvityksiin, koska tuomioistuimen päätöstä ei voi lähtökohtaisesti pitää lapsen oikeuksien viitoittamalla tavalla lapsen edunmukaisena, mikäli lasta ei olla kuultu. (Kts. Hakalehto & Toivonen 2021, 58–59.)

Näkemykseni mukaan tutkielmani saavutti sille asetetut tavoitteet. Aineisto antoi kuvaa siitä, minkälaista arkea jotkut lapset elävät vanhempien välisessä huoltoriidassa. Näkökulmana on kuitenkin toiminut rajattu viranomaisnäkökulma ja lapsen aitoa kokemusta huoltoriidasta on vaikea sitä kautta tavoittaa. Huoltoriita on raskas ja vaativa prosessi lapselle, jonka vuoksi pidän aiheen tutkimista ja samalla näkyväksi tekemistä hyvin tärkeänä. Koska lapsen näkökulma huoltoriidoista ei välity täysin viranomaisaineistojen perusteella koen, että lasten omien kokemusten tutkiminen huoltoriidoista olisi tärkeää, jotta erilaisia palveluita olisi mahdollista kehittää lapsen tarpeita vastaaviksi.

Hovioikeuden päätösteksteissä lapsen etu oli mainittu perusteena jokaisessa aineiston tapauksessa. Perustelut olivat aineistossa yhteneväisiä, vaikka tekstit olikin pyydetty kahdesta eri hovioikeudesta. Tämä kertoo siitä, että oikeuslaitos arvioi lapsen etua samankaltaisella sapluunalla, vaikkakin jokainen huoltoriitatapaus on erilainen. Laki ei anna yksiselitteistä määritelmää lapsen edun käsitteelle, mutta lapsenhuoltolain hyvän huollon periaatteet toimivat lapsen edun määrittelyn tukena hovioikeuden päätösteksteissä. On näkemykseni mukaan tärkeää, että olemassa on sellaisia yhteneväisiä reunaviivoja siitä, millä tavoin lapsen etua perustellaan ja miten sitä arvioidaan, vaikka jokainen tapaus sekä lapsi on erilainen eikä lapsen edulle voikaan asettaa tarkkaa määritelmää tämän vuoksi.

Pidän lapsen oikeuksien kannalta surullisena sitä tosiasiaa, ettei suurinta osaa lapsia ollut kuultu olosuhdeselvitysten yhteydessä heidän näkemyksiensä selvittämiseksi. Koen, että tähän asiaan tulisi ehdottomasti kiinnittää huomiota sekä tuomioistuimissa että olosuhdeselvitysyksiköissä. Ymmärrän myös haasteen sosiaalityöntekijänä lapsen suojelun tarpeen sekä osallistumisoikeuden kanssa tasapainoilussa. Lapsen osallistumisoikeuden kannalta olisikin tärkeää, että mikäli lasta ei kuulla hänen suojelemisekseen tulisi se jollain tapaa esiin viranomaisten asiakirjoista.

Pohdin tutkimusaiheen rajauksen tutkielmassani hieman haasteellisena, koska tutkin kahta laajaa kokonaisuutta yhdessä tutkielmassa. Jälkeenpäin katsottuna olisin valinnut tutkimusaiheekseni joko lapsen edun tai arjen. Yhdessä ne olivat kumpikin mielenkiintoisia aiheita, mutta kokonaisuutena laajoja sekä vaikeasti käsiteltäviä kokonaisuuksia. Koen kuitenkin tutkimusaiheen sinällään onnistuneen, koska lapsen etu sekä sen määrittely kytkeytyy ja vaikuttaa myös lapsen arkeen, eivätkä tutkimusaiheet näin ollen olleet toisistaan täysin erillisiä. Haasteena tutkielman teossa ja kahdessa laajassa kokonaisuudessa oli pitää tutkielma yhtenäisenä ja luoda syvällisempää käsitystä molemmista aiheista.

Mielestäni lapsen arjen kuormittavuus huoltoriidoissa on huomioimisen arvioinen tulos. Tällä hetkellä näyttäytyy, että Suomen kuntien palvelupolut suuntautuvat tasapeliriitoihin. (Kts. Vaitomaa 2021). On kuitenkin tulosten perusteella selvää, että kaikkein hankalimmassa tilanteessa näyttäytyvät olevan psykososiaalisten sekä patologisten riitojen lapset, joiden oireilu on moninaista ja vanhempien riitaisuus kroonista. Lasten kanssa työskentelevänä sosiaalityöntekijänä olen myös tunnistanut tarpeen auttaa vaikeissa huoltoriidoissa eläviä lapsia, mutta tehokkaita palveluita huoltoriita perheille ei ole juuri saatavilla. Hankalat erotilanteet usein päädytään jättämään käräjäoikeuden vastuulle, koska ammattilaisilla ei ole osaamista tai oikeanlaisia työkaluja auttaa perheitä. Pidän äärimmäisen tärkeänä, että etenkin patologisten sekä psykologisten riitojen perheille kehitetään palvelupolkuja. Aiheesta tarvitaan ehdottomasti lisää tutkimusta, jotta perheiden tarpeisiin pystyttäisiin vastaamaan oikealla tavalla, eikä viranomaistoiminnan vuoksi vanhempien välinen riitely kärjistyisi. Aiheen tutkimisesta riittäisi varmasti materiaalia jopa väitöskirjaksi asti.

Lähteet

- Aaltonen, A. (2009). *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa*. Edita.
- Aaltonen, A. (2020). *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: Lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus* (2., uudistettu painos.). Edita Publishing Oy.
- Alastaro, M. & Vuori, J. (2021). Dokumentit. Teoksessa: Vuori, J. (toim.). (2021) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>. Viitattu 16.1.2025.
- Autonen-Vaaranieniemi, L. (2018). Vanhempien riidat vuoroasuvien lasten näkökulmasta. Teoksessa: Ritala-Koskinen, A., Forsberg, H., Autonen-Vaaranieniemi, L., & Warinowski, A. (2018). *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Gaudeamus.
- Auvinen, M. (2002). *Huoltoriita ja sosiaalitoimi*. Teoksessa Litmala, M. (toim.) *Lapsen asema erossa*. Talentum Media.
- Auvinen, M. (2006). *Huoltoriidat tuomioistuimissa: Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana*. Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Bergman, A. & Rejmer, A. (2017a). Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of child custody*, 14(2-3), 134-150. <https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1365320>
- Bergman, A. & Rejmer A. (2017b). "Det är klart att barnen blir lidande": Om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist. *Karolinska institutet. Socialmedicinsk Tidskrift: Vol. 94, no 4, s. 437-446*.
- Birnbaum, R., & Bala, N. (2010). Toward the differentiation of high-conflict families: An analysis of social science research and Canadian case law. *Family Court Review*, 48(3), 403–416. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01319.x>
- Castrén, A-M. (2018). *Lojaaliuden vaativat sidokset*. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H. *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- CRC. (2023). *Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland*. Viitattu 17.1.2025. https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_52903_E+%283%29.pdf/9f19613d-5f18-4e33-cd8f-e06e60a5f1c1?t=1685706415853
- Daly, A. (2018). *Children, autonomy and the courts: Beyond the right to be heard*. Brill Nijhoff. <https://doi.org/10.1163/9789004355828>
- Forsberg, H., & Ritala-Koskinen, A. (2021). *Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa: Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(1), 28-38.

- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2018). Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Ritala-Koskinen, A. (toim.), Forsberg, H. (toim.), Autonen-Vaaraniemi, L. & Warinowski, A. Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Gaudeamus.
- Gottberg, E. (2004). Lapsen juridiset oikeudet. Teoksessa Söderholm, A., Halila, R., Kivitie-Kallio, S. Mertsola, J. & Niemi, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim.
- Gottberg, E. (2012). Lapsi vanhempien erossa. Teoksessa Alapulli, H., Söderholm, A., Kivitie-Kallio, S., Söderholm, A., & Kivitie-Kallio, S. (2012). Lapsen kaltoinkohtelu (2., [uud.] p.). Duodecim.
- Hakalento, S. & Toivonen, V. (2021) Johdatus lapsen oikeuksiin perheessä. Teoksessa Hakalento, S., & Toivonen, V. *Lapsen oikeudet perheessä*. Kauppakamari.
- Hammarberg, T. (2008). The Principle of the Best Interests of the Child - What It Means and What It Demands From Adults. Council of Europe. <https://rm.coe.int/16806da95d>
- Hardesty, J. L., Ogolsky, B. G., Raffaelli, M., Whittaker, A., Crossman, K. A., Haselschwerdt, M. L., . . . Khaw, L. (2017). Coparenting Relationship Trajectories: Marital Violence Linked to Change and Variability After Separation. *Journal of family psychology*, 31(7), 844-854. <https://doi.org/10.1037/fam0000323>
- Hautanen, T. (2010). Väkivalta ja huoltoriidat. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos.
- Heikkinen, E. & Vaitomaa, J. (2021). Rinnakkaisvanhemmuuden tukeminen moniammatillisesti. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Helevä-Vuoti, K. & Leikas, M. (2016). Oikeudenkäynti lapsiasioissa – käsittelijän opas. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke. https://oikeus.fi/material/collections/20210121101900/7NWNdo1Sb/karajao_pas_lapsiasiat.pdf
- Houston, C., Bala, N., & Saini, M. (2017). Crossover cases of high-conflict families involving child protection services: Ontario research findings and suggestions for good practices. *Family court review*, 55(3), 362-374. <https://doi.org/10.1111/fcre.12289>
- Häkkänen-Nyholm, H. (2010). Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim*, 126(5), 499-505. <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo98659.pdf>
- Huhdankoski, S. (2022). Lapsi vanhempien huoltoriidan välissä. Kandidaatin tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/84240>
- Immonen, H. (2021). Huoltoriidan ratkaisu tuomioistumessa – tavoitteena lapsen edunmukainen päätös. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.

- Isotalus, H. (2021). Lasten kanssa työskentely konfliktitilanteissa – lähtökohtana lapsen oikeudet ja hyvinvointi. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen työpapereita* 22/2017.
- Jaffe, P. G., Johnston, J. R., Crooks, C. V., & Bala, N. (2008). CUSTODY DISPUTES INVOLVING ALLEGATIONS OF DOMESTIC VIOLENCE: TOWARD A DIFFERENTIATED APPROACH TO PARENTING PLANS. *Family court review*, 46(3), 500-522. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00216.x>
- Kaivosoja, M. & Auvinen, M. (2003). Raportti viranomaisyhteistyöstä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kiistatilanteissa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Karttunen, R. (2010). Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Kallinen, K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H. & Leinonen, J. (2021). Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät. *Kasvatus & Aika*, 15(2), 4–21. <https://doi.org/10.33350/ka.80332>
- Kivijärvi, A. & Peltola, M. (2016). Johdanto. Sukupolvisten suhteiden liikuttamat lapset ja nuoret. Kivijärvi, A., Peltola, M., Kivijärvi, A., & Peltola, M. (2016). Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- KKO:2007:71
- Kroneld, L. & Vävilä, M. (2021). Avustajan rooli huoltoriidassa. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Kyrönlampi-Kyllönen, T. (2007). Arki lapsen kokemana – Eksistentiaalisen fenomenologinen haastattelututkimus. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.
- Kääriäinen, A. (2019). Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdeselvityksissä. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 27(4), 379–394. <https://doi.org/10.30668/janus.87983>
- Kääriäinen, A. (2008). Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto, Neuvo-projekti.
- Laajasalo, T. (2021). Lapsi myrskyn keskellä – vaikeiden huoltoriitojen dynamiikka, väkivalta, väkivaltaepäilyt ja vieraannuttaminen. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Laing, L. (2017). Secondary Victimization: Domestic Violence Survivors Navigating the Family Law System. *Violence against women*, 23(11), 1314-1335. <https://doi.org/10.1177/1077801216659942>
- LAOS. Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991

- Lansford, J. E. (2009). Parental Divorce and Children's Adjustment. *Perspectives on psychological science*, 4(2), 140-152. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x>
- Lepistö, S. (2010). Nuorten kokema perheväkivalta: Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Väitöskirja. Tampere University Press.
- LHL. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
- Lindfors, E. (2011). Hyvä arki lasten ja nuorten arvioimana. Teoksessa: Marjanen, P. & Lindfors, E. (toim.) Lapsen ja nuoren hyvä arki. Laurea ammattikorkeakoulun julkaisusarja. URN:NBN:fi:amk-2016070513524
- Muukkonen, T. & Vaitomaa, J. (2021). Johdanto vaativaan erotyöhön ja Turvassa hankkeen kehittämistyöhön. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2021). Vaativat ero- ja huoltoriidat yksityisenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Notko, M. & Sevón, E. (2018.) Konfliktit lasten perhesuhteissa. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H. Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus.
- Oranen, M. (2012). Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa: Alapulli, H., Söderholm, A., Kivitie-Kallio, S., Söderholm, A., & Kivitie-Kallio, S. (2012). Lapsen kaltoinkohtelu (2., [uud.] p.). Duodecim.
- Pajulammi, H. (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum.
- Pruuki, H., & Sinkkonen, J. (2017). Lapsi ja ero: Eväitä eteenpäin. E-kirja. Kirjapaja.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Pösö, T. (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa H. Forsberg & L. Autonen-Vaaraniemi (toim.), Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö (s.75–97). Tampere: Vastapaino.
- Rautio, S., Vaitomaa, J. & Korpipää, H. (2021). Vaativat ero- ja huoltoriidat eri hallinnonalojen tilastoissa ja työkäytännöissä. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 15.9.2024. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/ensija-turvakotien-liiton-suositukset-vaativien-ero-ja-huoltoriitojen-tyokaytantojenkehittamiseksi/>
- Räty, T. (2023). Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen (5. uudistettu painos.). Edita.
- Salo, S. (2011). Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36861/9789513944476.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Saini, M., Laajasalo, T., & Platt, S. (2020). Gatekeeping by allegations: An examination of verified, unfounded, and fabricated allegations of child maltreatment within the context of resist and refusal dynamics. *Family court review*, 58(2), 417-431. <https://doi.org/10.1111/fcre.12480>
- Stenvall, E. (2021). Lapsen arkinen osallisuus – mistä lapselle syntyy kokemus, että voi osallistua ja vaikuttaa? Teoksessa: Tulensalo, H., Kalliomeri, R., Laimio, J., Lehto-Lundén, T., Kuitu, P., Mettinen, K., . . . Pelliccioni, S. (2021). *Kohti lapsen näköistä osallisuutta*. Pelastakaa Lapset ry.
- Söderholm, A. (2004). Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Söderholm, A., Halila, R., Kivitielä-Kallio, S. Mertsola, J. & Niemi, S. Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim.
- Toivonen, V. & Pollari, K. (2021). Hyvä hoito ja kasvatusta osana lapsen huoltoa. Teoksessa Hakalehto, S., & Toivonen, V. *Lapsen oikeudet perheessä*. Kauppakamari.
- Tolonen, H. & Linnanmäki, K. (2020). Uudistunut lapsenhuoltolaki. Alma Talent.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Kohonen, I., Kuula, A. & Spoof, S. K. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Muukkonen, T. & Vaitomaa, J. (2021). Johdanto vaativaan erotyöhön ja Turvassa hankkeen kehittämistyöhön. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Vaitomaa, J. (2021). Eronnainden vanhempien ja lapsen palvelupolku. Teoksessa Vaitomaa, J., Muukkonen, T. Rautio, S. Vaativan erotyön käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Van Lawick, J., & Visser, M. (2015). No Kids in the Middle: Dialogical and Creative Work with Parents and Children in the Context of High Conflict Divorces. *Australian and New Zealand journal of family therapy*, 36(1), 33-50. <https://doi.org/10.1002/anzf.1091>
- Valkama, E. & Lasola M. (2008). Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 234.
- Väyrynen, K. (2008). Lapsen tuska huoltoriidassa. Psykologian ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19004/URN_NBN_fi_jyu-200810235825.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yliruka, L. & Vartio, R. & Pasanen, K. & Pet - relius, P. (2018). Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos työpapereita 16/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.